

"...Marat halastamatult rebis mas-
ki toleaeegseilt ebajumalailt...
Marat nagu meiegi ei tunnistanud
revolutsiooni lõppenuks."¹

1. Marx, K. ja Engels, F. Marx ja „Neue Rhei-
nische Zeitung“ (1848-1849). Valitud teosed
kahes toites II koide Tallinn. 1960. lk. 274.

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI

ÜLDISE AJALOO KATEEDER

V.Pinn

J.-P. Marat Pariisi töötavate masside ideoloogi
ja juhina (1789.a.- 1793.a.)

Diplomitöö

Juhendaja:dots.J.Madisson

Haapsalus, 1964

J.-P.MARAT AJALOOLISE KIRJANDUSE

VALGUSEL

J.-P. Marat' on Prantsuse kodanliku revolutsiooni tegelane, kelle mõju selle arengule oli erakordne. Võib öelda, et Mirondi kukutamisel ja jakobiinide võimu kehtestamisel Konvendis 1793.a. kevadel oli ta osa suurem kui ühelgi teisel revolutsiooni juhil. Nimetatud küsimuse taolise lahendusega on nõus kõik nõukogude ja välismaa progressiivsed ajaloolased, kes antud küsimust on uurinud.

Seega on meil J.-P. Marat' näol tegemist erakordselt tähtsa ajaloolise isiksusega, kelle terviklik ja kõikehaarav uurimine on revolutsioonilise teooria rikastamise seisukohalt väga vajalik.

Nimetatud küsimuse muudab veelgi teravamaks asjaolu, et kuni siiani pole suudetud anda Marat' isikule vähegi ühtset hinnangut. Üksteisega risti vastukäivad seisukohad said alguse juba J.-P. Marat' eluajal. Teda armastati jumalustamiseni Prantsusmaa plebeiliste masside poolt, kes tema isikus nägid oma juhti ja kaitsjat. Samas leidis ka küllaldaselt neid, kes teda pidasid üksnes verdigatsevaks hullumeelseks. Kusjuures on vaja lisada, et nende hulgas, kes tema tegevuse ühtesid võit e i s i külgi eitasid, olid paljud, keda Marat' pidas oma sõpradeks ja ausateks kodanikeks, olgugi pimedateks. Nimetatud küsimuse aitavad ammendavalt tuua välja sellised autoriteetsed allikad, nagu J.-P. Marat' enda valitud teosed,² mis kujutavad käesoleva töö vundamentaalselt alust, siis marksistlike ajaloolaste Sobouli ja Markovi poolt toimetatud Pariisi sankülpitud dokumentide publikatsioon³ ja Marat' kirjade⁴ ja pamflettide⁵ varasemad väljaanded.

² Жан-Поль Марат. Угоспарические произведения. Т. I, II, III Москва 1956

³ Die Sansculotten von Paris. Dokumente zur Geschichte der Volksbewegung 1793-17944. Berlin 1957.

⁴ Марат. Письма 1776-1793. Петербург - Москва 1923

⁵ Жан-Поль Марат. Памфлеты. Москва 1937

Võitlus J.-P. Marat' isiksuse ümber jätkus XIX sajandi ajaloolises kirjanduses. Parteilised ja fraktsioonilised tendentsid, mis Marat' eluajal levisid ajakirjanduses, bröšuurides ja lendlehtedes, leidsid tee memoriaalkirjandusse. XIX sajandi alul peeti feodaal-kodanlikus historiograafias heaks tooniks rääkida Marat' et üksnes kui kõigi inimlike pahede kehastajast. Sellise tendentsi väljendajaks oli saksa ajaloolane L. Stein, kes oma 1850. a. ilmunud uurimuses "Geschichte der socialen Bewegung in Frankreich von 1789 bis ans unsere Tage" vaatles Marat'd kui väiklast kadetsejat, aga samuti T. Carlyle, kes oma 1838. a. ilmunud teoses "French Revolution" irvitab "veterinaari" (Marat - V.P.) üle.

Vaevalt on poleemika nimetatud ajaloolastega mõttekas. Neile andsid vastuse juba XIX sajandi teisel poolel ilmunud A. Bougeart'i uurimus "Jean Paul Marat", L Ami du peuple" ja P. Chevremont'i "Jean Paul Marat, esprit politique, accompagnée de sa vie scientifique, politique est privée", mis näitasid Steini ja Carly'le teoste põhjendamatusi.⁶

Alates neist töödest on kodanlik historiograafia teinud läbi silmapaistva evolutsiooni Prantsuse kodanliku revolutsiooni tundmaõppimisel. Juba ammu on tunnustatud jakobiinide juhtide suuri teeneid Prantsusmaa ees. Paljude kodanlike ajaloolaste, nagu Mathiez'i tööd⁷⁻⁸ väärivad silmapaistvat kohta Prantsuse kodanliku revolutsiooni ja Marat isiku mõistmisel. Eriti väärtuslik on käesoleva töö seisukohalt Mathiez'i "pööraste ja jakobiinide vahekordade analüüs. Oma väärtust ses küsimuses pole siiani kaotanud ka A. Aulard'i monograafia⁹ Prantsusmaa poliitilise ajaloo üle.

2.

Uue perioodi Marat tegevuse uurimisel avasid nõukogude

⁶ Mseloomustus Steini, Carlyle, Bougearti ja Chevremonti teoste kohta on võetud Manfredi tööst "Мари-Поль Марат и его произведение", mis andis 1956. a. Moskvas välja antud Jean-Paul Marat' valitud töete I osas lk. 9.

⁷ Майез, А. Борьба с терроризмом социальное государство в эпоху террора. Москва. Книжтрэг 1928

⁸ Майез, А. Французская революция, I. II тиража и Гора Москва. Книжтрэг 1929

⁹ Олар, А. Политическая история Французской Революции Москва 1938

ajaloolaste tööd, kes lähtusid õigest, marksistlikust metodoloogias. Esmalt tuleb märkida Fridlandi mahukat monograafiat Marat' üle. Teos ilmus esmakordselt 1934.a. Nüüd on see väärtuslik monograafia¹⁰ teistkordselt välja antud. Kahju ainult, et Fridland oma monograafiast jõudis välja anda üksnes esimese poole. Vastavalt sellele lõpeb monograafias Marat käsitus 1791. aastaga. Marat kõige tähtsamad, kõige väljapaistvamad tegevusaastad olid siis aga alles ees.

Fridland on seadnud endale ülesande avada Marat isik teaduslikult töepärases valguses, puhastada ta isik igasugustest laimavatest väljamõeldistest. Sõnaga - anda ta poliitilisele võitlusele marksistlik hinnang.

Kuid kahjuks on see ülesanne õnnestunud ainult osaliselt. On jäänud avamata mitmed tõsised vastuolud Marat tegevuses Asutava Kogu perioodil, millel ma hiljem järgmist nõukogude ajaloolast Manfredi analüüsisid peatun.

Monograafia põhiline väärtus seisneb selles, et uurimistöös on kasutatud soliidset dokumentaalset baasi. Autor pole kasutanud mitte üksnes Marat töid, vaid ka teiste publitsistide poolt tol ajal hulgaliselt välja antud brošüüre, pamflette ja ajaleheartikleid.

Sealjuures on vägagi heas teaduslikus vormis esitatud Marat' poliitiliste vaadete evolutsioon. "Orjuse ahelaid" ja teisi tema sotsiaal-poliitilisi teoseid on vaadeldud kooskõlas ajastu teiste mõtlejate filosoofilis-poliitiliste vaadetega.

Professor A. Manfred on kirjutanud monograafia kriitilise sissejuhatuse,¹¹ milles on juhitud tähelepanu monograafia nõningatele puudustele. Enamiku märkustega, mida A.Z. Manfred teose kohta on teinud tuleb kahtlemata nõustuda, kuid paljud küsimused jäävad selles ikkagi lahendamata.

On selge, et Fridland eksis, kui ta pidas Marat'd "neljanda seisuse" esindajaks. Aga samavõrra, kui on vale Fridlandi seisukoht

¹⁰ Фригланг, У. Ман-Поль Марат и французская война XVIII в., Москва 1959

¹¹ Манфред, А.З. Упрекиловие редактора, Фригланг, Ман-Поль Марат и французская война XVIII в. Москва 1959.

Marat'st kui "neljanda seisuse" esindajast, on seda ka Manfredi põhjendus, et Marat polnud seepärast "neljanda seisuse" esindaja, et ta astus välja juulis 1793.a. "pööraste" Jacques Roux', Leclerc'i ja Varlet' vastu. Nimetatud küsimus, s.o. "pööraste" ja Marat suhted kujutavad, nagu me edaspidi näeme, nõrka kohta Manfredi töödes. Käesolev diplomitöö ongi võtnud üheks oma eesmärgiks näidata neid suhteid ja ka ülalmainitud nõrka kohta Manfredi teaduslikes töödes.

Teine ja vägagi v a i e l d a b probleem on küsimus "maratist", terminist, mida Fridland tarvitab ja millise voolu olemasolu Manfred eitab.

Manfredi väide, et terminit "maratism" ei tarvitatud Marat eluajal, ei ole päris täpne. Sankulottide publitseeritud dokumentides on väidetud mitmel korral, et Marat vaenlased nimetasid neid, keda nad soovisid vihatuteks teha, "maratistideks".¹² Muidugi ei anna see üksinda alust käsitleda "maratismi" kui voolu või suunda. Kuid me saame ometi teada, et oli inimesi, keda nii nimetati. Seega saame aluse edasisteks uurimisteks ja mõtisklusteks. Ja nimelt - kogu Marat eluaeg, olenemata sellest, et teda peeti kuuluvaks jakobiinide hulka, on teda peetud v a s a k - p o o l s e k s jakobiiniks. Sellisel seisukohal oli kindlalt üks Nõukogude Liidu andekaim ja põhjalikum "pööraste" ajaloo uurija Zaxer,¹³ kelle tööle me edaspidi peatume. Maratism ei ole käesoleva töö koostaja arvates eraldiseisev poliitiline õpetus nagu väidab Fridland, vaid Marat e l u a j a l teatud revolutsioonilis-taktikaliste vahendite tarvitamise pooldajate hulk. Ka seda puhan antud töös põhjendada.

Mis puutub Fridlandi väitesse, nagu oleks Marat pidanud 14. juulit 1789.a. revolutsiooni hävingu päevaks, siis on Manfredil täielik õigus väita, et siin on Fridland valel teel. Tõsi, Marat'l on üksikuid näiteid selle kohta, nagu oleks sel

¹² Die Sansculotten von Paris, lk. 115, 211

¹³ Зарер, Г. И., Документ "Семьсотых". Москва 1961

päeval revolutsioon hukkunud, kuna ei tehtud rohkem, kui tehti. Teiste sõnadega - see oli hea, väidab Marat rahvale, et te nii palju tegite, kuid halb, et te rohkem ei teinud. Sellega te hukutasite end. Viimase Marat' mõtte on Fridland paisutanud nii suureks, et ta selle taga enam ei märganudki antud mõttega risti vastukäivat mõtet.

Järgnevaks suuremaks Marat uurijaks on Nõukogude Liidus ulalmainitud professor Manfred. Professor Manfredi poolt on kirjutatud peale 3 eelpool märgitud töö, s.o. "Toimetaja sisesejuhatuse", "Jean Paul Marat ja tema teosed" ja "Jean Paul Marat - rahva sõber", veel 350 leheküljeline töö "Marat".¹⁴ Kahtlemata on need tööd aidanud viia edasi Marat uurimist. Manfred on uurinud Marat tegevust Legislativi viimasel perioodil ja Zironde päevil esmakordselt Nõukogude Liidus. Nende perioodide kohta on ta loonud välja palju väärtuslikke ja huvitavaid materjale. Peale selle tuleb esile tõsta tema tööde suurt populaarteaduslikku tähtsust. Tema "Marat" on kirjutatud hõõguva sulega, tabavalt ja konkreetset.

Kõrvuti professor Manfredi teoste suure positiivse tähtsusega tuleb ära märkida nendes ka rida nõrku kohti.

Esmalt pahandab see asjaolu, et ta kohati pakub erinevate pealkirjade all sõna-sõnalt sama materjali.*

Teiseks aga seda, et Manfred ei ole oma töödes kergitanud üles mitmeid vastuolusid, mille all Marat tegevus kannatas. Kui Fridland oma uurimuses deklareeriski Marat seisukohti 1790.a. teisest poolest Varenne'i kriisini, siis Manfred möödub sellest perioodist oma töödes peaaegu vaikides.

Manfred vaatleb Marat tegevust ühtlaselt tõusujoones arenevana. Marat instinkt vaenlast tabada tundub Manfredi teostes kohati otse fantastilisena. Dokumentaalse materjali analüüs näitab, et asi polnud siiski nii lihtne. Marat tee Mäe tippu

¹⁴ Манфред, т. 3. Марат, Москва 1962.

* Võrrelda: а) Манфред, Ман-Поль Марат и его произведения
Ман-Поль Марат, Избр. произв. Т. I Москва 1956. стр. 10
ja

б) Манфред, Ман-Поль Марат - герой народа,
Очерки истории Франции XVII - XX вв., Москва 1961, стр. 12

oli raske ja vaevaline, nagu iga uus tee. Tal esines tasakaalutust, ta tegi vigu, mida Manfred ei ole käsitletud ja milledele on siiani marksistlik hinnang andmata.

Tõsi Marat' l oli Manfredi järgi - jah - puudusi. Manfred märgib, ma kordan, m ä r g i b neid puudusi, nagu Marat vigane suhtumine vabariigi küsimusse, agraarreformisse, maksimumisse, ebaõiglane arveteõiendamine Jacques Roux'ga jne. Kuid märkimiselt on vaja minna analüüsile. See tooks aga paratamatult vajaduse tuua sisse uusi materjale, mis, nagu ma väitsin, ei näita Marat' teed revolutsioonis nii ühtlase, kõikumatu ja terviklikuna. Marat revolutsiooniline taktika, mille meistriks ¹⁵ Manfred teda peab, kannatas 1790 - 1791. a. oluliste puuduste all, millest Manfred vaikides mööda läheb. Võib öelda, Marat ei osanud üldse määrata revolutsioonilise situatsiooni küsimust. Oma nõudmised "peade maharaiumiseks" esitas Marat aga läbimõtlematult, piiritlemata ja stiihiliselt, nii et selle nõudmise täitmine sel kujul, nagu Marat nõudis, oleks kujutanud endast suurt mõtlematust. Õigem - neid nõudmisi oli peaaegu võimatu täita.

Kuidas tekkisid taolised vead, inimese juures, kes oli veendunud patrioot, töötavate masside truu sõber ja keda rahvas omakorda väga armastas? See on küsimus, mis vajab meie ajaloolaste poolt lahendamist. Vastuolude kõrvaldamisega saame küll ilusa ja kangelasliku ajaloo, kuid mitte õiget ajalugu. Saame ajaloo, mis mitte millekski ei õpeta, mis on kasutu ja mõtetu.

Käesolevast tuleb ka antud töö üks järjekordseid ülesandeid: valgustada marksistlike ajalookontseptsioonide seisukohalt, ranget tõepärasust, allikmaterjalide fakte arvestades seda keerukat ja vastuolulist perioodi Marat tegevuses. Leida sellel perioodil Marat tegevuse motiivid, neid analüüsida.

Teine põhiline küsimuste ring, mille valgustamist Manfredi poolt samuti ei toimu, on "pööraste" ja Marat vahelised suhted. See on periood, kus Marat tegevust motiveerivad vägagi

15 Манфред. Периодическая работа. стр. IX

mitmesugused asjaolud. Siin tuleb kõne alla ^{Marat} väljaastumine plebeiliste masside eluliste nõudmiste vastu, ta jäme ja laimav artikkel Jacques Roux' kohta, mis olid motiveeritud. Kuid ometi tuli see kõigile ootamatult. Miks? Mis põhjustas sellise Marat tegevuse? Siiani ei ole nõukogude ajaloolased ka sellele küsimusele vastust andnud.

Seega võiksime öelda - Manfredi tööd ei anna tervikulist pilti Marat'ist. Nad on lünklikud, neis puudub olemasolevate vastuolude analüüs, kohati aga vastuolude täielik mahavaikimine.

Jean-Paul Marat oli suur revolutsionäär, rahva sõber, ta oli suur idealiseerimata. Meil on vaja tema tõepärasest kuju, mis on õpetuseks nii heas kui halvast.

Legislatiivi perioodi käsitleb nõukogude ajaloolane T. Soltanovskaja oma lühiuurimuses, ¹⁶ mis on rikas faktoloogilise materjali poolest, kuid jääb vajaka laialdasematest üldistustest, mida tolle perioodi analüüsimine omaette õieti ei pakugi.

Akadeemik Tarle töö ¹⁷ Marat üle annab üldiseloostuse, mille väärtuslikumaks osaks on Marat ajalehe väljendusliku ja sisulise külje sünteesimine. Tarle näitas, kuidas Marat mõtete revolutsiooniline sisu ¹⁸ asetatud liikuvasse, teravasse vormi, luues seega suurepärase ajalehe, mis vallutas oma mõjujõuga rahva. Tarle töö aitab mõista seda nähtamatut voolust, mille käigus meditsiiniteaduste doktor Marat muutus Rahva Sõbraks.

Marat ühiskondlik-poliitilisi seisukohti on paremini valgustanud akadeemik Volgin oma uurimuses. ¹⁸

Teised nõukogude ajaloolased on Marat'd käsitlenud ainult seoses muude probleemidega. Paremat materjali pakkusid käesoleva töö koostamisel Zakhari asjalikud ja objektiivsed uuri-

¹⁶ Солтановская, Т. П. Практика Ж.-П. Марата в период деятельности Законодательного Собрания и борьба масс за свержение монархии. Французский этнограф 1957. Москва 1961.

¹⁷ Тарле, С. В. Социально-политические Жан-Поль Марат, друг народа, Социализм Т. VI Москва 1959.

¹⁸ Волгин, В. Социалистические и политические взгляды Марата. Из истории рабочего класса и революционного движения, Москва 1958.

19-21 mused "pööraste" tegevuse kohta. Need andsid palju mater-
jale, et mõista Marat vahekorda nendega.

XX sajandi 20-ndate aastatest alates näitas kodanlik aja-
looteadus Marat uurimises languse tendentse. Seda paljastab ise-
enesest juba see fakt, et sel ajal on ilmunud raamatuid, mis täies-
ti õigustavad ja muudavad kangelaseks Marat mõrvari Charlotte
Corday. Üks neist, E. Defrance "Charlotte Corday et la mort de
Marat", ilmus 1929. aastal prantsuse keeles, teine J. Scheerings'i
"Charlotte Corday 1768 - 1793, traduits d'anglais" 1938. a.
inglise keeles.

Sama suunda esindavad ka kolm järgmist monograafiat Marat
üle (S. L. Phippson'i "J.-P. Marat, his career in England and
France before the Revolution", London 1929, G. Walter'i "Marat"
Paris, 1933, L. R. Gottschalk'i "Jean Paul Marat, L'Ami du peup-
le, traduit d' anglais," Paris, 1929). Maskeeringuks on neil
kõigil "teaduslik erapooletus", sisuks aga selgelt tuntav
vaenulikkus kangelase ja tema teoste vastu.

Kui pöördume veel nende üksikute märkuste poole, mida on
pühendanud Marat'le L. Madelin oma 1920. a. avaldatud "La Revo-
lution'is ja 1948. a. ilmunud "Les hommes de la Revolution",
siis näeme sealt üksnes musta vihavaenu Marat vastu. ²²

Ülalmainitud kodanliku suunaga ühtelangevaks tuleb pida-
da ka Saksa Demokraatliku Vabariigi ajaloolase Martin Göhringi
iseloomustust Marat kohta töös "Robespierre" ²³, kus Göhring
näeb Marat'd üksnes revolutsiooni "musta pahupoole" peegeldaja-
na. Göhring kui ajaloolane on Marat'd ilmselt pinnaliselt uu-
ringg. Ja seepärast teeb ta tüüpilise vea: ta muudab absoluudiks
üksikud faktid, mis eraldi võetuna on õiged, kuid mis saavad
tõese tähenduse alles koos teiste faktidega, kogu ajastu, tema

19 Захар, Я. М. Движение „демократов“. Москва 1961

20 Захар, Я. М. Как Ру и Якобинская конституция 1793 г.
Из истории Якобинской диктатуры 1793-1794. Одесса, 1962.

21 Захар, Я. М. Бабетт и „демократы“ Французской революции. 1960,
Москва 1961.

22 Defrance, Scheering'i, Phippsoni, Walter'i, Gottschalki ja
Madelini teoste iseloomustus on võetud Marx'pegu tööst „Marat-
Толк Марата - друг народа“ l. 2. Mainitud teoseid ei ole võimalik
üksikult käsitleda töö koostajal raada.

23 Göhring, M. Robespierre. Jakobiner und Sansculotten, Berlin 1959

sündmuste ja vastuoludega konteksti viiduna. Seda aga Göhring pole osanud. Ja seepärast tuleb välja üksnes tühi ja õõnes konstateerimine, mis kuhugi ei vii ega midagi ei ütle. Leebema, õiglasema positsiooniga läheneb Marat'le Saksa Demokraatliku Vabariigi ajaloolane-marksist Walter Markov, kes eessõnas²⁴ teosele "Jakobiinid ja sankülotid" püüab Marat tegevust näha kui ühiskondlike vastuolude ja karmide elukatsumuste vilja.

3

Millised on siis põhilised eesmärgid, mis antud töö kirjutamisega üles on seatud?

Arvestades ülaltoodud, oleksid need kokkuvõtlikult järgmised.

Esimeseks ja tähtsamaks ülesandeks on uurida põhjusi, miks ja kuidas suutis Marat tema tegevuse kõiki aspekte arvesse võttes, viia tohutud rahvamassid endaga kaasa ja kindlustada Prantsusmaal jakobiinide võimuletuleku.

Kui on antud sellele ammendav ja reaalne vastus, mitte vastus, mis ei põhine Marat kaju idealiseerimisel, siis on täidetud peaaegu peaaegu.

Sellega seoses võetakse käesolevas teoses analüüsimisele veel rida teisi nõukogude ajaloolises kirjanduses seni käsitlemata või vähe käsitletud probleeme, millel ülalpool juba peatusime.

Esmalt: millisel määral oli vajalik ja kas õigel ajal ja viisil olid esitatud Marat korduvad nõudmised hävitada nii- ja niipalju vastaseid.

Teiseks: millega oli seletatav ta vigane revolutsioonilise situatsiooni analüüs.

Kolmas: milline oli mitmete Marat artiklite ja pamflettide tõepärasuse aste.

24 Markov, W. Vorbemerkung. Jakobiner und Sansculotten, Berlin 1955

Neljandaks: millisel alusel seisis Marat vastuolu "pööraste" ja Jacques Roux'ga.

I PEATÜKK

MARAT' TEGEVUS REVOLUTSIOONI EEL JA TEMA FILOSOOFILISTE
JA POLIITILISTE VEENDUMUSTE KUJUNEMISE ALGUS

Enne kui alustame Marat' elu ja tegevuse analüüsimist, vaatleme ajastut, millal tal tuli tegutseda.

XVIII sajandi teisel poolel oli revolutsioon praktiliselt juba käimas. Ta ei avaldanud end ainult veel avalike ja üldiste kokkupõrgete näol. Kuid kõik seisused, kõik kihid taipasid, et vana viisi enam ei saa.

Maal kasvas revolutsiooniline situatsioon, mille tunnused Lenini järgi on järgmised: "1) Asjaolu, et valitsevad klassid ei suuda muutmatul kujul säilitada oma võimu; üks või teine "ülemkihtide" kriis, valitseva klassi poliitika kriis, mis tekitab praod, kuhu murrab sisse rõhutud klasside rahulolematuse ja viha. Revolutsiooni saabumiseks harilikult ei piisa sellest, et "alamkihid ei taha", vaid on nõutav veel, et "ülemkihid ei saa" elada endist viisi. 2) Harilikult suurem rõhutud klasside häda ja viletsuse teravnemine. 3) Tunduv aktiivsuse tõus, mille mainitud põhjused esile kutsuvad rahvahulkades, kes "rahulikult" ajal lasevad endid viisida vaikselt, keda aga tormilistel aegadel nii kogu kriisi olukord kui ka "ülemkihid" ise tõukavad iseseisvale ajaloolisele väljaastumisele." ²⁵

Kogu Prantsusmaa ajalugu XVIII sajandi keskelt alates oli nende tingimuste järk-järgulise, üha täiuslikuma täitmise ajaks.

Kohutav viletsus, alandatus ja ebaõiglus viisid rahvamas- sid võitlusse nende vastu, kes viletsuse, alandatuse ja ebaõigluse põhjustasid.

Revolutsioonieelseil aastail ~~Young~~ Prantsusmaal ringi rännanud Inglise agronoom Arthur Young kirjutas oma päevikus, et igal pool torkas silma külamajanduse armetus. ^{Kui} Sellele oleks

²⁵ Lenin, V. J. II Internatsionaali krahh. Teosed. 21. k. lk. 187.

kui vähegi tähelepanu pööratud, siis oleks tema arvates olukord teistsugune olnud. 1.-3. juunini 1787 kandis ta oma päevikusse Inglismaal nägemata pildi, elamud, mis ei kannatanud välja hurtsikugi nime.

Sealjuures märkis Young, et maa tootlikkus on võrreldes Inglismaaga väike. Kui Inglismaal saadakse ühelt hektarilt 21 hektoliitrit teravilja, siis Prantsusmaal saadakse ainult 14,7 hektoliitrit.

Young oma päevikus teeb järelduse, et poole sajandi pärast tuleb revolutsioon.²⁶ Nagu teame, viimase väite suhtes Young eksis. Ja tal endal tuli seda tunnistada.

Samal ajal olid maksud talupoegadelt kohutavad. Taille, pearaha, kahekümne viiendiku maks (maamaks), soolamaks. Tuleb märkida, et taille 1715.-1789.a. näitas veel pidevat kasvu. Näljad ja epideemiad olid Prantsusmaal tavalised nähtused. Uhes kaasaegse seletuse järgi "inimesed surid taudi nagu kärbsed". Distroofiat (alatoitlustamisest põhjustatud haigus - V.P.) nimetati tol ajal Prantsusmaal rahvuslikuks haiguseks.²⁷

Samal ajal õukond ja aadel pidutsesid. Need olid tohutud summad, mida kulutati jõudeelu veetvatele inimestele igaguguste mugavuste loomiseks. Üksnes kuninganna sängihoidja sai 12000 livre'it (palka) aastas.

Esimese ja teise seisuse hiigelväljaminekud surusid talupoegadele pidevalt peale veel uusi makse. On märkmeid, et XVIII sajandi 70.-80. aastail senjöörid kontrollisid omi dokumente ja nõudsid sisse kõik seni tasumata võlakohustused ning mõtlesid uusi välja.

Samal ajal hakkasid Prantsusmaal üha suuremat arenguhoo-
gu võtma kapitalistlikud suhted. Kapitalistliku tootmise levi-

²⁶ Фрунзе, стр. 29-30

²⁷ Всемирная история т. V Москва 1959, стр. 543

kut näitab juba järgminegi fakt, et 1789.a. rahvuslikust tulust andis põllumajanduse 1826 miljonit livre'it ja tööstus 1595 miljonit livre'it.

Tööstuse põhivormiks hakkas sajandi keskelt alates kujunema manufaktuur. Kuid oli ka juba vabrikuid. Esines mitmete ettevõtete ühinemist. Nii ühinesid omavahel paljud kivisöökaevandused ja malmisulatajate ettevõtted.

Tööliste palk revolutsiooni eel oli madal. Zaxhar peab seda üheks revolutsiooni eeltingimuseks. Kui tööliste palk 1771.- 1789.aastatel tõusis ainult 22 %, siis samal ajavahemiku tõusid tarbeesemete hinnad 62 %. Eriti halb oli tööliste elu 1788. ja 1789.aastal. Juba 1789.a. oli Pariisis 80000 töötut. Kui varasemal ajal kulus toiduainete muretsemiseks 50 % tööliste palgast, siis 1789.a. veebruaris kulus selleks 83 %.

Peodaalid tegid omalt poolt kõikvõimalikke takistusi kapitalismi arenguks. Nii nõudsid nad näiteks maa eest, kuhu kavatseti kivisöökaevandused rajada, hiigelsummasid.

Üheks näiteks, kuidas aristokraadid takistasid tööstuse arengut, võiks tuua järgmise näite. Prantsusmaal puuvillatööstus kasvas võrdlemisi kiiresti. Et seda veelgi kiirendada, palusid manufaktuuriomanikud, et valitsus keelaks puuvilla müügi Prantsusmaa kolooniatest teistele riikidele. Et aga koloniaalkaubandusest olid huvitatud mitmed aristokraadid, siis Prantsusmaa valitsus mitte ei keelanud asumaadelt puuvilla müüki teistele riikidele, vaid lubas Inglismaa kaupmeestele isegi Prantsusmaalt endalt puuvilla müüa.

Peodaalide nüri vastuseisu tõttu ei pääsenud Prantsusmaal võrdle tehnikat. Mehaanik Vaucanson sai Prantsusmaal tuntuks oma mehaaniliste partidega, mis käisid, sõid, karjusid ja püüdasid vees. Samal ajal tema mehaanilised riidekudumiseteljed ei leidnud kasutamist.

Sisekaubandus kängus. Selle üheks põhjuseks oli veel teede ääretult vilets olukord. Reekond Pariisist Bordeaux'sse kestis 6 päeva, Marseille'sse aga 11 päeva.²⁹

Samal ajal kodanlased, kes ka olid suutnud kogu^d endale miljonilisi sissetulekuid, olid ometi poliitilises mõttes õigusteta. See lisas mõjuka põhjuse, miks kodanlus, kuulutanud end kogu kolmanda seisuse eestvedajaks, astus feodaal-absolutistliku korra vastu välja.

Seadused ei kaitsnud enne revolutsiooni kolmanda seisuse esindajaid privilegieritute eest. Barnave, hilisem Asutava Kogu liige, muutus revolutsionääriks, sest ajast, kui keegi aadlik oli tema ema teatriloožist välja ajanud. Kui Rolandi ema ja naine kutsuti naaberlossi külla, siis ei pandud neid üldise laua taha istuma, vaid neile anti puhvetitoas süüa.

Need olid põhjused, vastuolud, mis sundisid liikuma ajastus mõtted - nii enam edasi ei saa. Rahulolematus muutus avalikuks, üldiseks.

"Enamik Euroopa rahvaid vajab suuri reforme, sellega on nõus kogu maailm,"³⁰ kirjutab Mably sel ajal.

D'Argenson oma menuaarides kirjutab, et rahvas isegi turul hakkas rääkima põhilistest seadustest ja rahva huvidest. Räägiti, et kui kuningale peavad alluma alamad, siis kuningas peab alluma seadustele.³¹

Rahva selliseks ettevalmistamiseks revolutsiooni suurteks katsumusteks oli teha suur töö "filosoofilise sajandi" mõtlejatel, keda me järgnevalt asume vaatama. Just nemad olid need, kes kujundasid sajandi moraalse palge. Nemad löid oma peades valmis selle, mis revolutsiooniliste masside poolt aastate pärast vormima hakati.

D'Argenson kirjutab 1759.a. kiiduväärse õigusega selle ajastu iseloomustusest: "Igalpool puhub vabaduse tuul... tuul

²⁹ Всемирная история, т. V стр. 547-548

³⁰ Tsitseritud Fridlandi teose järgi, lk. 10.

³¹ Tsitseritud teosest: Додорин, Социально-политические вопросы нового времени, т. I Москва, 1958 стр. 485. D. Argensoni töö polenud kättesaadav.

see tungib mõistusesse ja võib-olla, et peas juba on loodud selline riik ja see saab teoks esimesel ettejuhtuval võimalusel." ³²

2

Et mõista revolutsiooniliste ideede laialdast levikut, on vaja mõningalgi määral tutvuda, milline oli inimeste hariduslik tase sel perioodil. Kahjuks on nimetatud küsimusele aiani vähe tähelepanu pööratud. Ja arvamused pole kaugeltki ühtlased. Tarle näiteks selgitab, et 1795. a. Pariisi töölised ei ostnud sageli brošüüre, sest nad ei osanud neid lugeda. ³³ See arvamus tundub üldistuseks liiga vähene. Anti ju Pariisis üksinda revolutsiooni perioodil välja tuhandeid trükivaljaandeid. Kellele siis?

Tundub, et õigemad on L. Gordoni seisukohad, kes annab revolutsioonieelsetest Prantsusmaa haridusoludest järgneva pildi.

XVIII sajandi keskel oli Prantsusmaal 20 miljonit inimest ja sealjuures 21 ülikooli, enam kui 560 kolledžit ja mitte vähem kui 10 000 algkooli.

Olgugi, et koolid allusid kirikule ja õpetajate hariduslik tase polnud kõige parem, loeb Gordon neid arve iseenesest juba mõtlemapanevaks.

Kolledžites, mida peeti üleval vaimulike ordude poolt, selgitab Gordon, olid pooled õpilased vabastatud õppemaksudest. Kõigis jesuiitide õppeasutustes vabastati lapsed aga täielikult õppemaksust. See käib isegi selliste õppeasutuste kohta, nagu Ludwig Suure aristokraatlik kolledž, kus sajandi alul õppisid kõrvuti Voltaire'ga hertsog Richelieu ja krahv D'Argenson.

Peale kolledžite ja rahvakoolide olid veel erialased koolid kiviraiujatele, puuseppadele jne.

³² Tsitootitud Fridlandi järgi, lk. 15.

³³ Шарль-Э. В. Радоги и книга во Франции в первые времена машинного производства, сочинения Т. VI, стр. 406.

Statistilised andmed näitavad, et lugeda oskajaid meeste hulgas oli 40 - 45 %, naiste hulgas aga 23 - 25 %. Gordon väidab edasi, et kui kirjaoskajaid oli ka kaks korda vähem ka siis saame küllaltki kõrge protsendi tolle aja kohta. ³⁴

Nimetatud seisukohtadega tuleb nõustuda. See annab selgituse kuidas revolutsioonilised ideed said tungida neil aastail nii sügavalt rahva olemusse, nagu me seda eespool näeme.

3

Kodanliku ideoloogia ettevalmistamiseks oli suur tähtsus humanismil, mis levis Euroopas XIV - XVI sajandil. Just siis pandi kiriku autoriteedile vastu isiksuse vaba arendamine. Humanism andis surmahoobi religioossele fanatismile ja asetas tähelepanu keskpunkti inimese oma maiste vajadustega.

Järgneva suure tõuke inimõtte arengus andis Inglise kodanlik revolutsioon ja Inglise mõtlejad XVII - XVIII sajandist.

Prantsuse filosoofide mõte, millele oli antud tõusta palju kõrgemale oma eelkäijatest, kerkis alul esile kui feodaalide ja katoliku kiriku vastane, kuid kui monarhistlike illusioonide kandev õpetus ühiskonnast.

Volgin näitab, et nimetatud tõsiasi on seletatav sellega, et XVIII sajandi absoluutne monarhia esines poliitilise vormina, mis vastas tollesegsetele klassijõudude seisukorrale. Ta tasakaalustus aadli ja kodanluse, olles nende klasside vahendaja. Feodaal-absolutistliku monarhia näiline iseseisvus lõi võimaluse kodanlike idealiseeringute tekkeks. ³⁵

Nimetatud tõsiasi tuleb arvestada kui üht tegurit, miks monarhistlikud illusioonid ei surnud ka revolutsiooni kõrgpunktil paljudel eesrindlähelgi tegelastel, nagu Robespierre ja Marat juures. Nagu me hiljem näeme, polnud see midugi ainule põhjus.

³⁴ Гордон, Л.С. Некоторые итоги изучения Запрещенной литературы эпохи просвещения (вторая половина XVIII в.) Французский этнографик 1959, Москва 1961, стр. 87-90

³⁵ Волгин, В.П. Революционная идеология во Франции в XVIII в., ее противоречия и ее развитие. Французский этнографик 1959, Москва 1961, стр. 5.

Ja tõsi - feodaalne absolutism tõesti t e a t u d p e r i o o d i n i esines tõusva kapitalismi kaitsja ning soosijana. See tähendab - seni, kuni kapitalismi kasv ei se- ganud valitsevat klassi ja absoluutset monarhiat.

Esimeseks suuremaks filosoofiaks, kelle mõju võime lugeda kaugemale minevaks, tuleb lugeda Voltaire'i (1694-1778), meest, kes Volgini järgi oma poliitiliste ideaalidega kõikus valgus- tatud ning inglise konstitutsioonilise monarhia vahel. ³⁶

Tema, nagu teistegi valgustusfilosoofide tööd, teenisid lähenevat poliitilist pööret. Oma salvava, otsatult vaheda ja lõikavalt ironilise filosoofiaga purustas Voltaire feodaal- se riigi pealisehitust. Kõige teravamad nooled saatis ta aga just privileeritute mitte millegagi seletatavate eesõiguste pihta.

Ainult, siis, ütles Voltaire, asub ta eesõigustatud seisus - te jumalikku õigsusse, kui näeb, et eesõigustatud sünnivad kan- nustega jalgade küljes ja talupojad sadulatega seljas. ³⁷

Nii teravalt, nii õigesti ja nii valusasti polnud keegi varem öelnud. See oli nagu avatud raamat, kust iga erksamgi pea võis varsti välja lugeda tõe inimese looduslikest õigus- test.

Võib-olla veelgi teravamaks tuleb lugeda Voltaire'i kriitika, millega ta külvas üle katoliku kiriku, selle koleti- se, kelle ta soovis purustada.

Muidugi ei olnud, Voltaire ei talupoegade ega linna käsitööliste ideoloog. Võrdsust ta pidas kõige saavutamatu- maks asjaks, sest "meie õnnetul planeedil ei või olla, et ini- mesed, elades ühiskonnas, ei jaguneks kahte klassi, üks klass rikkad, kes käsutavad, teine - vaesed, kes teenivad." ³⁸

36 Борин. Революционная угроза, стр. 7

37 Соколов, В.В. Вольтер. Москва 1956, стр. 11.

38 Самс, стр. 11.

Veel enam, ta lausa soovis, et oleks inimesi, kellele poleks midagi peale oma käte ja hea tahte, mida müüa. Sõnaga - tema soov oli, et rahva alamad kihid oleksid kolmanda seisuse k o r g k i h i käsutuses.³⁹ Väga tähtis mõte!

Voltaire tundis muidugi alamkihtidele kaasa, kuid ta kartis neid. Pidi veel minema hulk aega kuni kodanlus õppis taipama, et ilma rahvahulkadeta ei saa edasi minna. Voltaire'lt on palju märkmeid ülalt tuleva revolutsiooni heaks, mida muidugi ei võinud korda saata igaks, vaid üksnes "valgustatud" valitseja.

Marat vihkas Voltaire'i. Kuid peab olema aus ja tunnista: Voltaire tegi palju selle heaks, mille nimel võitles ka Marat!

Üks järgmisi valgustajaid, kes astus sammu kaugemale sel valgustatud sajandil, oli Montesquieu, (1689 - 1755) inimene, kelle õpetust Marat kõige enam austas. Montesquieu, oli üks esimesi ajaloolasi, kes lähenes paljudele ajaloolistele küsimustele reaalsuse seisukohalt, aga mitte ainult puhtast mõistusest.⁴⁰

Oma peatöös "Seaduste vaim" ("Esprit des lois") esitas ta vajaduse luua riik, kus ühel inimesel pole vaja karta teist. Et ei esineks seaduste kuritarvitamist, pidas ta vajalikuks lahutada seadusandlik ja täidesaatev võim.

Rahvale soovis Montesquieu anda õigsuse valida oma esindus. Kusjuures sinna esinduse soovitas ta valida neist^d, kes üldisest massist erineksid oma sünni, varanduse või au poolest. Need siis võiksid tühistada rahva otsuse, nagu rahvas võib tühistada ka nende otsused.

Sõnaga - Montesquieu esituses on meil tegemist filosoofiga, kes soovitas kehtestada konstitutsioonilise monarhia, olenemata sellest, et tal oli teatud sümpaatia vabariigi vastu.⁴¹

³⁹ Сокруов , с.р. 13

⁴⁰ ДеСорур , с.р. 262

⁴¹ Самас, кк. 268-269

Teine tähtis ja uudne küsimuste ring, mille kergitas üles Montesquieu, oli see, et riik peab kindlustama kõik kodanikud toiduainete ja riietega. Sõnaga - andma inimestele töö ja seda esmalt selleks, et ei tekiks ülestõus ning teiseks - nälg.⁴²

Filosoof, keda kõige sagedamini tuletati meelde revolutsioonipäevil, oli Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), Genfi kehva kellassepa poeg ja iseõppija.

Tal polnud ei ateist ega lügenud ennast valgustajaks. Rousseau peamine ülesanne oli võitlus absolutismi vastu.

Nagu Helvetinselgi, seisis tema küsimuse keskpunktis inimene. Ja nimelt see, kuidas "looduslik inimene" ajaloo jooksul orjastata, s.o. "... millisel kujul looduslikust võrdsusest kasvas välja inimestevaheline ebavõrdsus."

Tema arvates toimus see järk-järguliselt, väikeste ebavõrdsuste tekkimise teel.⁴³

Olenemata paljudest ebaõigetest teooriatest, tegi ta lõppjärelendusena vägagi väärtusliku avastuse. Ebavõrdsuse tekke aluseks on tema järgi nimelt eraomandi tekkimine. See on kõigi halbuste, sõdade, nälja ja viletsuse põhjus.⁴⁴ Eraomandi tekkega näeb Rousseau uute sidemete tekkimist. Üks inimestest muutub orjaks, teine peremeheks. Tekib konkurents ja võistlus üheltpoolt, teisalt aga soov saada rikkaks kaasinimeste kulul.

See, et Rousseau teeb katse selgitada moraali, riiki ja õiglust kui ühiskondlike suhete väljendust ja püüab avada selle protsessi dialektika, see teeb tema geniaalseks materialistliku ajalooõpetuse eelkäijaks.

Erinevad riigivormid tulenevad tal erinevatest inimestevahelistest vahetõrgetest ühiskonnas. Kui üks isik oma varalise üleoleku, võimsuse ja mõjuga teised alistab, siis tekib monarhia. Kui seda teevad aga paljud, siis on see aristokraa-

⁴²Фрунзе. с. 39.

⁴³Деборн. с. 277.

⁴⁴Samas, lk. 278-280.

tia.

Kui ühiskonnas rikkused aga on enam-vähem võrdselt jaotatud, siis on see Rousseau arvates rahva võim ehk demokraatia.⁴⁵

Järgnevad Rousseau seisukohad on aga vast kõige olulisemad. Need on seisukohad, mis avaldasid ka Marat'le vägagi olulist mõju.

Ja nimelt see, et despotismi kukutamist peab Rousseau rahva vaieldamatuks õiguseks. See on üleskutse revolutsiooniks, soovis Rousseau seda isiklikult või ei.

Tunnistades eraomandit pahede allikana, ei soovi Rousseau seda ometi kaotada, vaid üksnes pidurdada ebavõrdsuse kasvu, võrdsustada eraomandit. See võrdsus on formaalne nõue, kuid peamine - ta on olemas.⁴⁶

Rousseau ühiskondlik ideaal on selline riik, mis rahuldaks väikekodanluse ja kus omand oleks enam-vähem võrdselt jaotatud, kus poleks ei rikkaid ega vaeseid, kus!.. ükski kodanik ei oleks nii rikas, et saaks teist osta, teine kodanik aga nii vaene, et peaks end müüma."⁴⁷

Vabaduse pandiks peab Rousseau korralikku valitsust, sest halva valitsemise juures on vabadus ainult näiline.

Demokraatia põhiprintsiibiks Rousseaul on rahva suveräänsuse printsiip. See on ta demokraatia süda. Ta andis rahvale kõikvõimsuse, täieliku iseseisvuse. Rousseau selgitab täiesti kategooriliselt - kui rahval pole iseseisvust ja on isanda omavoli, pole ka rahvast.⁴⁸

Õpetus rahva suveräänsusest viib välja vabaduse uue tunnetuseni. Rousseau õpetas, et rahvas pole mitte üksnes vaba, vaid vabadus on temalt ka võõrandamatu.

"...iga seadus, mida rahvas isiklikult pole ratifitseer-

45 Деборин. с.р. 281-282.

46 Samas, lk. 285-286

47 Руссо, Ж. Ж. Об общественном договоре или принципы политического права. Москва, 1938. с.р. 44.

48 Бернадинер, Б. М. Социально-политическая философия Жан-Жака Руссо, Воронеж, 1940, с.р. 114.

Nud, on mittetegelik, see polegi seadus. Inglise rahvas peab end vabaks; ta eksib kibedalt; ta on vaja ainult parlamendi valimiste ajal; kui need on valitud, saab ta jälle orjaks..."⁴⁹

Loogiliseks jätkuks sellele on, et ta tunnustas vajadust kehtestada vabariiklik kord. Need kolm suurt mõtlejat olidki põhilised, kes andsid oma mõtetega suuna ühiskonna arenguks.

Me võiksime neile kõhklemata lisada veel rea teisi nimesid, nagu Rousseaule võrdlemisi lähedase Mably, siis Meslier ja teised.

Kuid tähtsam on vast üldistused, mida me võiksime teha. Aga nimelt see, et kui Voltaire ja Montesquieu läksid välja kompromissile feodalismiga, siis Rousseau ja Mably üha vähem tunnustavad kompromissi võimalust.

Vabariigi teooria pooldajatena liitusid Rousseau'ga veel Mably ja Condorcet. Ja see teooria hakkas tasahilju rahva hulgas liikuma, olenemata monarhistlike illusioonide olemasolust. Ei oleks muidu olnud võimalik 1792 - 1794. a. vabariigi järjekindel nõudmine, märgib Volgin, kui poleks toimunud eelnevalt molekulaarset muutumist rahva psühholoogias.⁵⁰

Mis puutub jõu kasutamisse, siis olenemata sellest, et Rousseau peab seda rahva õiguseks, ei näe ta seda ometi ette lähemas tulevikus. Mably, kes samuti peab õigustatuks ülestõusu, kardab aga teiselt poolt seda ülestõusu, sest see võivat viia türannia kehtestamisele, ja seepärast kutsus ta üles üksnes ettevaatlikkusele.

Meslier "Testamendis" on üksikuid vägivalllaga teostatava pöörde momente, kuid Meslier' "Testament" polnud trükitud ja seda liikus üksnes pörandal all üksikute lehtedena.⁵¹

Kuid asi arenes. Juba 1788. a. on registreeritud afiše

49 Руссо стр. 22.

50 Борнун. Революционная идеология. стр. 11

51 Самос, стр. 12

millel on selline pealkiri: "Tõuske, prantslased, on saabunud revolutsiooni aeg... Värisege, türannid, teie valitsemisele tehakse lõpp."⁵²

Kuid jõuga teostatavast muutusest räägiti veel suure kartusega. Aialt oli levinud anekdoot, millest Lafayette hiljem oma memuaarides jutustas.

Kord 1785. aastal kuulunud Preisi kuningas Fridrich II Lafayette'i jutustust ameerika demokraatidest ja demokraatiast kus pole ei õukonda ega kuningat. Fridrich Suur katkestanud Lafayette'i "Ma teadsin kunagi noort inimest," öelnud ta, "kes jutustas maale vabadusest ja võrdsusest ning seadis endale ülesandeks selle kehtestamise oma kodumaal. Teate te, mis temaga juhtus?" - "Ei, teie kõrgus," vastanud Lafayette. "Temaga juhtus," lisanud kuningas muiates, "see, et ta poodi".⁵³

Huvitavaks jätkuks eelpoolmainitud mõtetele kujunesid Marat ühiskondlik-poliitilised vaated. Kuid neist edaspidi. Esialgu tutvume Marat biograafiaga ta elu esimesel perioodil.

4

Jean- Paul Marat sündis 24. mail 1743. a. Sveitsis Boudry linnakeses. Neuchâtelil lähedal. Peale Jean-Pauli oli perekonnas veel viis last, kolm venda ja kaks õde. Isa kohta on teada, et ta tegeles joonistamise ja meditsiiniga.

See oli tüüpiline väikekodanlik Sveitsi perekond, kus lastele anti kultuurne kasvatus. Ühe biograafi märkuse järgi oli see perekond, kes "ei tundnud puudust, aga ka mitte rikkust."⁵⁴

Marat üks vendadest, David elas revolutsiooni järel Venemaal. Vahetas nime, sest Marat nime kanda tol ajal tähendas

52 Воник Революционна и законна сир. II.

53 Tsititud Fridlandi järgi, lk. 42. Lafayette memuaarid polnud kättesaadavad.

54 Фругары, сир. 4.

riskeerida ebasoosingusse sattumisega. Brissot väite kohaselt "polnud David vähem originaalne kui ta vend." Nimetatud väidet täiendab Korf, kes pidas David'i "haritud mõistuse ja hea südamega" inimeseks. David töötas Tsarskoe-Seloo lütseumis prantsuse keele õpetajana ning Puikin, kes oli tema õpilane, tuletas teda hiljem sümpaatiaga meelde.⁵⁵

Jean-Paulil säilisid oma perekonnast tihedad sidemed aga üksnes õe Albertinega, kes elas ka sel ajal ta juures, kui ta mõrvati.

Jean-Paul oli hiilgav õppija. Eriti innukalt õppis ta võõrkeeli, selliseid, nagu prantsuse, inglise, saksa, hispaania ja hollandi, aga ka ladina ja kreeka keel.⁵⁶ Ta 1793. a. jaanuaris kirjutatud väga lühikene autobiograafia annab võimaluse heita mõningal määral pilku ta elu sellele perioodile. Me leiame sealt materjale ta harukordse tundlikkuse ja kirglikkuse kohta, milline joon ta iseloomus avaldas mõju talle tegevusele revolutsioonis. Seal on elemente sellest kirglikkusest, mis viisid ta mõnikord tasakaalust välja.

Marat räägib, et koolis teda tavaliselt ei karistatud. Kuid üks kord seda siiski tehti ja ebaõiglaselt. Marat väidab, et see avaldas talle nii tugevat mõju, et teda oli võimatu kooli tagasi saada. Kaks päeva ei võtnud ta vastu toitu. Ja kui vanemad ei suutnud tema vastupanu murda ja nende vanemlik autoriteet osutus solvatuks, suleti ta ühte tuppa, Olles võimetu midagi muud ette võtma avas ta hingeldades akna ja hüppas sealt alla tänavale. Kuid õnneks ei olnud aken väga kõrgel ja ta sai üksnes raskelt haavata. Kuid arm sellest kukkumisest jäi talle eluajaks otsmikule.

Marat oli sel ajal üksteist aastat vana.

Ta märgib selles autobiograafilises kirjutises ka seda, et tal oli elav ettekujutus, et ta hing oli tundlik kõige

⁵⁵ + пуq. язык. с.р. 7.

⁵⁶ Мант пег, депат. с.р. 12.

vastu ja et ebaõiglus teiste vastu avaldas ka talle mõju kui isiklik kallaletung. Oma iseloomu sel perioodil pidas ta ise "kuumaks, teravaks ja tormakaks. Nende "looduse andide" hävitamiseks, märgib Marat edasi, pole ta mitte midagi teinud, vaid on neid üksnes täiustanud.⁵⁷ Mainitud märkustega ta noorpõlve kohta tuleb olla nõus. Ja lisada vast seda, et see, kes täiustas ta iseloomu, avas ta karakteri kõik voorused, ja puudused, polnud keegi muu, kui see kirglik ja võitlusterohke aeg, millesse ta viskus kogu oma hõõguva temperamendiga, ennast ja teisi haletsemata.

16+ aastaselt, pärast kooli lõpetamist Neuchatelis ja ema surma lahkus Marat Prantsusmaale Bordeaux'sse, kus ta sai rikka orjakaupleja ja laevaomaniku perekonda kasvataja koha. Seal tutvus ta kodanluse ladviku telgitaguse eluga, jämedate spekulatsioonidega, milles inimelu hind kunagi osa ei mänginud.

Puuduvad täpsemad andmed tema elu selle perioodi kohta. On teada vaid, et autodidaktina ammutas endasse suurel hulgal teadmisi. Tutvus meditsiini ja loodusteadustega. Peamine aga - siin sattusid tema kätte suurte valgustajate raamatud, nagu Montesquieu "Seaduste vaim", Helvetiuse "Hingest", Rousseau "Ühiskondlik leping", "Emil", entsüklopedistide tööd jt.

1762.a. lahkus Marat Bordeaux'st Pariisi. Rahata. Side-
meteta. "Marat teadis, et tee võitude ja au juurde läheb läbi Pariisi,"⁵⁸ märgib Manfred.

Pariisis jätkas Marat õpinguid. Tal hakkasid juba kujunema ideaalid: sümpaatiaid ja antipaatiid. Halvustavalt suhtus ta Voltaire'isse ja Didrot'sse. Nagu me hiljem näeme, see vihaaen, eriti Voltaire'i suhtes, kasvas.

57 Marat. Уздр. произв. Т. III, с.р. 230-231.

58 Манфред. Ман-тоде Марат - гурь народа. с.р. 13.

Seda palavam oli ta suhtumine aga Rousseau'sse ja Montesquieu'sse.

Hiljem märkis Marat sellest, et Rousseau "...oleks kõige suurem meie sajandi inimene olnud, kui ei oleks olnud Montesquieu'd"⁵⁹ Asi siiski vast pole nii. Rousseau "Ühiskondlikul lepingul", nagu me edaspidi näeme, on olnud palju määravam mõju Marat ühiskondlik-politilistele töödele kui Montesquieu "Seaduste vaimul".

Millal Marat Inglismaale sõitis pole päris selge. Marat Inglismaale mineku aasta tema enda märkmete järgi on 1765 (nimetatud aastat märgib ka Manfred oma töös⁶⁰). Fridland oma uurimuses kahtleb selles aastaarvus, öeldes, et on andmeid ka selle kohta, et Marat sõitis Inglismaale 1767.aastal. Selgeks peab Fridland ainult seda, et 1769.aastal oli Marat Londonis ja tegutses seal arstina.⁶¹

Inglismaale jäi Marat ligikaudu 10 aastaks. See oli eluperiood, kus 21 - 22-aastasest noorukist sai 31-aastane mees. Seal kujunes Marat maailmavaade, jäädes paljus kuni elu lõpuni muutumata. Seal kirjutas ta oma kaheks sajandiks tähtsuse omava "Orjuse ahelad". Inglismaal sai algajast noorukist eesrindlik arst ja füüsik, kes seisis sajandi teaduse tippude juures. Edinburghi ülikool andis talle avastuste eest silmapaigaste alal meditsiinidoktori teadusliku kraadi. Newcastle aga võttis teadlase oma linna aukodanikuks.

Inglismaa ja Prantsusmaa olid sel sajandil erinevad maad. Inglismaa, maa, kus enam kui sajand tagasi vabastati kodanliku revolutsiooni tulemusena tootlikud jõud vabaks arenguks, kujutas mitte ainult majanduslikult vaid ka poliitilises mõttes uut kvaliteeti. "Ta (Marat -V.P.) nägi siin täiesti teist astet poliitilises vabaduses, võrreldes absolutistliku Prantsusmaaga,"⁶² kirjutab Manfred.

59 Marat. Избр. произв. Т. I, стр. 13.

60 Манфред. Ман-под Марат - герой народа. стр. 14

61 Фригланг, стр. 49.

62 Манфред. Марат. стр. 49.

Marat Inglismaal veedetud aastad olid selle maa ajaloos ajaks, kus tööstusliku revolutsiooni edasine süvenemine purustas lõplikult vanad sotsiaal-majanduslikud alused. Kadusid tulipunktist vanad klassivastuolud ja andsid teed uutele, kapitalistlikele. Ajaloo areenile astus uus klass - proletariaat. Ta oli tol ajal küll väga kaugel oma ajaloolise missiooni mõistmisest. Ta ei taibanud isegi oma lähemaid ülesandeid ja klassihuveid, kuid väljakannatamatu olukord, mille tingis kapitalismile omane ekspluateerimine, viis proletariaadi võitlusele oma klassihuvide eest. Sügavad sotsiaalsed vapustused viisid poliitiliste vastuolude teravnemisele. Sel perioodil toimus Inglismaal poliitiline võitlus Georg III valitseva oligarhia vastu ning Inglismaa kolooniate võitlus oma iseseisvuse eest Põhja-Ameerikas. Kõik see tähendas Inglismaa ühiskondlikus elus suurt murrangut, miljonite kannatusi, kõige julmemat iket ja rõhutute vaprat vastupanu.

Marat Inglismaal viibimise kohta on meil vähe ja väga uduseid andmeid. Enamik neist on ilmsed väljamõeldised. Paljud on näiteks väitnud, et ta doktorisiplom oli võlts, kuna ta selle Edinburgh'i ülikoolilt olevat ostnud. Asjaolu püütakse kinnitada sellega, et Edinburgh'i ülikoolist neid kogu aeg olevat raha eest antud.

Poliitilisest tegevusest teame vaid seda, et Marat võttis osa ühe radikaalse poliitilise klubi tegevusest. 1774.a. 15. juunil võeti ta aga veel vastu vabamüürlaste looži liikmeks Londonis. Sama aasta 12. oktoobril sidus ta end veel Amdterdami loožiga "Bien-Aimé" .

Neile tööpärasele andmetele lisandub jällegi tohutul hulgal väljamõeldisi, kus teda kujutatakse poolproletaarse, alati raha järgi janunevana, kes oli nõus tegema olgu mistahes töid. Ja kes läks välja varguseni. ⁶³

Inglismaa perioodi kasulikkuse üle tema poliitilistele vaadetele ei saa aga kahelda. Ja seda võiksime pidada veel koguni kahekordselt kasulikuks. Ta õppis siin tundma suuremat vabadust kui Prantsusmaal, aga ka seda, et seegi vabadus pole piir, vaid takistus tõelisele vabadusele. Ja vast see oligi üheks põhjuseks, miks ta tervitas Bastille' vallutamist ja 10. augusti, kuid ei kuulutanud pärast seda: "Nüüd on revolutsioon lõppenud!" Sõnaga - Inglismaa perioodile tuleb anda ta vaadete kujunemisele oluline osa.

Kõige tõenäolisem on, et ta Inglismaa perioodil tegeles põhjalikumalt kahe asjaga - arstipraktise ja kirjandusliku tegevusega. Viimane on muidugi vaieldamatult kindel.

Esimeseks tema kirjandusliku uurimise dokumendiks võiks olla 1770. a. paiku valminud romaan "Un roman de coeur". Nimetatud teos ei ilmunud autori eluajal. Esmakordselt ilmus ta ajakirjas "Siecle" 1847. a. Eraldi raamatuna anti see välja järgmisel aastal.

Paljud on avaldanud arvamist, et selles raamatus pole midagi ühist tulevase Rahva Sõbraga. Paistab, et asi pole siiski nii. Nimetatud romaani katkendlikke ühiskondlikke mõtteid võiksime lugeda sissejuhatuseks "Orjuse ahelatele".

Meie leiame romaanist arutlusi absoluutse monarhia kohta Euroopas, süüdistusi Katariina II aadressil, sest see peab ebaõiglast sõda Poola vastu ja valitseb relvade abil Venemaa rahvaid, kes kannatavad viletsust ja puudust. Juba selles romaanis teeb Marat ettepaneku anda rahvale relvad, et see jõu abil saaks luua uue valitsuse.

Kriitika osaliseks ei saa tal mitte üksinda Katariina II, vaid ka Prantsuse ja Preisi kuningad. Preisi kuninga Fridrich II kohta esitab ta küsimuse, miks teda "suureks"

nimetakse. Marat tuleb järeldusele: seepärast, et ta end ise nii nimetas.

Valitsejate-türannide käske iseloomustas Marat oma romaani kui "omavolilisi käske", mis panevad isegi nende alluvaid vastu nende tahtmist abielluma.

Veel on selles romaanis huvitavaid märkmeid ühiskondlike klasside kohta, kusjuures esmakordselt sidus ta need majandusliku vaatevinkliga.

Selles romaanis kergitas Marat üles ka rikkuste kuhjumise, luksuse ja klasside tekke ning olemuse probleemi.⁶⁴

Teine Marat varasema perioodi töö on filosoofiline jutustus "Inimesest". See pidi Marat järgi olema üldistav uurimus inimese loomusest ja elutegevusest. ~~Marat leetis selle loopeelt arstina ja teiselt filosoofina.~~

Meile pakub teos huvi kui Marat idealistliku filosoofia peegeldus. Töö ilmus 1773.a. esmakordselt Londonis ja 2 aastat hiljem Madalmail pealkirja all "Inimesest või südame mõju printsiipidest kehale ja keha mõjust südamele".

Marat ise oli tööga väga rahul ja pidas selle ilmumist sensatsiooniks, mis muidugi oli liialdus. Töö seisis madalamal tolle aja filosoofide-materialistide vaadete tasemest.

Voltaire ja Diderot kritiseerisid teost.

Voltaire kasutas oma teravat ironiat. Ta kritiseeris Marat teoses kõike, keelt, asjatundmatut, ideesid. Kõige solvama ironiaga naeris Voltaire välja Marat seletuse südame asukohast.

"Järelikult teie kõige paremini teate seda, mida keegi pole näinud, kus ta lööb..." kirjutas Voltaire. "Parem jätke see jumalale, uskuge mind, tema üksinda valmistab talle eluaseme, kuid ta ei määranud teid oma kortermeistriks."⁶⁵

⁶⁴ Фрунз. 1919 г. с. 53-71

⁶⁵ Tsiteeritud Manfredi tööst "Marat" lk. 57

Materialismi positsioonidelt kritiseeris seda teost Diderot. Rahulikult, tunnustades Marat "küllaltki talendikaks" inimeseks, Diderot näitas, et töös esinesid vastuolulised mõttekäigud. Ja tõsi - kui arst ja anatoom käsitles Marat inimese keha materialismi positsioonidel. Südame käsitlemisel asus Marat aga täiesti idealismi positsioonidele.⁶⁶

Voltaire ja Diderot kriitika tema töö kohta aitas teatud määral ka määrata Marat positsiooni hiljem nende suhtes.

Marat põhiline töö on aga "Orjuse ahelad". Just seal vormus ta ühiskondlik-poliitiline vaade, jäädes enamuses revolutsiooni lõpuni muutumatuks.

⁶⁶ Masson de Puget, Dieu par. cip. 58-59.

II PEATÜKK

MARAT SOTSIAAL-POLIITILISTE VAADETE VÄLJAKUJU-
NEMINE

J.-P. Marat põhilised poliitilised vaated on formuleeritud ta teoses "Orjuse ahelad". Ta teised teosed kas põhiliselt kordavad seda, täptustavad või lisavad juurde üksikuid taktikalisi põhimõtteid. Seepärast analüüsin põhjalikult "Orjuse ahelate" mõtteid, kusjuures lisan sellele analüüsile juurde vaid neid seisukohti, mis on erinevad ta hiljem väljaantud teostes.

"Orjuse ahelad" ilmusid esmakordselt 1774.a. inglise keeles. Teistkordselt anti "Orjuse ahelad" välja prantsuse keeles 1793.aasta kevadel. Inglisekeelses väljaandes on prantsuskeelsest tekstis 60 %. Manfred teeb järelduse, et ingliskeelne väljaanne on Marat poolt kirjutatud prantsuskeelse teksti lühendatud väljaanne.⁶⁷ Dalin täpsustab seda seisukohta Marat teoste kommentaarides, näidates, et osa tekstist prantsuskeelses väljaandes on juurde kirjutatud veel revolutsiooni päevil ja arvatavasti vahetult enne 10. augusti 1792.a.⁶⁸

Marat ise on märkinud, et ta on töö kirjutanud väga kiiresti, 3 kuu jooksul, töötades 21 tundi päevas. Vaevalt küll viimast fakti võib päris täpsena võtta.

Esmalt vaatleksime põgusalt neid ideelisi aluseid, millele on Marat toetunud, kirjutades antud ja järgnevad tööd. Fridland peab nendeks XV - XVI sajandi poliitilisi teooriaid, inglise revolutsiooni kogemusi ja XVIII sajandi Euroopa demokraatiat. Aga samuti toonitab Fridland antiikmaailma kodusõdade ajaloo mõju Marat poliitilise maailmavaate kujunemisele.⁶⁹

Üldine tutvumine Marat "Orjuse ahelatega" näitab selle autori suurt eruditsiooni, laia silmaringi ja seda, et ta

67 Manfred, Marat. с.р. 61 j.

68 Marat. Узр. проуз. Т. I с.р. 339.

69 Фригланг, с.р. 128.

oskab paljusid poliitilisi küsimusi originaalselt käsitleda, millega ta ületas mitmes osas oma peamise õpetaja Rousseau', rääkimata Montesquieu'st. Oma töös kasutas Marat laialdaselt tsitaate ja mõtteid Titus Liviuselt, Cicerolt, Machiavellilt ja Hobbsilt. Eriti kõrgelt hindas Marat Tacitust, pidades teda "ühaks kõige suuremaks türannia vaenlaseks"⁷⁰. Kuid tema töödes võime kohata ka nõrku kohti, milledest mõnele ei ole siiani tähelepanu pööratud.

1

Esimene suurem küsimuste ring, millel Marat antud töös peatus, oli despotismi probleem. Ja võib öelda, sellise ägeduse ja teravusega astus Marat despotismi vastu välja, nagu ei ükski teine tol ajal. Õigusega nimetab Volgin seda tööd "... hõõgavaks pamfletiks, mis on suunatud despotismi vastu..."⁷¹

Riigivalitsejaid-despoote Marat iseloomustab kui eba- viisakaid, kõrke ja übeid inimesi, kes on andunud pidutsemisele ja naudingutele. Ta peab neid veel tühisteks ja uhkust tagaajavateks, kes pole võimelised ühekski auväärseks teoks. Ja kuigi neist mõni omab talenti, siis õiglusest on nad kõik ilma jäetud.⁷²

Vähe sellest, peatükis "Despotismist" leiab Marat veel et riigipead, kes omavad piiramatut võimu, on unustanud täiesti rahva huvid ja nad peavad kinni ainult oma isiklikust autoriteedist, kroonist ja kapriisidest. Nad vaatlevad ühiskondlikele vahenditele kui oma isiklikele. Nad kaubitsevad ametikohtade, linnade ja provintsidega.

Võimul seisavad despoovid Marat arvates üksnes palgasõdurite abil, kellele nad maksavad rahvalt riisunud rahaga.

⁷⁰ Марат. МЗР. нроруб. Т. I стр. 339

⁷¹ Волгин, П. В. Разбуиве одусеи кеннои мнмми б Французин б XVIII бете. Москва, 1959. стр. 257

⁷² Марат. МЗР. нроруб. Т. I стр. 78

Kõigile rahva poolt esitatud petitatsioonidele vastavad despoovid aga ainult ühte: "Nii mulle meeldib."⁷³

"Miks mitte mõista kohut riigipeade üle nii, nagu tavaliselt mõistetakse kohut tavaliste surelike nle?"⁷⁴ küsib Marat temale omase teravusega. Ja heidab ette, et despootidele andestatakse seaduse rikkumist, truudusetust, kavalust, sõnamurdmist, salasepitsusi selle asemel, et neid häbistada.

Arvestame, et need read trükiti 1774.a., kuid kirjutati veelgi varem - ja ainult siis mõistame nende tõelist sisu. See oli ajal, millal Voltaire avalikult käis läbi võimsate monarhidega ja Diderot sai kinke Katariina II-lt.

Need mõtted, uuesti esitatud revolutsiooni poolt loodud viha ja meeleheite olukorras, kus kõigis ja kõiges süüdistati despoote, võisid leida mitte midagi muud, kui ainult palavat vastuvõttu ja põhjustada nende ütleja suhtes kõige tõsisemat kiitust.

Seni on vähe pööratud tähelepanu selle Marat kriitika idealistlikule loomusele. See tähendab, et Marat kritiseerib üksnes despooti kui isikut, mitte absolutistlikku monarhi kui kindla valitsemissüsteemi pead. Just see tema kriitika idealistlik loomus on üheks põhjuseks, miks ta kaua aega oma üliterava despootiavastase kriitika juures jäi ise monarhistiks.

Samad idealistlikud kontseptsioonid valitsevad ta vaadetes ka despotismi tekke ja muutuse valgustamisel. Eeldusi despotismi tekkeks otsib Marat inimese loomuses. Ja nimelt - võimuarmastuses, mis poliitilises elus viib kuritarvitusele ja sealt despotismini välja.

Ülalmainitud kinnitab Marat sellega, et elu vaatlemi-

⁷³ Marat. Уздп. нроруф. I. I с.р. 185

⁷⁴ Samas, l. n. 79

ne igal pool näitab, et valitsejad sammuvad isevalitsuse poole, rahvad aga on määratud orjusesse.⁷⁵

Riigi muutmist Marat vaatleb sarnaselt Rousseau'ga. Ühiskond läbib tal needsamad etapid, mis inimenegi: lapsepõlv, noorus, täisiga ja vanaduse.

Ühiskonna noorus (aeg, kus puudub despotism -V.P.) võib mõnedes riikides Marat arvates olla suurem. Nimelt "vaesuse sõbra" riikides, s.o. riikides, kus ühiskondlikud asutused sisendavad armastust vaesuse vastu. See tähendab siis, kui maa on võrdselt jagatud inimeste vahel, kui igüks omab ühesugused nõudmised ja vahendid oma tarvete rahuldamiseks. See on vabadus ja võrdsus. Kui aga maaomand satub mõnede kätte, siis sõltumatute inimeste klass kaob ja riik koosneb üksnes isandaist ja alluvaist.⁷⁶

Nagu näeme, on ta siin oma teoorias lähtunud täielikult Rousseau'st.

Erinevaks tema riigi teoorias võiksime nimetada seda, et ta üheks orjanduslike ja feodaalsete riikide tekke komponendina rõhutas jõu kasutamist, mille näiteks ta tõi sõjad.⁷⁷

Teiseks arendas Marat edasi rikkaste ja vaeste probleemi. Kui selle ajani oli rikkuse ja vaesuse piir eristatud seisustega, siis Marat oli esimene, kes suutis näha olevas ühiskonnas veel teist piiri, ja nimelt v a r a l i s e u l a t u s e piiri.

Marat näitas, et selles ebavõrdsuse ühiskonnas rikkad püüdlevad naudingute poole, aga vaesed üksnes oma olemasolu säilitamisele. On - sõnaga - olukord, kus vaesed on üksnes rikkaste kapriiside rahuldamise vahendiks.⁷⁸

Marat tuli samas ka järeldusele vaeste kohta, mille Marx avaldas 74.a. hiljem tööliste⁷⁹ kohta, ja nimelt, et

75 Мораи. Уздп. нроруб. Т. I сир. 75

76 Samas, lk. 81

77 Samas, lk. 83

78 Samas, lk. 82

79 Marx, K. ja Engels, F. Kommunistliku Partei manifest
valitud loosed kahes köites, k. I Tallinn 1957, lk. 53

"vaestel pole isamaad".⁸⁰

Huvitavad on Marat märkmed riigi klassiolemusest. Ja nimelt, et "saades nõrkade isandateks, tugevad teatud määral muutuvad ka riigi isandateks."⁸¹ Seda probleemi enne Marat'd nii ei olnud käsitletud. Riigi klassiolemuse avamisel on see märkus vägagi hinnaline.

Uks huvitavamaid lõike "Orjuse ahelates" on aga peatükk kaubandusest.

Selles esitati esmakordselt ning küllaltki sügavalt ja mitmekülgselt Marat poolt kapitalistlike suhete kriitika. Nimetatud peatükis on kritiseeritud kapitalistide ahnust, spekulatsioone, ihnsust. Marat arendas selles ka edasi klassidevaheliste suhete probleeme ja jõudis võrdlemisi lähedale klassivõitluse mõistele.

Esmalt Marat peatus kaubanduslike suhete hukutaval mõjul, näidates, et inimesed muutuvad uute nõudmiste ja naudingute orjadeks. Ta väitis, et Euroopas lähevad moodi sellised nähtused nagu toredus.

Kaupmehed olid talle aga inimesed, kellede pea on täis tulutoovaid spekulatsioone ja süda külm kõigi ka kodumaa vastu. Sõnaga - kosmopoliidid.⁸²

Nagu tulevikus Honoré de Balzac'ki, nii nägi Marat juba siis elle inimese psüühikat, mille on vormistanud ümber kuld ja mille võtab kokku see et pole maailmas alatust, millega inimesed selle nimel hakkama ei saa ja pole väärtust, mida nad selle eest ei müü.

Marat näeb ka seda, kuidas tekivad spekulatsiooni tulemusena kompaniid ja monopolid. Näeb aga veel kaugemalegi. Näeb, et kompaniid hävitavad käsitöö ja konkurentsi. Tekib ažiotaaz, mis haarab kõiki seisusi, et pea kogu rahvas koosneb

⁸⁰ Marat. Mõõp. nrouzbo. 7.7 cīp. 82.

⁸¹ Samas, lū. 112.

⁸² Samas, lū. 102.

vaid ahnetest intrigantidest, pankade ja hoiukassade asutajatest, projektide koostajatest, kelmidest ja petistest, kes koorivad rumalaid ja ehitavad üles ~~siiklikku~~ heaolu ühiskonna arvel.⁸³

Sellises olukorras, kus "... liigkasuvõtmine õitseb, ahnusel pole mõõteid ja petised ei tunne piire",⁸⁴ nägi Marat ühiskonna kahte klassi, "... millest üks vireleb puuduses, aga teisel on üliküllus,..." kus "üks omab kõiki vahendeid rõhumiseks, aga teine ei oma mingeid vahendeid enda kaitseks."⁸⁵

Seda klassidevahelist antagonismi rõhutas Marat veelgi peatükis "Natsiooni jaotamine", kus ta märkis, et "kodanikud, kes kuuluvad ühte klassi, põlgavad ja vihkavad neid, kes kuuluvad teise klassi".⁸⁶

Mida siis soovis Marat?

Me nägime, et ta eitas feodaalset despotiat ja just praegu andis hävitava hinnangu kapitalistlikele suhetele. Martin Göhring pahandab Marat üle, et viimasel polnud ühtki valmissüsteemi tulevase ühiskonna kohta. Göhring ütleb, et Marat'd ei saa sotsialistliku ühiskonna eelkäijaks nimetada, sest ta tunnustas üksnes purustamist ja alaealisustas proletariaadi sellega, et põhjendas diktatuuri vajalikkust.⁸⁷

Ka antud töö autor ei pea Marat sotsialistiks. Mis puutub proletariaadi alaealisusse, siis ta oli seda tol ajal tõesti. Diktatuurinõude vajalikkust näitas aga kogu jakobiinide ajalugu. Ta kehtestati, ilma et Marat oleks sinna midagi parata saanud. Ta oli sel ajal juba surnud.

Et Marat ei omanud valmissüsteemi tulevaseks ühiskonnaks mille poole püüelda, siis taoliselt oleks võinud süüdistada kõiki jakobiine tolle aja Prantsusmaal ja mitte üksi jakobiine. Marat' oli samavõrra selge kujutus tulevases ühiskonnast nagu Rousseau' lgi. See oli ettekujutus ühiskonnast

83 Marat, *UgSp. n pouzle. T. I* cip. 104 ii.

84 Samas, lk. 105

85 Samas, lk. 106

86 Samas, lk. 109

87 Göhring. *Robespierre*, lk. 87.

langes põhiliselt kokku ka Robespierre'i ja teiste jakobiinidga.

Marat arvamuse järgi peab ühiskonna üle valitsema selline riigivõim, kes ei laseks koguneda suurtel rikkustel. Otse seaduse jõul tuleb tema arvates takistada liiga suure ebavõrdsuse tekkimine. Ta soovitab isegi maksimaalse varanduse määra kehtestamist. Ja sedagi, et osa rikaste varandust jaotada vaestele. Maksud ühiskonnas peavad olema tema arvates jaotatud võrdselt varandusele, mida keegi omab.⁸⁸ Muidugi pole Marat absoluutse võrdsuse pooldaja. Absoluutne võrdsus pole tema arvates võimalik, sest inimesed on oma loomuselt ja võimetelt erinevad. Marat eitab ainult ebavõrdsust, mis saadakse "jõu ja riisumise" tagajärjel, kuid täiesti õigustas ebavõrdsust, mis tuleneb individuaalse erinevatest võimetest, tööarmastusest ja kokkuhoidlikkusest ühel, laiskusest ja pillavusest teisel. Tema ideaali järgi siiski on see ühiskond, mille poole ta püüdleb, selline, kus ena m - vä h e m valitseb võrdsus, kus austatakse vaesust ja hoitakse sellega üleval ühiskonnasnoorus.⁸⁹

"Marat ühiskondlik ideaal - see on enam-vähem võrdsete väikeomanike ühiskond,"⁹⁰ märgib Volgin.

Seega Marat'l oli oma ühiskondlik ideaal, oli süsteem, mille täitmise poole ta püüdis.

Kuid see, millisel teel, milliste vahendite ja millise järjekindlusega Marat taotles selle ühiskonna loomist, ongi põhiline, mis eraldab ta teistest tolle aja ühiskondlikest tegelastest. Siit peamegi lugema põhjusi, mis viivad ta tulevikus v a s a k p o o l s e k s jakobiiniks. Siin on põhjused, miks ühtesid inimesi revolutsiooni perioodil siiski nimetati maratistideks.

Nagu vist on selge, on meil tegemist küsimusega rahva relvastatud ülestõusust. Lähtudes Rousseau' rahva suverään-

⁸⁸ Marat. Избр. произв. Т. II стр. 17 II.

⁸⁹ Самас, кн. 17

⁹⁰ Волгин. П. В. Социальные и политические взгляды Марата. Из истории рабочего класса и революционного движения, Москва, 1958., стр. 573.

asendada vordusega,

suse printsiibist, mis lubab rahval loodusliku ebavõrdsusega Marat esimese revolutsioonilise tegelasena Prantsusmaal läks selle teooria loojast Rousseauist edasi, kes taandas, nagu me juuba eespool nägime, revolutsiooni kaugemale tulevikku ja muutis selle lähedaseks ülesandeks.

Sivolap märgib, et Marat "Orjuse ahelais" on igakülgselt vaadelnud ideed Prantsuse ühiskonna ümberkorraldamisest "Revolutsioon on Marat'le reaalne ja konkreetne perspektiiv,"⁹¹ lisab ta.

Revolutsiooni läbiviija, see on Marat kindel, vankumatu ja alati toonitatud mõte, on rahvas ja ei keegi muu. See mõte, korratuna sadu ja tuhandeid kordi tulevase revolutsiooni käigus küll Marat "L A'mi du peuple" veergudel, küll "Prantsuse Vabariigi Publitsistis", Konvendis, sektsioonides, klubides, ^{u mis} Kommunisismis, aitas viia rahva neile tegudele, mida ta tegi.

Marat ei kahelnud hetkegi, et revolutsioon on siis hukkunud, kui rahvas sellest osa ei võta.⁹² Palju järjekindlam, palju tasakaalukam Robespierre ei olnud selles nii veendunud ja ta hukkus. Ning võib arvata, et just see nõrkus tema vaadetes ühelt poolt põhjustas 9. dermidoori 1794.a.

Marat suhtumine rahvasse on vastuoluline. Ja võiks öelda, seda küsimust on vähe uuritud. Õigem - sellele pole üldse tähelepanu pööratud. On lepitud ainult selle tõsiasjaga, et Marat on suhtunud kriitiliselt rahvasse ja kõik.

Marat lähtekohaks rahvasse suhtumisel on see, et rahvas on pime ja harimata. Sellisesse olukorda on Marat järgi rahvas despoodi poolt sihilikult jäetud, sest rahvas, kes on "...valgustatud oma õigustest, sellelt võib kõike oodata..."⁹³ Veel enam - et rahvast kogu valgustusest eemale hoida, jälgib valitsus vabamõtlejaid. Luuakse iga liiki inspektoreid, revidente, tsensoreid kes jälgivad, et ei antaks välja despootidele

91 Суботан, И.И. Волстеп и революционные глумлениях XVIII - XVIII вв. Французский историк, 1959, стр. 370 - 388.

92 Marat. Избр. произв. Т. I, стр. 125.

93 Samas, стр. 128.

kahjulikku kirjandust.⁹⁴

Peale selle on despoot oma teenistusse värvanud kiriku, kes rahvale jutlustab taevasest heaolust, et see oma maised asjad unustaks. Kristlus jutlustab, nagu Marat väga hästi ja tabavalt märgib, rahu ja heasüdamlikkuse ~~h~~ moraali, mis peab andestama oma vaenlasele. Kui sind lüüakse ühele kõrvale, siis tuleb ka teine ette panna. Kui sinult võetakse ära rõivad, pead sa andma ka mantli. Aetakse sind taga, siis täna tagaajajaid selle eest.

Taoliste inimeste suhtes esitab Marat küsimuse: "Kuidas võivad nad tarvitada jõudu oma rõhujate vastu? Kuidas võivad nad võita vabaduse vaenlasi?"⁹⁵

Sellised seisukohad sunnivad Marat'd kirjutama "Orjuse ahelatesse" rea peatükke järgmiste pealkirjadega, nagu "Rahva pime hooletus", "Rahva mõttetute mõõdukus" ja "Rahva rumalus", mis juba ise avavad Marat suhtumise rahvasse.

"Iialgi ei arvanud nad (rahvas - V.P.) endal õigust olevat jõuga vastu minna tema (türanni-V.P.) ebaõiglase võimu vastu ja nad arvavad, et ainult palvetega on võimalik teda pehmendada. Kui kaugele küll ei ulatu nende rumalus!"⁹⁶

Ta kritiseerib rahvast ka selle eest, et see oskamatult kasutab oma õigusi ja austab pühalt valitsejate autoriteeti.

Kõik see on selge ja õige, kuid Marat sattus rahvast õpetades ühekülgsusse, mis väljendub selles, et ta õpetades ja kritiseerides rahvast, ei arvestanud ühte tõsiasja, et sellelt, keda sa õpetad, pead ka ise õppima. Marat täitis väga usinasti küll esimese osa oma ülesandest, kuid tulevase revolutsiooni päevil, kui ta tajus, et rahvas ei olnud õppinud selgeks seda, mida ta just mõni päev tagasi neile õpetas, käitus ta pahandava koolmeistrina, kes sõnu ei vali. Seda näeme edaspidi. Kuid

⁹⁴ Marat. Узор. произв. Т. I, стр. 130-131.

⁹⁵ Samas, lk. 140.

⁹⁶ Samas, lk. 178.

algus on siin, tema teoreetiliste vaadete selles osas, kus ta rahvast käsitledes lähtub selle harimatusest, pimedusest, lapsikusest ja rumalusest, sellest, et rahvas ei taipa oma õigusi ega kohustusi. Nagu me edaspidi näeme, see rahvas liiga pimedana kujutamise on veel ka mujale oma negatiivset osa lades-tanud.

Marat on esimene, kes konkreetselt uuris ülestõusu läbi-viimise võimalusi. Manfred nimetab tema relvastatud ülestõu-sule pühendatud ähekülgi " ainulaadseiks kogu kahteistküünenda sajandi poliitilises kirjanduses." ⁹⁷

Ülestõusu edukaks läbiviimiseks, leiab Marat peavad ole-ma täidetud järgmised nõudmised: ⁹⁸

- ülestõus peab olema üldine;
- rahvas peab ülestõusust osa võtma otsustavalt, aga mitte jääma ootama;
- ei tohi olla mingit naiivset usku valitseja headusse ja hooletusse, sest tema (valitseja-V.P.) ei oma mingeid isa-likke tundeid rahva vastu ja näeb rahvas üksnes massajaid.

Marat tõstab sealjuures esile rahva juhi osa ülestõusu käigus. Juhhi osa toonitamises võib näha revolutsioonilise dik-tatuuri ideemille Marat revolutsiooni käigus korduvalt üles tõstis. Idee, mis ühe järgneva põhjusena aital tal varjutada vabariigi nõuet, mis massidele omaseks sai, kuid mida Marat varem käsitletud põhjustel ei suutnud näha. Ta lähtsalt uskus rohkem enda kui masside revolutsioonilise initsiatiivi õigsu-sse sel juhul. Juhhi, tulevase diktaatori idee, nagu me seega näeme, kätkes Marat juures ka mõningaid negatiivseid jooni oma üldiselt progressiivse nõudmise kõrval.

Marat ülestõusu teooria nõrgim koht on muidugi see, et ta ei märgi konkreetset eesmärki, mida rahvas peab ülestõusult

⁹⁷ Манфред. Марат. стр. 75.

⁹⁸ Марат. УЗДР. н.р.у.з.б. Т. I, стр. 145-155.

saavutama. Vabadus on küllalt suur ja veetlev eesmärk, et tegutseda, kuid liialt lai, et seda võita kui pole antud täpsema orientiiri. Ja seda täpsust ei suutnud Marat anda.

Kuid nende ülestõusu põhiprintsiipide taoline esile kergitamise mõtte progressiivsuses tähenduses ei saa kahelda keegi.

3

Inglismaalt, kus ta pikemat aega tegeles arstipraksise ning teadusliku tööga meditsiini ja füüsika alal, saabus Jean-Paul Marat tagasi Pariisi 1786.a.

1788.a. haigestus Marat raskealt ja ootas surma, kuid tugev organism võitis.

Ikka lähemale jõudsid aastad, kus hakkas murduma "vana kord". Marat ootas kärsitult uusi sündmusi.

1789.a. alguses andis J.-P. Marat välja brošüüri "And kodumaale" ja veidi hiljem "Lisandi".

Nende kahe brošüüri ei lisanud ta midagi juurde oma senistele ühiskondlik-poliitilistele vaadetele. Neis peegeldus üksnes antud olukorra iseloomustus Prantsusmaal. Et päevakorral oli absolutismi piiramine ja tema vastu ühistrinde moodustamine, ei avaldanud Marat neis töödes kriitilisi märkusi ei kodanluse ega aadli progressiivse osagi kohta, sest antud olukorras kujutasid need antiabsolutistlikku jõudu. Marat hindas küllaltki täpselt antifeodaalsete jõudude suurust, lugedes sellesse suure osa Prantsusmaa rahvast, alustades käsitöölisestega ning lõpetades suurbodanluse ja privilegeeritud eesrindliku osaga.⁹⁹

"Oo, prantslased! On tulnud lõpp teie kannatustele... te olete vabad, kui teil on mehisust olla vaba,"¹⁰⁰ tervitab Marat lähenevat revolutsiooni.

⁹⁹ Марат. Узор. и поуб. Т. I. стр. 276.
¹⁰⁰ Samas, lk. 272

Need olid J.-P. Marat ühiskondlik-poliitiliste vaadete põhijooned, millega ta astus ajaloo suurde heitlusse. Me nägime, need olid üsnagi kaugeleulatuvad, julged. Nendes oli kätetud kindel usk ja lootus rahvasse. Jap peab ütleva, see oli tema vaadete võiduloos. Tema ideoloogia, järgitult despotismi ja kapitali ladviku vastu, oli ka igapidi sobiv rahvale.

Meil jääb üle uurida nende vaadete realiseerimist kogu oma vastuolulisuses revolutsiooni praktikas.

III peatükk

Rahva Sõber Asutava Kogu perioodil.

1787.a. teatas finantsistide peakontrolör Loménie de Brienne riigi täielikust finantsilisest pankrotist. Ärevus haaras kogu maad. Rikkad maksurentnikud värisesid oma saatuse ees. Maa tootlike jõudude ja tootmissuhete vastuolud olid jõudnud krahhi piirile. Riigil ei jäänud midagi üle peale Generaalstaatide kokkukutsumise, kes viimati koos istusid 175 aastat tagasi. 1789.a. algul kuulutati uus finantsistide peakontrolör Necker välja generaalstaatide kokkukutsumise 4.mail.

Feodaal-absolutistlik riik näitas oma täielikku võimetust juhtida maa majandust. Ja nüüd loodeti, et kodanlās aitab ta tekkinud hädast välja.

Kuid 1789.a. mais kokkutulnud kodanlased polnud enam need kaupmehed, majaanikud ja tsunftimeistrid, kes istusid Generaalstaatides 1614.a. Aga esimene ja teine seisus kohtles neid just sellistena. Generaalstaatidesse lasti kolmanda seisuse saadikud avamise päeval kitsast külgukest, samal ajal kui esimene ja teine seisus ilmusid peauksest. Kolmanda seisuse saadikute lihtsatele mustadele ülikondadele vastandati privilegeeritute kulla ja hõbedaga kaunistatud riided.

Kõik küsimused Generaalstaatides otsustasid privilegeeritud lahendada vana seisusteviisilise hääletus- ja arutlussüsteemiga, mis igal juhul jättis nad peale.

Kuid sellega polnud kolmas seisus nõus. Läbirääkimised venisid poolteist kuud. Pea hakkas liituma kodanlusega privilegeeritute eesrindlikke inimesi, nagu seda õigesti oli oletanud ka Marat.

17. juunil kuulutasid kolmanda seisuse saadikud end Rahvuskoguks.

"On aeg kõis katki raiuda," ütles sel päeval abbe Sieyes.

Vahepeal kasvasid Priisis toitlustusraskused. Rahvas ootas ärevusega uusi teateid.

23.juunil kuulutas Louis XVI 17.juunil kolmanda seisuse saadikute poolt tehtud otsused kehtetuks. ja käskis neid laiali minna.

Kolmas seisus ei lahkunud.Veel enam.9.juulil kuulutasid nad end Asutavaks Koguks.

Kuningas hakkas koondama vägesid Pariisi.11.juulil valandati Necker,milles rahvamassid taipasid uue pealetungi algust.Ja 12.juulil esineski Camille Desm^uont^u üleskutsega haarata relvad.Roheline laht,mille Desm^uont^u tõmbas puult Palais Royalis, sai võitluseembleemiks.Ja varsti ilmus kõigile kübaraile kaunistusena roheline kokard.Šveitsi palgarügementide rünnakust rahvale Tuileries' aias teatas peatselt hädakell.Saint-Antoine'ist ja mujalt suundus rahvas südalinna. 13.juulil võeti rahva poolt relvamagasinidest 28 000 püssi. 14.juulil langes rahva kätte Bastille,kuninga kindlusvangla.

Revolutsioon oli alanud ja kuningas oli sunnitud tegema järeleandmisi.Võimule tuli suurkodanlus liidus aadli kõige eesrindlikumate esindajatega, keda juhtis Mirabeau.

Ja me võiksime öelda,kolmanda seisuse võit juulis 1789 kuninga üle saavutati tänu sellele,et opositsioonilises eesõigustatud seisuses oli grupp,kes toetas kodanlust ja vajab oma huvides kodanlike reforme.¹⁰¹ Teisalt aga võideti seepärast,et kolmandas seisuse kodanlik vähemus sarnastas oma huvid kogu kolmanda seisuse,s.o. rahvamasside huvidega. Rahvamassid aga,olles veendunud mitte milleski muus,täitsid selle,milleks neid kutsuti,sest nad uskusid kodanlusele head tehes,et teevad seda ka endale.

Suurkodanlus soovis kasutada muidugi rahvamasse ainult piirini,mis on neile kasulik. Kohe pärast juulisündmusi hakkas võitnud kodanlus ette valmistama kodanlikku rahvaskaarti,mis pidi kindlustama revolutsiooni lõpetatuse.

Millisel määral Marat võttis osa 14. juuli sündmustest, pole täpselt teada. Manfredi andmete põhjal Marat võidelnud rahva hulgas, kes pidas uuel sillal kinni traguneid ja saksa ratsaväge.¹⁰²

Fakt on see, et enne seda oli Marat raskesti haige. Tema enda märkmetest leiame ka seda, et ta on valitud Garmes distriktis komitee liikmeks.

Kuid mitte selle koha pärast distriktis ei jätnud Marat maha teadlase austavat positsiooni ja meditsiini. Juba peatselt palus Marat distriktilt, et see eraldaks talle trükikoja, kuna ta soovis kirjutada revolutsiooni ajalugu ja kirjastada ajalehte, milles töötaks välja munitsipaliteedi organisatsioonilised plaanid ja jälgiks Asutava Kogu tegevust.¹⁰³

Revolutsiooni edasist arengut ja Marat' osa selles aitab mõista Lenini tsitaat.

"Kodanlust on mitmesugust. Kodanlikud revolutsioonid näitavad meile kodanluse enda kui ka töölikklassi mitmesuguste rühmade, kihtide ja elementide kombinatsioonide suurt mitmekesikust."¹⁰⁴

Kui 14. juulil kodanlus esines ühtsena, siis revolutsiooni edasine areng viis ta iga astmega üha suuremale lõhenemisele. Iga eraldunud rühmitus võitles teise vastu kogu raevukusega. Sealjuures ilmes üks seaduspärasus. Igal revolutsiooni uuel etapil kasutas kodanluse veel revolutsioonilisuse säilitanud element alati rahvahulkade rahulolematust, et viia end võimu juurde. Prantsuse kodanlikus revolutsioonis kulges see ahel välja revolutsiooniliste jakobiinideni.

Marat oli üks esimesi, kes juba revolutsiooni algul suutis näha läbi kodanluse ladviku seda metamorfoosi revolutsiooni-

¹⁰² Манфред. Марат. Стр. 145.

¹⁰³ Фрунзе. Стр. 160.

¹⁰⁴ Ленин, В. И. Выбранные произведения. Основные вопросы. Т. 1. Москва. Стр. 366 и.

meelsest konservatiivseks. Ise jäi ta kindlalt revolutsioonilise demokraatia leeri. Kusjuures tuleb aga kohe märkida, et mitte kõigis küsimustes polnud Marat' vaated kõige demokraatlikumad. Aulard'i väite järgi, kui 1789.a. C. Desmoulinis juba pooldas vabariiki, siis Marat oli sel ajal kindlalt konstitutsioonilise monarhia pooldaja.¹⁰⁵ Nimetatud küsimusele ei ole siiani meie ajaloolises Marat'a käsitlevas kirjanduses peale fakti konstateerimise midagi öeldud. Ka Aulard ei lahka küsimust, sest ta käsitleb seda seoses teiste probleemidega. Selle töö koostaja põhjendas Marat' monarhistlikke vaateid järgmiselt:

Esmalt tema idealistlik filosoofia, mis nagu me eespool vaatasime, lähtub valitseja hindamisel selle isiksusest, mitte valitsemise vormist. Seda illusiooni aitas Marat's tugevdada veel tema suur austus Montesquiere' vastu, kellel tema arvates on rohkem kangelaslikkust kui Rousseau'l¹⁰⁶ ja kes oli veendunud konstitutsiooniline monarh.

Edasi aga ei suutnud Marat uskuda, et rahvas, keda ta küll siiralt armastas, kuid keda ta pidas rumalaks ja pimedaks, on suuteline tulema toime valitsemisega. Ta tundis paratamatult hirmu, et rahvas võib sattuda järjekordselt despotide lõa otsa.

Selle loogilise järkuna kergitaski ta üles diktatuuri nõude ning hajutas vabariigi probleemi kui vägagi olulise.

Kuid see seisukoht ei takistanud teda revolutsiooni algul, kui võrd siis polnud üldse veel üleval peaprobleemina vabariigi nõudmine, tegutsemast rahvavaenlaste vastu ja rahvast kasvatamas vaimus, mida nõudsid neilt tulevased revolutsioonilised ülesanded. Ta astus samas välja paljuski radikaalsemate nõudmistega kui teised .

105 Оправ. Понятическая история. стр. 70.

106. Samas, lk. 70.

Marat' tegetus 1789.a. suvel on väga laiahaardeline. Tema poliitilist positsiooni aitab kõige paremini selgitada see, et juba juulis 1789 pidas ta väheks, mis tehti. Veendes distrikti kodanikke diktatuuri tarvilikkuses ütles ta, et 15. juulil oleksid pidanud lo ooo pariislased veel suunduma Versaille'sse ja seal Asutava Kogu puhastama aadlikest ja pappidest, kellel pole seal õigust istuda.¹⁰⁷

Juba sellest perioodist peale algavad Fridlandi arvates peale Marat' lahkhelid Robespierre'ga, mille tulemusena Marat kuulub revolutsioonilise kodanluse bloki vasakule tiivale.¹⁰⁸

27. juulil 1789 saatis Marat esimese kirja Generaalstaadidele (Asutavale Kogule - V.P.), milles ta nõudis kõrge kogu poolt erilise tribunali loomist, kes mõistaks kohut riiklike kurjategijate üle, nõue, mida oma olemuselt tuleb väga vajalikuks tunnistada.¹⁰⁹

Samal ajal kui Asutava Kogu konstitutsioonikomitee töötas välja "Inimeste ja kodanike õiguste deklaratsiooni", kirjutas ka Marat konstitutsiooni.¹¹⁰

Õiglus nõuab tunnistamist, märgib Manfred, et Asutava Kogu poolt 26. augustil vastuvõetud Inimeste ja kodanike õiguste deklaratsioon on palju dünaamilisem kui Marat' poolt kirjutatud konstitutsioon. Selle iga sõna, iga rida omab jõudu. Ja sellest just on Marat' konstitutsioonil puudu. olgugi et ideeliselt omab Marat' töö mitmeid eeliseid.¹¹¹

Kui Asutava Kogu õiguste deklaratsioon kuulub omandi vaieldamatuks, puhtaks ja loodulikuks õiguseks, mis on püha ja mida keegi ei või puutada,¹¹² siis Marat vastles omandit rohkem võrdustamise seisukohalt, nähes ette rikaste progressiivse maksutamise ja vaeste kaitsmist.¹¹³ Kuid nagu me juba eespool nägime, ei eita ka Marat muidugi omandit ja ebavõrdsust. Küsimus on üksnes varanduse olemuslikes piirides.

107 Фрунзе, с. 161.

108 Samas, lk. 162.

109 Марат. Туссма с. 49.

110 Марат. Избр. произв. т. II, с. 7-55

111 Манфред. Марат. с. 149.

112 Французская Сиротская революция 1789-1794. Москва-Ленинград, с. 516.

113 Марат. Избр. произв. т. II с. 43 II.

Ja selle nimel lähebki kogu tulevane võitlus, nende olemuslike piiride kindlaksmääramise ümber.

3

12. septembril 1789. a. ilmus Marat' ajaleht "Le Publicist parisen" epigraafi all "Vitam imperialere Vero" (Pühendan elu tööle). See kõlas nagu töötus Rousseau'le. "lates 16. septembrist nimetas Marat oma ajalehe ümber "L'Ami du peuple"-ks (Rahva sõber).

Kuni 29. numbrini ilmus ajaleht "patriootide ühingu" nime all. Oli selline ühing olemas või ei - on vägagi kahtlane. Manfred märgib, et Marat' kirjavahetust ja muid märkmeid jälgides ei ole käsagil märgata, et ta oleks olnud sidemeis mingi patriootilise organisatsiooniga.¹¹⁴

Seega tuleb jääda ikkagi seisukohale, et see oli Marat' taktikaline võte, millega ta soovis oma ajalehe kuulsust tõsta. Kui aga ilmes, et ajalehe edu on kindlustatud, loobus Marat nimetatud maskeeringust.

Fridland määrab Marat' ajalehe väljaandmise eesmärgi järgnevalt. Marat, näinud 14. juulil, et distriktidel on küllalt võitlusjõudu, kuid vähe poliitilist taipu, põhjus, mis pärast tema arvates peale revolutsiooni võimu ei haaranud rahvas, vaid uusaristokraatia, leidis Marat vajaliku olevat luua ajalehe, mis valmistaks rahvast ette uueks revolutsiooniks.¹¹⁵

Ei ole muidugi kahtlust, et ta ajalehe üheks löögiobjektiks oli uusaristokraatia, inimesed, kes revolutsiooni käigus mitmete mahhinatsioonidega ajasid hiigelvarandusi kokku. Selle uusaristokraatia kantsiks hakkas ta peatselt pidama Asutavat Kogu ja selle müüdavaid liikmeid. Marat samastas võitluse Asutava Kogu vastu ning isamaa päästmise, sest isamaa

¹¹⁴ Manfred peg. Marat. c. p. 158.

¹¹⁵ Frugonier. c. p. 199.

oli tema arvates hukatuse äärel just Asutava Kogu reetliku poliitika tulemusena.

Enne kui asume analüüsima Marat' põhilisi lööke ja nende suundi, tutvume Marat' kui ajakirjaniku iseärasustega. Vaatame, millest on tingitud, et Tarle nimetas teda julgelt ainulaadseks publitsistik. Selles on ka suur osa põhjusi, miks Marat' st sai Pariisi plebeeliste masside tunnustatud juht. Oli meil ju Marat', näol tegemist põhijoontes nimelt ajakirjanikuga, kes just revolutsioonilise trükisõnaga mõjutas rahvast.

Marat' artiklid ja pamfletid, need on poliitiline proosa, kus lühidalt ja konkreetselt sõnastatud kirjutis kannab endas ülirevolutsioonilist sisu.

Marat' artiklite sisu oli nagu tol ajal ei ühelgi 60-st Pariisis väljaantaval ajalehel. Lühidalt kokkuvõtuna ütlesid tema artiklid kõik järgmist: rahvas, te olete vaenlastest ümbritsetud, teid petavad kõik, revolutsiooni on hävitanud te vaenlased.¹¹⁶

Marat kirjutas oma artiklid äärmiselt selgelt, et nendest iga prantslane, suurema või väiksema haridusega, aru sai. Tähtsaid lauseid Marat kordas, varieeruvalt, talendikalt, mitte nii, et igav hakkaks.

Tema lause on täiusliku lihtsuse juures elav, dünaamiline, et tunned - iga fraas on kirjutatud suure sisemise kirega. Lihtne on tema lause, seepärast märgib Tarle, et "ilma lihtsuseta pole selgust".¹¹⁷

Tema süüdistus antipatriootide vastu taotles alati kahte eesmärki: esmalt - hävitada antud isik koos vastava seaduse, nähtuse või puudusega poliitilises elus. Teiseks aga näitas, kuidas lugeja antud juhul selleks abi osutada saab. Ta pidi minema ja maha raiuma selle või teise pea,

116 III apde. Ман-Уолк ларат. с.р. 264

117 Samas, 270.

pidi minema konventi ja nõudma žirondiinide vahistamist jne. jne. ¹¹⁷

Sealjuures oli Marat sügavalt veendunud, et ta on avastanud revolutsiooni päästaise saladuse, et revolutsiooni vaenlased pole tugevad, vaid - et revolutsiooni enda jõud on nõrk. Seda aga tuleb tugevdada. ¹¹⁸

Need olid Marat' kui publitsisti tugevad jooned, mis aitasid tal tõusta esile sadade teiste ajakirjanike hulgast. Need olid peapõhjused, miks tema väike, tihti halvasti, ilmetult kujundatud ajaleht leidis tee lugejate massidesse. Sageli inimesed vaeste kvartalites, märgib Tarle, ümbritsesid poste, kuhu Marat' ajaleht oli üles kleebitud. Tema ajaleht loeti läbi tähest täheni. ¹¹⁹

Ja kuigi Marat' üleskutsed ei muutunud alati otseseks tegevusprogrammiks, tekitas tema protest rikaste vastu ja poolehoid vaestele temale alati tuläseid poolehoidjaid. Rahva hulgas tekkis omapärane psüühiline atmosfäär, kus üks isik aitab teistel mõista nende unistusi, millest nad alles äsja olid saanud teadlikuks. Rahvas polnud veel valmis teoks, kuid mida rohkem ja mida kirglikumalt Marat rääkis, seda rohkem nad hakkasid teda uskuma. Mida enam tõestus faktide najal Marat' õigsus ja teisalt see, et nad polnud käitunud Marat' juhendi järgi, seda rohkem nad hakkasid teda armastama.

Ja juhtus see, mida juhtub vähestega. Pariisi rahvas, seesama "hea Pariisi rahvas" ("le bon peuple de Paris"), kellele Marat kirjutas, võttis ta omaks. Nad ei kutsunud teda "monsieur" (härra), kelleks ka kõige revolutsioonilisem, korralikult riietatud, õigusega äraostmatu (incorruptible) nime väärinud Robespierre ometi jäi. ¹²⁰

117 Марае. Ман-Тюе Марае. с.р. 271

118 Samas, lk. 276

119 Samas, lk. 265

120 Samas, lk. 266.

Kuid kahjuks mitte kõik jooned Marat' juures ei aidanud kaasa tema võidukale sõjakäigule, "reetjate ja isamaa vaenlaste" vastu. Meil on saanud heaks tooniks kas neist vaikida või seda õigustada (!) ja unustada, millist kahju need jooned omal ajal Marat'le valmistasid. Need on andnud praegugi võimaluse paljudel ajaloolastel, apelleerides faktide tõepärasele valgustamisele, mõista hukka Rahva Sõbra ka tõeliselt positiivse pärandi. Seepärast on vajalik eristada hea ja halb ning näidata, millises vahekorras need on. Ja ainult sel teel on võimalik anda vastulõök neile, kes absolutiseerivad ühe või teise joone Marat' juures.

Marat'le on nii tema kaasseglaste poolt kui ka hili-
semate ajaloolaste poolt ette heidetud, et ta artiklid sisaldavad ebatäpseid, kontrollimata andmeid ja et tema süüdistused ühe või teise isiku vastu on ebaobjektiivsed. Nii süüdistas teda omal ajal Camille Desmoulius, et tema oma ajalehes on avaldanud palju valesid, kindlakstegemata teateid.

Sellele süüdistusele vastas Marat järgmiselt:

"Informeerivale ajalehele, nagu Teie oma, Camille, selline süüdistus endastmõistetav, oleks väga tõsine, aga minu puhtalt poliitilisele (ajalehele - V.P.) ei kõlba see mitte." Põhjust, miks see pole tõsine süüdistus, seletab Marat sellega, et Camille Desmouliusele valena näiv uudis on temale lihtsalt tekst, mida tal läks vaja, et "Tõrjuda eemale mingi pahatahtlik lõök ja saavutada oma eesmärk"¹²¹.

Sõnaga - siin Marat õigustab poliitilistel eesmärkidel valeandmete esitamist.

Võib öelda, et selline Marat' seisukoht oli lõpuni ekslik ja tõi kaasa arvukal hulgal süüdistusi ~~kaasa~~. Ma ei räägi süüdistustest, mille esitasid temale parempoolsed ringkonnad ja milledes alati oli võõrast ja pahatahtlikku elementi. Teda süüdistas ka selline, juba tol ajal oma progressiivsete vaadetega tuntud tegelane nagu Cracchus

¹²¹ Tsiteeritud Fridlandi järgi, lk. 499. Marat' vastus ei olnud eraldi kättesaadav.

Babeauf. 1790. a. märtsis tegi ta isegi ettepaneku anda Marat kohtu alla, et see oli süüteoenditeta, tunginud kallale munit-sipaliteedi sekretärile Joly'le. Marat oli sunnitud oma süüdistuse tagasi võtma, sest see oli alusetu. Muidugi kasu-tasid seda kohe ära Marat' surmavaenlased Lafayette ja Bailly ja kohus Marat' üle kujunes lihtsalt arveteõiendamiseks viimasega. ¹²² Ka varem oli Babeauf juhtinud Marat' tähele-panu sellele, et ta süüdistused kannavad tihtipeale ilmet "süüdistus süüdistuse pärast". ¹²³

Täiesti veider ja kohatu tundub selle täiendusena Fridlandi igati põhjendamatu Marat' õigustas. ^{amin} Ta tunnistab Marat' vastuse Desmoulius'le "täiesti ammendavaks". Vähe sellest, ta lisab veel, et "seal, kus Camille'i taolistel aja-kirjanikel on vaja juriidilisi tõendusi, on Marat'l küllalt revolutsiooni üldise arengu arusaamist". ¹²⁴

Aga millel põhineb siis üldine areng? Kas mitte faktidel? On Marat' asi, millisel tema käitus revolutsiooni ühel või teisel etapil. Kuid ajaloolase kohus on anda faktile tööline, mitte subjektiivne hinnang.

+

Sellised olidki Marat' positiivsed ja negatiivsed jooned, millistega varustatult ta alustas võitlust töötavate masside nimel. Ja nagu me näeme, oli progressiivne ja ees-rindlik suurel määral võitev, oli enamuses. Just seepärast jääb ta alatiseks väärina temale antud nime - Rahva Söber.

Marat andus revolutsioonile, plebeiliste masside huvi-dele jäägitult. Marat' energiat ja töövoimet tuleb ainult imestada. Üksipäini andis ta välja tervet ajalehte. Oli ise artiklite autor, toimetaja, korrektor, väljaandja. Mõnikord koosnes aga leht kuni kuueteistkümnest leheküljest. ¹²⁵

1789. a. septembrikuu jooksul astus Marat välja paljude kõigiti õigustatud nõudmistega, mille positiivset tähendust

122 Данин, В. М. Бабаев и Марат в 1789-1790. Вопросы истории 1956. № 9. стр. 48

123 Данин, В. М. Гракх Бабаев. Москва, 1963. стр. 514.

124 Фригланг. стр. 479.

125 Манфред, Марат. стр. 159

on jaatanud kogu hilisem progressiivne ajalooteadus.

Kui Reunes'i linna kodanikud pöördusid Asutava Kogu poole, nõudes kuninga "veto" kaotamist, oli Marat oma 12. septembri "Le publiciste parisien" numbris esimene, kes seda nõudmist õigustas ja põhjendas. Ainult rahval võib tema arvates olla taoline õigus.¹²⁶

Järk-järgult hakkavad ikka suuremad mõrad tekkima tema illusioonidesse Asutava Kogu suhtes. Ta heitis selle liikmeile ette, et nad viivitavad konstitutsiooni väljaandmisega ja kallid aeg kaob,¹²⁷ et kõrgetel kohtadel istuvad ametnikud, kes seda ei vääri ja kes saavad kuningalt kõrget pensioni.

Õheks märkimisväärsemaks tuleb sel perioodil pidada Marat' hinnangut 21. ja 22. sept. "L'Ami du peuple" numbris 4. augusti öö otsuste kohta, millest tal ajal räägiti valitsevates ringkondades vaimustusega. Krahv de Lally Tollendal tegi isegi ettepaneku anda Louis XVI nende otsuste eest medal "Ühiskondliku vabaduse taastajale". Arutati ka vajadust seda päeva igal aastal pühitsega.

Marat oli kaugel sellisest ülevoolavast vaimustusest. Ta oli arvamusel, et paljud seal vastuvõetud otsused on täielikud illusioonid. Marat küsib õigustatult, kas tasub pidutseda, kui kõik senjõriaalsed õigused peab välja ostma.¹²⁸

Need tema poolt tehtud märkused väärivad täiesti õigustatult positiivset kohta Prantsusmaa ajaloos.

4

Kohe pärast Bastille' vallutamist 1789. a. algas aristokraatide emigratsioon. Kuninga vend ja paljud õukondlased põgenesid välismaale. Ja juba sel ajal valmistus ka Louis XVI põgenemiseks. Kuid et see oli võimatu, siis seadis ta endale eesmärgiks sisemise kontrrevolutsiooni korraldamise

126 Marat. Уздр. рр оузб. Т. II, с. 58.

127 Samas, lk. 61.

128 Samas, lk. 73.

ning Asutava Kogu laialisaatmise. Selleks ajaks oli Asutavas Kogus tekkinud ka parempoolne kodanluse grupp, kes sidus end monarhiaga. Nad koostasid oma 38 isikust koosneva keskkomitee. Nimetatud keskkomitee, loonud sidemed kõigi rojalistide saadikutega, valmistas ette sisemist kontrrevolutsiooni. Neil oli plaanis Asutav Kogu viia Coassons'i, et ta sellega isoleerida rahvaliidumisest ja seada kuningas väljapoole igasugust hädahoitu.

Saadikuid Mousnier'd ja Malouet'd olid niivõrd hirmutatud 4. augusti öö otsused, et nad nägid selles ka lähenevat hädahoitu kodanlikule omandile ja nad otsustasid loobuda feodaalse omandi hävitamisest, et päästa sellega kodanlus.

Sellistele seisukohtadele olid aga järsult vastu Asutava Kogu liberaalid Barnaesse, Lameth ja teised, kes sel perioodil püüdsid revolutsiooni süvendada.

Lafayette'i katse lepitada liberaale ja rojaliste ei läinud korda, kuna kuningas lootis kodanluse parempoolsetele rindkondadele.

Samas sai ka liberaalsetele rindkondadele selgeks, et ilma rahvata ei tule edasiminekuks midagi välja.

Septembri lõpul hakkas kuningas koondama Pariisi endale ustavaid väeosasid. Kui Asutav Kogu nõudis nende eemaldamist, siis teatas kuningas, et need on just Asutava Kogu kaitseks siia toodud.

Kontrrevolutsioon valmistus pöördeks. Ja äinult tänu 5.-6. oktoobri rahvaliidumisele jäi see ära. Olgugi et tol ajal Marat' populaarsus polnud veel see, milliseks ta muutus tulevikus, oli ka temal kahtlemata kõrvuti Loustalot' ja teiste demokraatlike ajalehemeestega oma osa neis asjus etendada. Kordan - kahjuks ei tea me Marat' osavõtust 5.-6. oktoobri liikumisest eriti palju.

Kahtlemata omas ülestõusu asjus positiivset mõju Marat' väljaastumine 18.-19. septembri "L'Ami du peuple" numbris, kus ta rahvale tuletas meelde riigi katastroofilist seisundit. Marat' näitas, et töökojad päev-päevalt tühgenevad,

manufakturoid on suletud ja finantsolukord sassis.

Kaua te magate hävingu äärel,¹²⁹ esitas Marat rahvale küsimuse.

Marat' ajalehte süüdistati juba siis skandaalides, kuid neid on võimatu pidada põhjendatuks. Skandaal oli see, mis valmistati ette rojalistide ja parempoolse kodanluse poolt. 4. oktoobril teatas "L'Ami du peuple" kuningalossis toimunud banketist flandria rügemendi auks. See on banketist, kus õukonna kaardiväelased tallasid jalge alla rohelisi kordkarde, laulsid hüme kuninga auks ja jõid Asutava Kogu laialisaatmise terviseks.¹³⁰

Marat nõuab valvelolekut. Et pealinn on ilma sõjavarustusega, seda peab ta kuriteoks. Ta ütleb, et ei saa oodata hetkegi. Kõigil ausstel inimestel tuleb tõusta. Tuleb luua tugev väesalk, kes võtaks enda kätte kõik püssirohu. Distriktid peavad haarama kahurid raekoja eest.¹³¹

Marat' nõudeid ei täidetud küll nii nagu ta soovis, kuid midagi üldise rahulolematuse meeletolu lisas ka see.

5. oktoobril liikusid revolutsioonilised rahvamassid Versailles'sse. Nad ajasid nurja kuninga põgenemise välismaale ja sundisid teda 6. oktoobril tulema Pariisi revolutsioonilise rahva valve alla. See oli rahvamasside suur võit, revolutsiooni võit kontrrevolutsiooni üle.

"Pariis luges teistkordselt vajalikuks päästa ühiskondlik vabadus,"¹³² kirjutas selle kohta Barnasse.^v

Desmoulius'i järgi 5. oktoobril Marat kihutanud Versailles'sse ja pöördunud jälle tagasi kui välk. Teinud sealjuures nii palju kisa kui neli viimsepäeva pasunat. Karjunud neile: "Surnud, tõuske üles!"¹³³ Kas see muidugi tööle vastab, on iseküsimus. Kuid tõsi on see, et nendest sündmustest peale algasid Marat' elus kõige raskemad ja vaevarikamad päevad, mis vältasid tema enneaegse surmani välja.

129 Marat. УЗСр. нроруб. Т. II, с.р. 63-67.

130 Samas, lk. 79.

131 Samas, lk. 90

132 Tsiteritud Fridlandi järgi, lk. 209.

133 Samas, lk. 217.

8.oktoobrist on pärit esimene käsk, välja antud Pariisi munitsipaliteedi poolt, et teda arreteerida. Tema elus vaheldusid sellest perioodist peale neli olekut: põgenemine ja elu pöranda all, emigratsioon, avalik tegutsemine Pariisis ja vanglasolek. See elu oli täis õid ilma katuseta pea kohal. Õid keldrites, kus ta sai ägedaloomulise nahahaiguse, mis ei lasknud ta elu viimasel perioodil muidu elada valudeta kui ainult vannis. Kõik need avaldasid paratamatult mõju tema juba loomupäraselt tundlikule ja kirglikule loomusele. See omakorda pani pitseri ka tema revolutsioonilisele tegevusele. Paljudes oma otsustes ja nõudmistes, mis kõik kajastasid õiget ja vajalikku suunda, võitlust rahva eest, läks ta kohati tasakaalust välja.

10.novembril 1789 ilmus Marat' ajaleht uuesti. Kuni selle ajani istus ta vanglas. Raevukalt ründas Rahva Söber selles lehes häbistavat seadust, mis 21.oktoobril seoses rahutuste jätkumisega pealinnas vastu võeti. Selle seaduse järgi oli igal munitsipaliteedil peale hoiatust (punase lipu näitamine) õigus rahvast tulistada.¹³⁴

21.oktoobri dekreeti sõjaseisukorra väljakuulutamise kohta nimetas Marat "läbimõtlematuks" dekreediks ja küsis, milline pörgulik fuuria küll on hammustanud Kommuuni esin-dajaid. Samas^v ründas ta Mirabeau'd, kes juba 13.oktoobril esines projektiga rahvakogunemiste keelamise kohta.¹³⁵

Ikka uued ja uued artiklid kirjutas Marat, milles ta kutsus tooma verd õigusemõistmise altarile¹³⁶ ja hoiatas veelkordselt "mustade vandenõude" eest, mis kutsusid esile "hirmsa tormi", millede "kõuemürin juba kajab meie peade kohal". Marat kutsus rahvast ülestõusuks Asutava Kogu vastu, kui mingi sündmus selleks annab tõuke.¹³⁷ See oli veel periood, kus ta arvestas "mingit" sündmust. Hiljem ta seda ei arves-tanud.

134 Marat. Угдп. н поузд. Т. I, с. 286.

135 Marat. Угдп. н поузд. Т. II, с. 90 jj.

136 Samas, lk. 92.

137 Samas, lk. 98.

Juba 1789.a. sügisest algasid Marat' rünnakud Neckari - riigi esimese ministri vastu, keda ta tol ajal pidas kõige ohtlikumaks vaenlaseks. Ja tösi, Neckar ühines juba enne oktoobrisündmusi avalikult rojalistidega.

23. oktoobril saatis Marat Neckarile kirja. "Ma astun areenile," kirjutas Marat, "mul pole vaja kilpi, ei soomusrüüd, ma ütlen ära igasugusest salakavalusest, ma tungin teile kallale otse; üht ma palun, jätke mulle võitlusvälja avatuks, ma tahan, et mu löögid oleksid täielikult avalikud. Ma astun välja suurehingelise vaenlasena, kaitske ka teie end, nagu on sobiv julgele ..."¹³⁸

Jaanuaris 1790 väljaantud pamfletis esitas ta Heckeri vastu viiest punktist koosneva süüdistuse. Marat süüdistas esimest ministrit selles, et see ei tegutse rahva, vaid monarhi huvides, kelle teener ta on. Siis - et ta, Neckar, on suurnike agent, kes on ükskõikne rahva nõudmistele vastu. Aga ka sellest, et Heckeri enda käed pole puhtad!¹³⁹

Varsti andsid ka pamfleti tagajärjed end tunda. Marat' vastu algasid järjekordsed repressioonid. 22. jaanuaril piirati maja, kus Marat elas, Lafayette'i poolt sisse. Marat' enda sõnade järgi oli teda tulnud vahistama 12 000 sõdurit, 3000 jalameest ja ratsanikku ning 5000 spiooni.¹⁴⁰ Siin on meil tegemist ühe järjekordse Marat' liialdusega, mis teenis ülesannet tõsta huvi tema isiksuse vastu.

Sel korral astusid Marat' kaitsjatena välja Desmoulinus, Brissot, Loustallot ja Danton, kes nägid Marat' vahistamises hoopis ajakirjanduse vabadus^{dr.}. Marat' populaarsust näitab rahva hulgas see, et Marat' kaitseks astus kogu kordiljeeride distrikt eesotsas Dantoniga.

Danton teatas, et kui Kommuuni politsei ei lahku, esitab ta rahvale kutse relvastatud ülestõusuks. Kuid mitte

138 Marat. Тучкова. стр. 62.

139 Marat peg. Marat. стр. 187.

140 Marat. Уздор. нрорубо. Т. II, стр. 123.

kõik kordiljeeride distrikti juhid ei ilmutanud sellist kiiduväärset kindlust. Kui lõpuks siiski mindi Marat'd vahistama, oli viimane juba hädunud.¹⁴¹

Marat emigreerus Inglismaale, kust ta kirjutas teise pamfleti Neckari vasti, milles ta viimast tutvustas kui intriiganti, kes võib neelata üksnes ministrite kabineti õhku, kes loodab saada regendina Prantsusmaa valitsejaks ja kes petab rahvast ja kavaldab aadliga.

"Teie ootate temalt heategevuse taastamist, aga ta toob teile ainult hukatust."¹⁴²

Neckari kriitika leidis rahva hulgas laia kõlapinna. Sellest räägiti. Seda arutati, kusjuures arvamused olid väga mitmesugused.

Babeauf ei anna Marat' kallaletungile hinnangut, esitab ainult küsimuse, kas see vastab tõele. Kuid igal juhul ei pea ta kiitust väärivateks Marat' selliseid epiteeti Neckari vastu, nagu "rumalalt jumaldatu", "auahne intrigaan", "hulgas".¹⁴³

Muidugi tuleb olla nõus ka sellega, et Marat' kriitika Neckari vastu kandis idealistlikku laadi. Marat' seisukohalt on asi nii - kaotada Neckar ja kohe kõik asi Prantsusmaal muutub. Kogu riigis valitsev spekulatsioon on Marat'le Neckari isiklik spekulatsioon.

Dalin märgib, et Babeauf oli juba siis sügavam Marat'st, kuid tal ei olnud viimase teravust ja otsustavust. Juba siis pidas Babeauf õigeks hindade kindlaksmääramist.¹⁴⁴

Mais 1790 saabus Marat Inglismaalt tagasi Pariisi. Tema äraolekul oli ta kuulsus veelgi kasvanud.

6

1790. a. suvel oli Marat'l tulipunktis kolm küsimust. Need on ühelt poolt Mirabeau ja teisalt Lafayette'i paljastamine ning kolmandaks võitlus valimistsensuse kaotamise eest. Neid asjaolusid võiks nimetada selle töö koostaja arvates

¹⁴¹ Манфред. Марат. стр. 189.

¹⁴² Марат. 438р. н.пouzв. Т. II стр. 135.

¹⁴³ Данил. Бабет и Марат. стр. 49

¹⁴⁴ Samas, lk. 51.

proloogiks perioodile, mida siiani pole meie Marat' uurijate poolt käsitletud või siis on seda tehtud härmiselt puudulikult, s.o. perioodi 1790.a. suvest kuni 1791.a. suveni.

Siin on meil tegemist olukorraga, kus Marat' ükski lükk ei andnud soovitud tulemusi, olenemata nende löökide õigsusest. Ja Marat oli sellest oma õigsusest sügavalt teadlik. Ning just sellel baasil tekkis Marat' reaktsioon, mis viis ta tasakaalust välja.

Mida kujutas endast Mirabeau, inimene, keda Lenin nimetas "geniaalselt müüdavaks avantüristik" ja kelle vastu Marat alustas esimesena võitlust? Sünnilt aristokraat. Ta oli suurepärane orator. Julge. Otsustav. Palju tema elust möödus vanglas. Ning seda mitte tema revolutsioonilise tegevuse pärast, vaid maksmata võlgade, võõraste naiste röövimise ja muude selliste asjade eest.

Mirabeau oli kirjutanud mitmeid raamatuid, mida Euroopas palju loeti.

Esimestel revolutsiooniaastatel ta ühines kolmanda seisuga. Tema võimsaid kõnesid Rahvuskogus kuulati hinge kinni pidades. Mirabeau vihast käsku Versailles' lossi komandandile, kes tuli kuninga käsul ajama laiali Rahvuskogu: "Minge ja öelge oma isandatele, et meie oleme siin rahva tahtel ja lahkume oma kohtadelt ainult teie jõe järele andes,"¹⁴⁵ peeti igal pool Prantsusmaal meeles.

Mirabeau valiti Asutava Kogu saadikuks. Tema kuulsus oli hiiglaslik. Teda kanti kätel. Pärast 14. juulit jätkas ta väljaastumisi rahva nimel. Ja tema matus 1791.a. Panthenoni mitmekümne tuhande inimese osavõtul näitas, et tema populaarsus masside hulgas oli kasvanud, mitte kahanenud.

Ja selle inimese vastu astuski siis Marat! Peab ütlema, et see väljaastumine oli Marat' l üks enam argumenteeritumaid. Marat oli jälginud Mirabeau' tegevust kogu Asutava Kogu tegevuse perioodil. Ning mida sealt võisime välja lugeda. Mirabeau pooldas

kuninga vetoõigust, siis 1789.a. oktoobris sõjaseisukorra kehtestamist ja 1790.a. mais, kui Asutavas Kogus otsustati, et viimane võib sõda kuulutada või rahu sõlmida, siis Mirabeau' vahelesegamisel saavutati mitmeid tagasiminekuid kuninga kasuks. Sellest jätkus piisavalt, et Marat 1790.a. 15. juunil oma "L'Ami du peuples" nimetas Mirabeau'd "isevalitsuse virgaks kaasajooksjaks", kellel on patriotismi mask ainult varjamiseks. ¹⁴⁶ Veidi hiljem nimetas ta Mirabeau'd "madalaks lurjuseks", kellel elus polnud midagi puhast. ¹⁴⁷

Nagu hiljem selgus, oli Marat' süüdistus täiesti põhjendatud. Mirabeau sidus end kuningaga juba 1790.aasta mais. Kuid sel ajal kasutas Mirabeau ikkagi veel rahva enamiku toetust ja usaldust ning Marat' kampaania, nagu märgib Tarle, ei aidanud tema kuulsust vähendada. ¹⁴⁸ Hiljem, kui tuli ilmsiks Mirabeau' reetlikkus ja rahvas peksis puruks viimase rinnakujusid, tulid Marat'le need tema 1790.a. suvel öeldud sõnad kasuks ja teda oldi nõus prohvetiks tunnistama. Kuid siis, kui Marat neid sõnu ütles, tõid need talle ainult sappi ja kibedust.

Samal ajal tema teine vaenlane Lafayette, kellele ta ennustas langust ja krahhi ning keda ta peab kodumaa reeturiks, ¹⁴⁹ kasutas ~~seal~~ oma võimu hiilgust. Faktid ise näitasid pärast ka siin, et Marat oli õigel seisukohal.

Kolmandas küsimuses, võitluses passiivsete kodanike muutmise eest aktiivseteks, võib öelda, et ka see ei omanud 1790.a. suvel veel massiloomust, olgugi et see liikumine, nagu märgib Aulard, pidevalt kasvas. ¹⁵⁰ Enam hoogu võttis võitlus valimis- tsensuse kaotamise eest alles 1791.a. suvel, millal Pariisi klubide keskkomitee pöördus Asutava Kogu poole nõudmisega kaotada elanike jaotamine aktiivseteks ja passiivseteks. ¹⁵¹

¹⁴⁶ Marat. Избр. произв. т. II, стр. 148.

¹⁴⁷ Samas, к. 169.

¹⁴⁸ Тарле. Рабочий класс. стр. 177.

¹⁴⁹ Marat. Письма. стр. 117.

¹⁵⁰ Олар. Политическая история. стр. 104.

¹⁵¹ Французская буржуазная революция 1789-1794. стр. 90.

Tarle konstateerib sealjuures, et töölistel puudus tol ajal täielik huvi selle tsensuse vastu.¹⁵²

Ja ainult Marat oli see, nagu märgib Aulard edasi, kes siis järsult ja teravalt astus välja valimistsensuse vastu.¹⁵³ 30. juunil avaldas Marat oma ajalehes artikli "18 miljoni õnnetu pöördumine Rahvuskogu poole".¹⁵⁴ (nimetatud arvu, 18 miljonit, peab Aulard suurendatuks. Ta väidab, et 27. ja 28. mai dekreetide alusel oli aktiivseid kodanikke Prantsusmaal 4 293 360. lanikke samal ajal 26 miljonit, nendest valimisõiguslikke 7 300 000. See tähendab, et passiivseid oli 3 miljoni piires)¹⁵⁵!

Marat tuletas artiklis meelde, et seal ajal kui isamaa oli hukatuse äärel, ei keelanud patrioodid oma verd. Kolm päeva voolas vaeste veri, samal ajal, kui rikkad olid peitu pugenud ja alles siis välja ilmusid, kui hädakoht oli möödas.

Edasi lisab, et "ariisis pole sellist kehvikut, kes pole kinkinud revolutsioonile 15 päeva tööd. Juba üksnes see peaks tema arvates olema piisav, et saada aktiivseks kodanikuks.

Vähe sellest, Marat pöördus veel St.- Antoine, St.- Marcel'i, St.-Victor'i, St.-Martin'i ja teiste kvartalite vaeste poole. Ta käsib neil alustada võitlust, haarata distriktide komiteed ja kanda oma nimed aktiivsete kodanike ridadesse.¹⁵⁶

Kuid tulemusi ei saanud anda ega andnud ka see kutse. Sellised olid tema suvise võitluse tulemused.

7

1790.a. suvest kuni järgmise suveni. on see periood Prantsusmaa ajaloos, mille ma tinglikult nimetaksin ootuste ja ettevalmistuste perioodiks. Esmalt - sel perioodil tugevnes liit rojalistide ja selle osa kodanluse vahel, kes soovis

152 Тарле. Работни класс. стр. 177.

153 Олар. Политическая история. стр. 104.

154 Марат. Избр. произв. Т. II стр. 163-168.

155 Олар. Политическая история. стр. 104.

156 Фришберг. стр. 323.

revolutsiooni peatada. Nad ootasid iga juhust, et anda revolutsioonilisele liikumisele hoop. Selle üheks näiteks on sündmused Nancy. 1790. a. augustis nõudsid Nancy garnisoni sõdurid oma ülemustelt aru nende le määratud raha kulutamise üle. Kui ohvitserid-aristokraadid ei soovinud seda teha, siis võtsid sõdurid rügemendi kassa enda valdusse. Pariisi Asutavasse Kogusse saadeti aga kaheksaliikmeline sõdurite delegatsioon, kes seal kohe arreteeriti. Lafayette suunas garnisoni ülestõusu mahasuruma oma rahvuskaardi.

Olgugi et vahepeal kokkupõrge lahenes rahumeelselt ja sõdurid kirjutasid alla "kahetsusaktile", korraldati seal ometi veresaun, mille käigus ei tapetud mitte ainult sõdureid, vaid ka eraisikuid (kokku umbes 3000 inimest).

Teiseks iseloomustab antud perioodi majanduselu suhteline stabiilsus selles mõttes, et ei tekkinud kusagil laiaulatuslikku ja pidevat puudust ühest või teisest toiduainest. Sel perioodil võib isegi märgata tööstuse ja kogu majanduse teatud elavnemist.

Kolmandaks on karakterne antud ajastule rahvamasside suhteline rahulikkus, seda eriti linnades. Illusioon Asutavast Kogust polnud rahva hulgas veel surnud. Mirabeau, nagu me eespool nägime, kasutas täielikku kuulsust ja au. Rahvahingud ja teised massiorganisatsioonid hakkasid levima aga just selle perioodi algul. Nad alles hakkasid kujunema selleks revolutsioonilise kasvatuses kooliks, milleks nad said hiljem.

Neljandaks aga. Väline kontrrevolutsioon valmistus otsustavateks päevadeks, kuid ta polnud veel valmis. Pärast 5.-6. oktoobrit 1789 lahkus maalt massiliselt aristokraate. Nad koondusid Koblenzi linnakesse, mis oli pidevais sidemais kuninga ja kuningannaga. Vähe sellest, nad olid pidevais sidemais kogu Euroopa monarhide ükondadega. Oodati ainult sobivat aega.

Marat, kes 1790. a. suvel tajus oma rünnakut e põhilist kasutust (s.o. kasutust antud perioodil), tajus üha selgemalt, et revolutsiooni saavutusi tabab hoop selja tagant ja eest korruga, kui ei tegutseta. Marat nägi täiesti õieti, et valitsev klikk on

kaotanud revolutsioonilisuse täielikult, kuid ta ei suutnud mõista, et rahvas, kes vallutas Bastille' ja tõi 6. oktoobril kuninga Pariisi, ei astu välja kuritegude vastu, mis salaja kootakse kuningalossis, Asutavas Kogus, Koblenzis. Marat ei mõistnud olukorda, millal rahvas on valmis revolutsiooniks, millal ei. Ja nimetatud põhjusel tekib tühimik tema nõudmiste ja rahva meelealalu vahel.

Üha juulis läheb Marat üle härmuslike nõudmiste esitamisele, mis tol ajal end ei õigustanud.)

Nii kirjutas Marat juulis 1790 pamfleti "Meie hukkume". Seoses sellega, et sõjaminister lubas Austria vägedel minna läbi Luxemburgi territooriumi, esitas Marat nõude, et kõik peavad haarama relvad ja näitama seda kangelaslikkust, mida näidati 14. juulil ja 5. oktoobril. Ta käskis lüüa maha 500 - 600 pead, et saada vabadust, rahu ja õnne. Valehumaansus, rääkis Marat, see maksab miljoneid. Seejärel - las veri voolab ojadena. ¹⁵⁷

Seda Marat' pamfletti on alati ümber jutustatud, kui on räägitud tema terrörinõudest, kuid vähe on räägitud põhjustest, mis tingisid selle Marat' revolutsioonilise taktika kriisi ja seoses sellega ka tema antud ja järgnevad kirjutised.

Marat' revolutsioonilise taktika kriisi aitas veelgi suuremale lõkkele puhuda Nancy garnisoni sõdurite tapmine Lafayette'i poolt. Marat pöördus nende poole, kes läksid suruma maha Nancy garnisoni ülestõusu, öeldes et need seal Nancys on needsamad, kes te olite ise 14. juulil.

Marat nõudis sellega seoses senati (Asutava Kogu - V.P.) deputaatide ja seitsi palgasõdurite vahistamist ning saksa palgasõduritelt relvade äravõtmist. ¹⁵⁸

Peale Nancy sündmuse muutus Marat' toon väga teravaks ka otseselt kuninga vastu, mida on vajalik teada, et mõista Marat' positsiooni 1791. a. suvel Varennes'i kriisi perioodil ja enne ning pärast seda.

157 Marat. Pamfletti. stp. 40.

158 Samas, lk. 54-56.

Iga monarh, kes on sündinud troonil, on rahva alatu vaenlane, aga tema ministrid ei või olla kellekski muuks, kui ainult kelmideks, kirjutas Marat raevuselt. ¹⁵⁹

Seoses sellega, et rahvas ei täitnud Marat' nõudeid, on huvitav jälgida Marat' positsiooni rahva suhtes.

"Rahvas - on halb nähtuste hindaja," kirjutab Marat 8. nov. 1790. a. "L'Ami du peuple" numbris, "ta näeb harva neid sellistena, nagu nad on tõeliselt, veelgi harvemini on ta võimeline haarama kogu nähtuste mitmekesisidust ja mitte kunagi pole ta võimeline ette nägema sündmuste tagajärgi. Kõik see on puuduliku hariduse tagajärg." ¹⁶⁰

Samas oli taga ta optimistlikum, saamata aga aru, et see tema optimism oli veelgi viljatum, kui tema rahva võimete eitamine. Marat ütles, et tänu sellele, et ta järelejätmatault jutustas tõesid ja avas vaenlaste musti mõtteid, reetlikkust, sõnamurdmist, rahvas "lõpuks sai nägijaks". ¹⁶¹

Ja võib-olla just sellistest idealistlikest seisukohtadest väljudes esitas Marat 18. det. 1790 uue ja veelgi ägedama nõudmise ülestõusuks. Antud üleskutse kandis endas täielikult stiihilisuse elemente ja võib öelda - see oli samavõrra mottetu ja tunduks isegi kuritahtlik, kui me ei teaks Marat' tõelist positsiooni.

Marat nõudis selles "üldist ülestõusu ja arveteõienda- mist rahva poolt". Käskis alata sellega, et haarata kinni kuningas, dofään ja kuninga perekond. "eale selle aga raiuda pead kõigil kontrrevolutsioonilistel kindralitel, ministritel ja endistel ministritel." "Tapke ilma halastuseta kogu Pariisi kindralstaap, kõik Asutava Kogu saadikud - papid ja ministeeriumide poolehoidjad, kõik tuntud despotismile kaasajooksjad." ¹⁶² Tuletades meelde Nancy sündmusi, ütles Marat, et kui

159 Marat. Уздеп. нрорзб. Т. II стр. 225.

160 Samas, lk. 223.

161 Samas, lk. 225.

162 Samas, lk. 235.

varem oleks jätkunud 500 - 600 peast, siis nüüd, kui vaenlane on koondanud oma jõude, on vaja maha võtta 5000 - 6000 pead. Marat ei kõhkle ka muidugi, kui see arv peaks ületama 20 000 pead.¹⁶³

Siin on Marat asendanud revolutsioonilise terrori, nagu näha - lihtsalt tapmise nõudmisega. Marat ei märgi seda, millise süüteo pärast kedagi hävitada, ei seda, kuhu ülestõus peab viima. Lihtsalt tappa kogu kindralstaap. Kõik Asutava Kogu saadikud. Kõik papid. Kõik ministeeriumi poolehoidjad. Marat, tundub, oli unustanud, et nende hulgas, keda ta küskis selle ülestõusuga tappa, oli ka see inimene, keda ta ise enne ja ka pärast seda kiitis, inimene, keda revolutsioon mitte põrmugi vähem, pigem rohkem kui teda ennast vajas. See inimene oli Asutava Kogu saadik - Maximilian Robespierre.

On iseenesest selge, et kui see ülestõus tõesti oleks puhkenud, stiihiliselt, arvestamata kõiki neid nõudmisi, mis Marat ise esitas ülestõusule juba oma "Orjuse ahelates", siis oleks tõesti võinud arvata, et oleks tapetud Robespierre ja ka paljud teised temaväärilised. "i olnud ju ei Marat ega ka keegi teine teinud midagi, et see ülestõus areneks teisiti.

Sel puhul kirjutab Camille Desmoulius: "Härra Marat, te mõtlete välja ilusa ajaloo. Viis- või kuussada maharaiutud pead? ... Te olete dramaturg ajakirjanike keskel. Draamiiinide, brahmiinide lood pole midagi võrreldes teie tragöödiatega. Te lõpetate kõigi tegelastega, kes võtavad osa näidendist, välja arvatud ainult suflöör. Te olete täielikult unustanud, et üle- määraselt suurendatud tragism jätab meid külmaks ... Andestage, et ma rohelise moorukina annan teile nõu. Kuid tegelikult te kisute end lahti oma sõpradest ja sunnite neid lahti ütlema teist." ¹⁶⁴

¹⁶³ Marat. Избр. произв. Т. II стр. 235.

¹⁶⁴ Tsiteeritud teosest: Купов, Г. Борьба Кюссоб и пертум в великой Французской революции 1789-1794 гг. Москва-Петроград, 1923 стр. 526.

Olgugi et pärastine ajalugu ei õigustanud Camille Desmoulius'i positsiooni jakobiinide terrori suhtes, kuid siin me peame tunnustama, et ta sõnades on tõe.

Küsimus ei ole siin Marat' "külmas verejanus", ¹⁶⁵ mida eitab Cuno~~v~~ ja mis pole momendil peaküsimus. Me teame, et revolutsiooni vaenlased olid nõus iga hetk valama rahva verd ja tegid seda ka Nansy's ja mujal. Tegid paljugi rohkem kui nõudis Marat. Küsimus on hoopiski mujal. Küsimus on selles, kas antud olukorras oli antud üleskutse võimaline kindlustama revolutsioonilise võidu ja nagu Marat kümneid kordi enda õigustamiseks on väitnud, et ka kaks miljonit inimelu.

Ning just seepärast, et antud olukorras ei suutnud see üleskutsed seda kindlustada, oli ta vale. Oli vale seepärast, et ta üldse ei arvestanud tekkinud olukorda revolutsioonis. Ei rahvamasside psühikat, revolutsiooniliste organisatsioonide olemasolu, ei majanduselu. See oli tehtud Marat' poolt tema ideelise kriisi ja surutuse õhkkonnas, lähtudes tema idealistlikust juhprintsibiist, mille järgi pime mass (olgugi - armastatud) peab järgnema valgustatud isiksusele. Teiseks olid need nõuded, nagu eespool juba vaatasime, esitatud stiihilisuse seisukohalt, põrmugi arvestamata, et iga ülestõus vajab konkreetset juhtimist igal oma etapil. Vajab hoopiski täpsemat mõtestatust kui lihtsalt tappa.

Nagu me näeme edaspidi, nimelt siis, kui Marat'ga ühineb arvukalt teisi, kui ta tunnetab klubide tegevuse tagajärjel organisatsioonilise vormi vajalikkust, ka tema vaadetes võib märgata teatud evolutsiooni.

Marat jätkas sama taktikalist joont jaanuaris-veebruaris. Kui aga keegi ometi üles ei tõusnud, nimetas ta rahvast "pimedaks" "idiootlikuks", "lapsikuks", keda iga silmamoanutaja võib petta. ¹⁶⁶

Muidugi, rääkides tema üleskutsete stiihilisusest ja läbimõtlematuses, tuleb märkida ka seda, et nad omasid teatud

¹⁶⁵Гуноб. Борьба куацов. с. 526.

¹⁶⁶Марат. Уздр. нроруб. Т. II с. 250.

positiivset osa, kui ilmsid avalikult, et nii Mirabeau, Lafayette kui ka paljud teised olid võtnud avalikult osa reaktsiooni teenistusest, siis tuletati meelde Marat' nõudmisi ja leiti, et tema seisukohad olid õiged. Seda eriti siis, kui 1793. a. kevadel üksteise järel plahvatasid vandeseltslaste mässud ja vabariik seisis tõesti hävingu äärel. Need tõstsid siis Marat' autori- teeti.

8

1791. a. kevad polnud see, mis 1790-ndal. Selleks perioodiks oli rahva revolutsiooniline teadlikkus tublisti kasvanud. Iga Pariisi sektsiooni juures (Pariisis oli 48 sektsiooni) töötas üks klubi, aga sageli isegi rohkem. Kõikid koos sellised klubid, nagu "Seaduse sõprade" klubi, "Vabaduse ja võrdsuse sõprade" klubi jne. Nendesse klubidesse kuulus arvukalt Pariisi passiiv- seid kodanikke.

Klubide tööd juhtisid sellised inimesed, nagu Marat ise, siis Robert ja teised. Hiiglaslikku osa mängisid sellised klubid, nagu jakobiinide ja kordiljeenide klubid.

Rahva teadvuse kasvuga kõrvuti kasvas ka hädaohu suurus. Koblenzi tegevus elavnes.

Olgugi et kuninga põgenemist valmistati ette kõige sügavamas saladuses, hakkasid sellest kuuldused liikuma üha enam veebruaris 1791, kui kuningas saatis oma tüdi Itaaliasse. 18. aprillil takistas rahvamass jõuga kuninga väljasõidu tema linnalähedasse lossi St.-Cloud'sse. Kahtlustati, et kuningas kavatses põgeneda kirdepiiril asuvasse kindlustusse. Kaks päeva pärast neid sündmusi kirjutas Marie Antoinette krahv Mercy'le:

"Meie olukord on kohutav. Me peame põgenema, mis ka ei oleks, tuleva kuu jooksul!"¹⁶⁷

Üks neist, kes võttis aktiivselt osa kuninga põgenemise takistamis st, oli Marat. Nagu me nägime, kaotas ta seoses Nancy sündmustega igasuguse usu kuningasse ja nüüd avaldas ta oma

167 Французская буржуазная революция 1789-1794. Стр. 101.

ajalehes pidevalt vastavasisulisel materjale. Nagu me juba nägime, ei läinud sellesse võitlusse Marat üksinda, vaid ta kasutas rahvamasside toetust.

Esimesed märkmed selle kohta, et kuningas valmistub põgenema, pärinevad Marat'1 1790. a. lõpust. Eriti aktiivseks muutus tema aga 1791. a. kevadel.

30. aprilli "L'Ami du peuple" numbris nõudis Marat tee, mis läheb St.-Claud'st Compiègne'i valve alla võtmist. 4. juunil aga nõudis Marat liikumist kuninga lossi, et takistada kuninga perekonna põgenemist.¹⁶⁸

On ilmselt selge, et tolleks ajaks oli Marat'1 formeerunud arvukas kirjasaatjate-vabatahtlike kaader, kes aitasid tal olla kursis sellega, mida paljud teised ei teadnud.

Pärast seda, kui kuningas 21. juunil oli põgenenud ja revolutsioonilise rahva poolt Pariisi tagasi toodi, fakt, mis iseenesest näitas masside teadlikkuse kõrget taset tol ajal, ilmus Marat' ajalehes artikkel "Kuninga perekonna põgenemine". Selles artiklis oli tähelepanuväärivamaks osaks Marat' kriitika kuninga aadressil. Marat tuletas meelde neid kuninga sõnu, kus viimane ütles, et tal pole soovi lahkuda oma laste, sõprade ja kaaskodanike hulgast. Ja nüüd, millal kuningas ometi oli põgenenud, ütles Marat: "Rahvad, vaadake kuninga truudust, au ja religiooni: ärge arvestage sellega".¹⁶⁹ Marat pidas kuningat inimeseks, kes ei tunne häbi ega vääri trooni ja valab varsti oma kaasinimeste verd, kes ei allu temale.

Selles artiklis tõstis Marat ka esmakordselt täie teravusega üles nõude "määrata viivitamatult sõjaline tribuun, kõrgem diktaator, et mõista kohut kõigi peamiste reeturite üle."¹⁷⁰ Selles väljendub kindlalt juba tulevane jakobiinide diktatuuri idu ja sellele tuleb seepärast vajalikku tähelepanu juhtida.

Nii nagu varengi, esitas Marat nõudmise "peade maha-raiumiseks", kuid ka seekord oli nõue veel varajane.

168 Marat. Уздp. н поузд. т. II, с.р. 347.

169 Marat. Уздp. н поузд. т. III, с.р. 8.

170 Samas, lk. 9.

Huvitav on märkida, et ka peale Varennes'i kriisi jäid nii Marat kui ka Robespierre mõlemad kaugemale vabariiklikest mõtetest ja liikumisest. Robespierre'i arvates võis olla vaba nii seanti kui ka monarhia juures, ¹⁷¹ märgib ajaloolane Vladimirova.

Kuid muidugi ei saa pidada Marat' ja Robespierre'i vaateid tol perioodil identseiks. Samal ajal kui Marat pöördus otseselt rahva poole ning kutsus neid jõu abil muutma Asutava Kogu koosseisu, siis Robespierre püüdis sel ajal mõjutada Kogu liikmete mõistust. ¹⁷²

See Marat' nõue igal pool ja igal ajal tarvitada jõudu ongi üks põhilisi, mis neid kahte revolutsiooni suurkuju eraldas. Robespierre muidugi ei eitanud jõu ja rahvamasside osa kasutamist, kuid ta - kordan - oli selles küsimuses tagasihoidlikum. Joont - igal ajal ja igas tingimuses tarvitada rahvamasse ja jõudu, joon kõigi oma puuduste ja ka voorustega. (Robespierre viis tema liigne tagasihoidlikkus selles küsimuses, nagu eespool märkisin, hukkamisele), see ongi iseloomulik ainult Marat'le. Küsimust - kas me nimetaksime Marat'd koos tema äge-date poolehoidjatega "maratistideks", on muidugi vaieldav ja nõuab edaspidist täpsemat uurimist.

Marat' positsiooni vabariigi kasuks ei muutnud ka vabariigipooldajate tulistamine 17. juulil Marsi väljakul.

Sellest perioodist väärub märkimist veel Marat' võitlus tööliste majandusliku olukorra eest. Ta nõudis, et töölistele makstaks palka metallrahas, aga mitte paberrahas. ¹⁷³

Uus konstitutsioon kinnitati kuninga poolt 14. septembril. Selle alusel vana ja tulevast uut korda võrreldes tegi Marat järelduse, et kuningas selle järgi pole küll enam seaduseeandja, kuid on endiselt peremees seaduseandjate üle. Tema, kuningas, Marat' järgi ei koosta nüüd enam seadusi, vaid käsib neid koostada. Seega on kuningas vägevam kui kunagi varem ja

171 Владимирова, Н. И. Якобинский клуб в дни Вареннского кризиса мт 1791. Из истории якобинского движения. Одесса, 1962. с. 252-253.

172 Серебрянская, З. З. Об эволюции мировоззрения М. Робеспьера. Из истории якобинского движения. Одесса. 1962, с. 278.

173 Марат. Избр. произв. Т. III, с. 35.

ka ühtlasi sellega hädasõhtlikum kui iialgi enne ühiskondli-
kule vabadusele. ¹⁷⁴

Järeldus on sellest üks. Ühiskondlik vabadus pole veel
kätte võidetud. Selle eest tuleb veel võidelda.

Need põhimõtted jäävad Marat'1 kõlana kogu järgneva
perioodi jooksul - Legislativi jooksul, olgugi - nagu me näeme,
et ta uue Kogu esimestel nädalatel tõmbus veidi tagasi.

IV peatükk

J.P. Marat' tegevus Seadusandliku Kogu
perioodil

1

Seadusandliku Kogu töö algas 1. oktoobril 1791. a. Et mõista Marat' tegevuse motiive, taktikat, lõuke, selleks vaatame esmalt kogu koosseisu.

Seadusandlik Kogu oli valitud tsensusliku valimissüsteemi alusel, mis jagas valijad aktiivseis ja passiivseiks. Suur osa saadikuid pärines revolutsioonilise administratsiooni ridadest. Need olid meerid, rahukohtunikud, departemangude administraatorid. Absoluutset enamust esindasid föjaanid ja neile lähedased mõõdukad. Paljud suurbodanluse esindajatest olid need, kes olid hiigelvarasid kokku ajanud teraviljaga spekulatsioonidega. Kirikuvaranduste müügi ja teiste mahhinatsioonidega. Erinevalt Asutavast Kogust, kus silmapaistva koha omandasid õukondlased ja aadel, oli nüüdne seadusandlik võimuorgan puhtalt kodanlikku laadi. Et kehtis seadus, mis keelas Asutava Kogu liikmetel olla Seadusandliku Kogu liige, siis suutsid kodanlased välja lülitada mitmedki eesrindlikud inimesed Seadusandlikust Kogust. Nii ei pääsenud sinna ka Robespierre.

745 saadikust nimetas 136 ennast jakobiinideks. Jakobiinide hulgas algas aga peatselt killunemine. Enamiku neist moodustas Gironde'i departemangu saadikud, mille järgi neid hakati nimetama žirondiinideks. Selle rühma juhtideks olid Vergniaud, Guadet, Gensonné, Isnard. Tähtsat kohta parteis etendas Brissot. Žirondiinid kujutasid endast intelligentsi ja literaatide rühma, kes esindas tulevast Prantsusmaa kaubanduslik-tööstusliku kodanluse eelväge. Koos mõõdukatega pidasid nad revolutsiooni lõppenuks, kuid erinevalt mõõdukaist tajusid nad revolutsiooni saavutuste härmist ebakindlust, kõikuvust, seda,

et feodaal-absolutistlik reaktsioon võib selle hävitada. Samas aga kartsid nad rahvast ja tema jõudu ja lugesid paremaks peatuda.

Kärmise vasempoolse rühmituse moodustas Seadusandlikus Kogus demokraatide rühm, kes nimetas end montanjaarideks ehk mägilasteks, kuna nad istusid Seadusandliku Kogu amfiteatri kujulise saali kõige tagumistel pinkidel (tagumised pingid olid esimestest aga kõrgemal). Selle rühma silmapaistvamad esindjad olid Couthon, Bazire ja Chabot, kes kõik kuulusid kordiljeeride klubisse.

See väike rühmitus aga ei suutnud anda Seadusandlikule Kogule ta ilmet. See oli kogu, mis ei esindanud rahvast, olgugi et ta selleks oli määratud. Peamine häda polnud aga selles. Asja halvem külge seisnes hoopiski selles, et rahvas uskus temasse, tema aga kartis rahvast ja selles kartuses oli nõus rahvast reetma, teda jalgade alla tallama, kui ainult oli vaja.

"Kogu Seadusandlikus Kogus tundus midagi pealiskaudset, kunstlikku. Ta polnud rahva tugeva, terve ja sirge joone kandjaks, rahva, kes oli kõrvaldatud valimistest seadustega passiivsete kodanikkude kohta," märgib Jaurès.

2

On vale nende ajaloolaste seisukoht, kes tunnistavad Marat'd ainult kõige olemasoleva eitajaks. ¹⁷⁵Muidugi, Marat eitas, kuid seda pole võimalik muuta absoluudiks.

Seadusandliku Kogu esimestel päevadel püüdis ta tõmmata seda rahva teenistusse. Selleks avaldas ta 5. oktoobri "L'Ami du peuple" numbris kirjutise, milles jagas saadikutele rea nõuandeid. Esmalt leidis ta, et on vaja viia sisse kord, et iga saadik isiklikult vastutaks pettuse, dokumentide avaldamise jne. eest. Teiseks aga seda, et kõik avaldatavad seadused tuleb kohe trükkida, seadusprojektid aga kaks nädalat pärast seda, kui nad arutlusele pannakse. Kolmandaks - et ühtki küsimust ei otsustata salaja komisjonides, et igal ajal Seadusandliku Kogu liige peab saama

jälgida ja mõjutada komiteede tööd.

176

Nende nõuannetega püüdis Marat tagada, et ei korduks Asutava Kogu vead.

Tähelepanelikult jälgis ta kordiljeristi kõikjale tungiv silm ka edaspidi Seadusandlikku Kogu. Tema terane mõistus eristas seal rühmi, nägi selle kogu kõikuvust, lõhestatust. Nägi piasasjades, et selle suund on tagasi, mitte edasi. Just see piasasjade tajumine oli Marat' erijoon, mis tõstis ta esile paljude teiste poliitikute hulgast. Andis temale esikoha suure katsumuse suurte inimeste hulgas.

Et ta sageli tegi neist piasasjadest asjata suured ja isegi valed järeldused, see on iseasi. Kuid enamikus, nagu see-kordki, andis ta küsimusele nende põhjal üige hinnangu.

Marat' suhtumise Seadusandlikku Kogusse aitas muuta pealtnäha vähetahtis, kuid kindla suunaga fakt.

5. oktoobril 1791. a. võeti Seadusandlikud Kogus vastu otsus, et muuta senine kuninga vastuvõtmise tseremoonia, mille puhul saadikud pidid seni püsti seisma, kuni kuningas istus, siis, et kuningas istus erilisse kuldtugitooli ja et teda nimetati "tema majesteed". Otsustati, et saadikud võivad istuda ka varem, et kuningale antakse samasugune tool kui seadusandliku kogu eesistujale ja "tema ^{majesteed} ~~kõrguse~~" asemel üeldakse kuningale lihtsalt "prantslaste kuningas". See otsus aga muudeti. ¹⁷⁷

See sama tõsiasi andis Marat'le võimaluse järelduse teha, et "isad - senaatorid Asutavast Kogust on ka uue kogu hingeks." ¹⁷⁸

Marat jaotas poliitilise ustavuse, aususe ja südame-tunnistuse järgi Legislativi saadikud kolme rühma. Marat muidugi ei suutnud seletada nende klassikuuluvust, seda, et need rühmitused on ka kindlate sotsiaalsete üksuste esindajad. See oli tema tunnetuslik hääl - südame-tunnistuse hääl.

Esimesse rühma paigutas ta patrioodid, vabaduse sõbrad, kes võitlevad natsiooni õnne eest.

176 Солтановская, III. II. Тактика М.-П. Марата в период деятельности Законодательного Собрания и борьбы народных масс за сдерживание монархии. Французские Вспомогательные, 1959., Москва, 1961. L'Ami du peuple, 5. okt. 1791. nr. 127. (Edaspidi lisan Soltanovsaja ja nime järel vastava "L'Ami du peuple" numbril ilmunud aasta ja kuupäeva, mida mul pole olnud võimalik muudest allikatest kätte saada)

177 Marat. Избр. произв. I. II, nr. 355 j. 1786 mas. lk. 356

Teise rühma eelarvamustega ja väheväärtuslikud inimesed, egoistid.

Kolmandasse aga inimesed ilma usu, tõe ja õigusega. Sinna kuulusid peaaegu kõik Pariisi deputaadid. ¹⁷⁹

Et pärastine ajalugu tõestas Marat'i jaotuse õigsust, siis võime ainult kiita ja poliitilise südametunnistuse läbinägelikkust.

3

Järk-järgult muutus olukord maal pinevamaks. Poliitiline saamatus segunes majanduskriisiga. Elukallidus kasvas. Assignaatide hind langes. Paljudes linnades puudus isegi leib. Talupojad küllas olid vihased, et nad pidid tasuma makse ka neile mõisnikele, kes olid välismaale põgenenud. Väiketööstus laostus, kuna tööliste ostujõud oli langenud ja emigratsioonis olevad vaimulikud ja aadel ei tarbinud midagi. Väikeettevõtted sulgesid uksed ja tänavad täitusid töötuist. ¹⁸⁰

Seadusandlik Kogu, aga istus koos ja vaikis. Näis, nagu oleks Prantsusmaa haaratud letargiast. Kõik käis allamäge, aga keegi ei võtnud midagi ette. Sellised momendid revolutsiooni käigus on tavalised. Nad koondavad endasse raevu, viha, ülekohtu, viivad vastuolud äärmuseni. Küsimuse lahendamiseks kas turgasti tehtud järeleandmine, osav demagoogia, veelgi suurema sündmuse esilüümine, ahelate mitmekordistamine või rahva vihalainena avalduv purustav ülestõus.

Leht-lehelt muutus Marat' toon teravamaks. Illusioon Seadusandliku Kogu positiivsest osast kadus. Keegi ei muutnud konstitutsiooni, mis ikka jättis rahva enamiku õigusteta. Marat leidis, nagu see temale omane, et kasvanud paise tuleb avada täägiga.

Juba 12. oktoobri "L'Ami du peuple" numbris kirjutas ta, et on jõudnud veendumusele, et maal on loodud kõik tingimused

179 Марат. Избр. произв. т. III. стр. 54-55.

180 Манфред. Введение к французской Революции, стр. 43-44.

edukaks relvastatud ülestõusuks: elanikkond on meelestatud patriootiliselt, eriti provintsid. Koos prantslastega, uskus ta, tõusevad ka kõik teised rahvad. Niisiis - tõuske üles!¹⁸¹

Kuid, jällegi eksis. Maa polnud veel küps, ta lähenes alles küpsusele. Illusioon, mis purunes Marat' l Seadusandliku Kogu suhtes, polnud veel rahval kustunud. Kuid muidugi - revolutsiooniline situatsioon oli maal kasvanud. Kutse ülestõusuks, olgugi mõttetu, arvestades, et Seadusandlik Kogu alles tuli kokku, polnud ometi nii mõttetu kui aasta tagasi.

Oli palju komponente, mis tulid ülestõusu kasuks, kuid momendil võitis žirondiinide ja föjaanide demagoogia vahendi, mille abil Marat tahtis lahendada vastuolu.

Marat, nähes, et etserünnak ei õnnestu, ei jätnud otserünnakut, kuid hakkas sellega paralleelselt teisi kanaleid kaudu valmistama pinda oma peasihile.

Marat koondas oma tule rahva heaolu vaenlastele. Ja nendel olid tema arvates Seadusandliku Kogu saamatud, antipatriootilised deputaadid, kuningas, Prantsusmaalt põgenevad ohvitserid, aadlikud vaimulikud. Ta avaldas materjale nende sisemiste vaenlaste sidemete kohta välismaaga, näidates, kuidas nad mehkeldavad maha kodumaad ja lõikavad isiklikku kasu ja naudivad hüveolu.

"Juba enam kui kolm nädalat on möödas," kirjutas Marat oktoobri lõpul, "kui Seadusandlik Kogu avas istungi, kuid ta pole veel võtnudki ühtki tähtsat dekreeti vastu..."¹⁸²

"Ohvitserid ja teised rahulolematud jooksevad Austria provintsidesse, vedades kaasa sularaha. Sisemised vaenlased räägivad kokku välistega,"¹⁸³ teatab ta teisal.

Ta paneb lehte kuulutuse, näidates, millisel määral on kasvanud emigrantide arv, hoiatab rahvast välisinterventsiooni eest, mis ikka rohkem pead tõstab. Nõudis, et ohvitseride üle, kes deserteeruvad, tulevad Nimes'is, Lille'is, Strassburgis ja

181 *Constitutionnaire*, (*L'Ami du peuple*, 12. okt. 1791) cīp. 128.

182 *Samas*, (*L'Ami du peuple*, 19. okt. 1791) ex. 129.

183 *Samas*, ex. 129.

teistes linnades sõjakohtud luua.

"Minema minna kodumaalt, kui see on hädas - see on kuritegu!" kirjutab Marat raevukalt 26. oktoobril "L'Ami du peuple"¹⁸⁴-s.

Marat' kriitikal emigratsiooni suhtes oli edu. Ta järjekindlus viis selleni, et varsti ühinesid koos temaga ka teised demokraatlikud ajalehed ja vasakpoolne osa Seadusandlikud Kogust 9. novembril 1791. a. võeti lõpuks Seadusandlikus Kogus vastu dekreet, milles kuulutatakse kõik emigrandid, kes ei pöördu enne 1. jaanuari tagasi Prantsusmaale, isamaa reeturiteks. Kuid kuningas pani sellele dekreedile föjaanide soovitusel veto ja Seadusandlikus Kogus ei astunud keegi selle vastu välja.¹⁸⁵

Marat oli Seadusandliku Kogu sellisest passiivsusest nõrduinud. Ta nõudis, et sellisel juhul tuleb kuningalt võtta kogu võim.¹⁸⁶ Uheaegselt aga ülestõusuga kuninga vastu tuleb hävitada kõik ühiskonna vaenlased, minema ajada kuninga poolehoidjad, ainult see võib päästa olukorra. Rahvas on vaja relvastada, on jällegi tema järelejätmatu otsus.¹⁸⁷

Nagu näha, võtsid Marat' süüdistused Seadusandliku Kogu ja kuninga vastu järjest teravamalt tooni. Ta tunnistas, et ei näe Seadusandlikud Kogus ühtegi iseloomuga inimest, kes oleks nõus võitlema kodumaa eest. Kõik otsused, mis vähegi rahvale kasulikud, lükatakse seal tagasi.¹⁸⁸

1791. a. sügiskul hakkasid üha tihedamalt liikuma jutud sõjast. Jutud liikusid Tuileries'is - Seadusandlikus Kogus, Pariisi sektsioonides, aga ka Euroopa monarhide paleedes. Prantsuse emigrandid kiirustasid tagant Austriat ja Preisi kuningat. Vene keisrinna Katariina, kes vihkas revolutsiooni, oli nõus toetama üritust. Rootsi kuningal Gustav III polnud ka midagi revolutsiooni purustamise vastu. Inglismaa nägi aga sõjas soodsat

184 Солтановская (L'Ami du peuple, 26. окт. 1791) стр. 129

185 Манфред. Великая французская буржуазная Революция, стр. 145.

186 Солтановская (L'Ami du peuple, ноя. 1791)

187 Самар, кн. 132

188 Марат. Избр. произв. т. III стр. 58.

võimalust hävitada oma Prantsuse konkurent maailmaturul.

Marat'1 pole algul kindlat seisukohta sõja suhtes, kuid temas üratas hirmu armee relvastus, varustuse puudus ja juhtkonna mitteustavus, millele ta ka oma ajalehes tähelepanu pööras.

1791.a. lõpul aktiveerus Marat' vastaste tegevus nii- või- ja ta oli sunnitud lahkuma Pariisist Inglismaale, maapakku, kuhu jäi mitmeks kuuks.

Vahepeal muutus sõjaacht Prantsusmaal üha teravamaks. Iga rühmitus igatses sõda eri põhjustel. Žirondiinid nägid sõjas abinõu, mis aitaks neil tõmmata eduka sõja puhul rahvemasse enda poolele ja hoida nende tähelepanu edasistest reformidest eemale. Louis XVI, nähes, et antirevolutsiooniliste bloki moodustamine välismaal areneb kiiresti, hakkas koos printside parteiga kaitsma sõja vajalikkust. Louis XVI loetis, et sõjaks ette valmistamata Prantsusmaa langeb juba sõja algul ja tema, Louis XVI, saab "kuningast rahva armust" jällegi "kuningaks jumala armust".

Sõda soovisid ka sõjaväelased, kes selle läbi lootsid loorbereid lõigata ja oma positsiooni riigis tugevdada.

Nii igatses sõda enamik riigi otsustavatest inimestest. Kuningas, õukond, kindralid, žirondiinid.

Ainult Robespierre ja teised revolutsioonilise demokraatia esindajad taipasid tulevase sõja olemust. Robespierre oli veendunud, et enne kui pole hävitatud sisemised vaenlased, pole mõtet rühmata väliseid. ¹⁸⁹

1792.a. veebruaris vabastas kuningas ametist ministrid- föjaanid ja moodustas uue valitsuse žirondiinidest. Roland sai siseministriks, kuna Dumoriez hakkas juhtima välisasju. Fakt iseenesest näis tähtsusetu, tema sisu oli aga ainult üks - kiirendada sõja algust. Ministrid föjaanid olid tahtnud kokkulepet Austriaga, kuna aga žirondiinid, nähes rahva kasvavat rahulolematust, kiirustasid sõjaga. Peale kõige aga aitas žest ise maa silmis tõsta kuningat. Näis, nagu oleks ta muutunud rahva- meelsemaks. Žirondiinid, keda usaldati, pidid olema kilp, mille varjus pidid algama mahhinatsioonid Prantsusmaaga.

Aprilli algul 1792.a. jõudis ka Marat tagasi Prantsusmaale Tema tähtsus oli vahepeal tugevasti kasvanud. Ta oli saanud kõige autoriteetsemaks, kõige populaarsemaks žurnalistiks. Lihtsad inimesed nimetasid teda nüüd nii nagu ta ajalehtegi - "Rahva Söber". "Teda kardeti, teda loeti kõige kardetavamaks vaenlaseks." ¹⁹⁰

Ja alustaski Marat jälle tööd oma relvaga - publitsistika-ga. Ta oli kogunud energiat. Ta sõna löikas. Teda kuulati.

Esmalt pöörab Marat tule uue valitsuse vastu, kes ei väh-rinud tema silmis mingit usaldust. Ta nimetas uut valitsust "uueks kuninga agentide koguks." ¹⁹¹

"Kõik publitsistid vaatavad jakobiinliku valitsuse (kuni 1792.a. oktoobrini olid žirondiinid veel formaalselt jakobiinide klubi liikmed ja seepärast kutsuti neid kevadel veel mõnikord jakobiinideks. Alles pärast klubist väljaheitmist see termin nende kohta kadus täielikult - V.P.) moodustamist kui parimat," kirjutab ta 13. aprillil. "Ma ei jaga seda arvamust: minu silmis on häbiväärinud ministrid vähem ohtlikud kui ministrid, kes kasutavad head kuulsust ja petavad sellega ühis-konna usaldust ..." ¹⁹²

Sõja suhtes jäi Marat vanale seisukohale, et kui pole valmistatud suurteks heitlusteks, pole relvastust, taktikat, ustavaid kindraleid, siis on sõttaastumine hukutav, sest maad " ... saavad ümbritsema sajad tuhanded sõdurid, kes ründavad te-da maalt ja merelt". ¹⁹³

20. aprillil 1792.a. kuulutas Louis XVI ikkagi Seadus-andlikus Kogus sõja "Böömi ja Ungari kuningale", nagu tahtes sellega alla kriipsutada, et sõdib kuningaga, mitte rahvaga. See apaatne ja väheandekaks peetud kuningas oli küllalt kaval ja silmakirjalik.

Algas maailma ajaloo üks ainulaadsemaid sõdu. Ja mitte

¹⁹⁰ Манфред. Марат. стр. 227.

¹⁹¹ Марат. Избр. произв. т. II стр. 61

¹⁹² Самас, кн. 63

¹⁹³ Манфред. Марат. стр. 137.

Üksi sellepärast, et sõja kuulutaja kirglikum soov oli kaotada, et pääseda, vaid eelkõige sellepärast, et nendel lahinguväljadel pörkusid kokku kaks maailma - uus, revolutsiooniline, kodanlik Prantsusmaa ja vana, kontrrevolutsiooniline, feodaalne Euroopa.

Prantsusmaa patrioodid ootasid kiiret ja võidukat sõda, mis jäi aga tulemata.

Prantsusmaa võidud jäid tulemata eelkõige sellepärast, et tema juhtkond ei tahtnud võitu saavutada. Sõjavägede ülemjuhataja Lafayette, inimene, keda Marat vist kõige enam vihkas, see kahe poolkera kangelane, kes noorpõlves oli mingil määral tundnud huvi valgustajate filosoofia vastu ja võitnud edumeelse inimese kuulsuse, oli sisult reetur.

Prantsuse ratsavägi pani kiiresti pärast esimesi kokkupõrkeid vaenlasega põgenema. Juba varsti oli sõdureile selge, et juhtkonnas on midagi nädä.

Armee komandörid Lafayette ja paljud teised ei tahtnud teadlikult võitu. "Sisemine Koblenz", nagu nägi ette Robespierre, "abistas välist kontrrevolutsiooni." ¹⁹⁴

Algas üks raskemaid ja otsustavamaid perioode Marat¹⁹⁴ tegevuses. Teda ei haletsetud. Ja ta ei haletsenud teisi. Raevukalt asus ta ründama neid, kes sõna kõige selgemas mõttes reedavad rahvast. Visalt suunas ta rahvast sellele, et välise kontrrevolutsiooni vastu edukaks võitluseks - on vaja purustada sisemine. Siht, milleni ta jõudis osaliselt 10. augustil. Kõige esmalt aga vajab ta, et sisemine kontrrevolutsioon paljastataks.

Marat näitab oma artiklites seda, et ministrid üldse ei hoolitse sõjaväe varustamise eest, et nad jätavad sõjaväe ilma riiete ja sõjamoona.

"Tuileries' valitsuse salakaval plaan seisab selles," kirjutab Marat, "et ta ei soovi relvastada rahvast, jätab alatasa ilma relvata rahvuskaardi." ¹⁹⁵

Pidevalt avaldab Marat oma lehes materjale, mis avasid armee

194 М о и ф р е г . Великая Французская Буржуазная Революция. стр. 149

195 Солтановская (L'Ami du peuple, 30. apr. 1792) стр. 137.

juhtkonna tšelise palge.

"L'Ami du peuple 30. aprilli numbris trükkis ta ära ka ühe ohvitseri kirja, millest loeme: "Kümne kuu jooksul on sõjaminister ja Pariisi departemangu administratsioon teinud kõik selleks, et jätta ilma relvadeta Pariisi pataljone, mis saadeti piiri äärde. Kõik meie järelepärimised ja nõudmised olid asjata, kolme viimase kuu jooksul saatsid nad meile ainult riideid, mitte relvi ...

Seine'i ja Oise'i, Somme'i ja Pas-de-Calais' departemangude patrioodid, mis na oma läbisõidul võisin näha, on veel palju halvemas seisukorras - vaevu pooled sõdurid omavad halbu püsse. ¹⁹⁶

Ta nõudis kõige karmimat karistamist sellisele kindralile nagu Lafayette. Ta nimetas teda natsiooni reetjaks ja vaenlastele piiride avajaks.

Marat kutsus rahvast hävitama ka kõiki teisi ohvitseri ja kindrale, kes reedavad.

"Las meie sõdurite nõrk puhastab kiiremalts armees kõigest kodumaa reeturitest," ¹⁹⁷ hüüdis ta. Samas kaitses Marat Robespierre'i, keda Brissot ja Guadet jakobiinide klubis on mustanud seepärast, et Robespierre ei poolda sõda.

Marat ütles: "Ma olen juba sada korda rääkinud ja kordan, et - kui anda tähtsust sellele autule süüdistusele, siis mitte keegi ei sarnane rohkem revolutsiooni andunud sõbrale kui isamaa avalik vaenlane..." ¹⁹⁸

Teiste süüdistuste hulgas avaldas ta Brissot' kohta, et Brissot on salajane politseiagent, kes teenis despotismi ja kes on juba ammu sidemeis Lafayette'iga ¹⁹⁹ (keda Marat juba ammu kui kontrrevolutsiooni juhti tutvustas - V.P.)

Enam ja enam komplitseeritumaks muutus olukord maal. Vaen-

¹⁹⁶ Сопляновская (L'Ami du peuple) с. 138.

¹⁹⁷ Samas, lk. 138

¹⁹⁸ Марат. Уздор. н. 176. Т. III с. 75

¹⁹⁹ Samas, lk. 76 ii.

lase edusammudega rindel elavnes sisemine kontrrevolutsioon, mille hingeks Tuclries's polnud mitte ainult saamatu kuningas, Louis XVI, vaid ka ta naine Marie Antoinette.

Marie-Antoinette tegi jultunult vaenläsele teatavaks Prantsuse sõjaväe liikumise ja löökide suunad.

Kasvav rahulolematuus riigis, reetmine, Seadusandliku Kogu passiivsus, kindralite müüdavus, see nõudis Marat'lt tule üha teravamaks muutmist.

Ta nimetas kõiki oma õige nimega. Louis XVI on see, kes koos austerlaste ja emigrantidega hävitab patrioote ja vabaduse varemehle tahab vastupidavat despotismi luua.²⁰⁰ Seadusandliku Kogu deputaadid on aga inimesed, kes on avalikult astunud välja vabaduse sõprade vastu.²⁰¹

Need otsesed ülesastumised Louis XVI ja žirondiinide vastu viisid selleni, et 21. mail tuli Marat' ajalehe küsimus arutamisele Seadusandlikus Kogus. Saadik Geoffrey luges ette süüdistusakti, milles selgitati, et Marat tegevus ähvardab riigi julgeolekut. Ka teised saadikud tõendasid, et Marat oma artiklitega laostavat sõdurite distsipliini. Tehti ka ettepanek Marat arreteerida ja kohtu alla anda.²⁰²

Marat, teatanud, et ilmub ainult õiglasesse kohtusse, kadus põranda alla. "L'Ami du peuple" aga lakkas ilmumast.

Need on rasked ajad Marat' elus. Väsitavad. Seotud riskiga. Poolnäljaselt varjas ta end keldrites ja käikudes. Ta sai sealt nahahaiguse.

Olukord ringel muutus aga üha täbaramaks. Kaotus järgnes kaotusele. Žirondiinide positsioonid löid üha rohkem kõikuma.

3. juunil ilmus aga jällegi pärast vaheaega Marat' ajaleht. Ta avaldas ülevaate sise- ja välisolukorrast. See oli masendav pilt.

"Meie polgud deserteeruvad ... kindluste komandandid lähevad üle vaenlaste poolele ... Kõik maa piirkonnad on viidud anarhiasse või on laostunud nälja ja puuduse tõttu ...

²⁰⁰ Солтановская, с. 139.

²⁰¹ Samas, lk. 140.

²⁰² Samas, lk. 139.

Igal pool tekivad vandenõud, ametnikud soodustavad segadusi, selle asemel et seda alla suruda jälitavad kohtud ainult vabaduse sõpru ..."²⁰³

Sellised kirjutised avaldasid mõju nii rahvale kui ka Seadusandlikule Kogule. Lõpuks oli sunnitud viimanegi tegutsema.

Marat, olles kasvatanud rahvast, kasvas ka ise nagu näha. Tema lõõgid ja rahva lõõgid ühtisid ja selle tõttu muutusid faktiliseks jõuks. Sellel perioodil Marat' tohutult positiivset osa ei saa keegi eitada.

Mai lõpul ja juuni algul võeti Seadusandlikus Kogus vastu kolm dekreeti - vannet mitteandnud vaimulike väljasaatmise, kuninga isikut kaitsva kaardiväe laialisaatmise ja Pariisi alla 20 000 mehelise sõjaväe moodustamise kohta.

Kuningas, aga, olles veendunud liitlaste võidus, kinnitas neist ainult dekreeidi isikliku kaardiväe laialisaatmise kohta. Teistele pani veto.

13. juunil vallendas kuningas ministrid-žirondiinid ja määras nende asemele föjaanid. Visalt hakkasid levima kuuldused, et uus ministeerium panevat sõjategevuse seisma, vabastavat vanglatest kõik rojalistid ja teostavat riigipöör^{de}et.

Žirondiinid, kaitstes oma kõikumalõõnud positsioone, organiseerisid 20. juunil demonstratsiooni kuninga vastu, millest võttis osa üle 20 tuhande inimese.²⁰⁴ Jakobiinid ei liitunud sellega, kuna taipasid selle puhtparteilist iseloomu.

Sel perioodil avaldas Lafayette kõige selgemalt oma iseloomu. Jätnud armee maha, tuli ta Seadusandlikku Kogusse ja süüdistas seda kõige mustemalt 20. juuni demonstratsiooni pärast. Ta tahtis isegi teostada rahvuskaardiväe pataljonidega riigipöörde, kuid Bükond, eriti Marie-Antoinette ei suhtunud temasse kõige paremini ja seega hoopiski mitte nemast sõltuvatel asjaoludel jäi seekord reetmine kroonimata.

203 Солтановская (d'Ani du peuple. 3. juuni 1792) стр. 141.

204 Манфред. Великая Французская буржуазная Революция стр. 150.

6. juulil alustas Preisi, olles liidulepingu kaudu seotud Austriaga, Prantsusmaa vastu sõjategevust. Braunschweigi hertsog, liiduarmee ülemjuhataja, inspireeritud Marie-Antoinette'i poolt, kirjutas Prantsuse rahvale manifesti, milles nõudis, et rahvas ei takistaks liiduvägede sissetungi ja osutaks neile sealjuures kaasabi. Vastasel korral ähvardas aga alati meeldejääva karistusega.

7. juulil, pärast suuri raskusi, ilmus jällegi Marat' "Rahva Sõber", milles on trükitud revolutsiooni plaan. Üige trükikoja puudumine, valitsuse jälitamine - kõik need muutsid tema lehe ilmumise sel perioodil vägagi juhuslikuks.

Artikli algul vaatles Marat revolutsiooni saavutusi ja tuli järeldusele, et " ... me pole edasi läinud sellest, kus me olime esimesel päeval" ²⁰⁵ (14. juuli 1789 - V. P.) Edasi teostas Marat revolutsiooni analüüsi. Ta märkis, et kui teostati revolutsioon despotismi vastu, siis oleks vaja olnud despoodilt ja tema agentidelt ka kõik õigused võtta ja võim rahvaesindusele anda. Seejärel oleks tulnud aga konstitutsioon välja töötada ja siis esitada kuningale. Kui ta poleks seda täitnud, oleks ta tulnud kõrvaldada. "Meil," kirjutab Marat artiklis edasi, "oli aga olukord otse vastupidi. Alustati võitlust despotismi vastu, kuid despoot jäeti vanade õiguste juurde.

Et kuningas ei anna praegu heaga võimu käest, tuleb see temalt jõuga võtta, ülestõusuga."

Marat' teene selles artiklis pole väike. Ta, ja väga õigesti, näitas kätte ka jõud, kellega saab revolutsiooni läbi viia. See on "... alamate ühiskonnaklassidega, maaomanike, plebeidega, varatutega." ²⁰⁶

Siin oli ülestõusu nõue Marat'l esmakordselt kooskõlas tõeliselt revolutsioonilise olukorraga. Ta vastas rahva meeleoludele ja riigi kriitiliselt hädaohtlikule olukorrale.

²⁰⁵ Marat. Узсп. и поузб. Т. III стр. 79.

²⁰⁶ Samas, lk. 81.

11. juulil lõpuks kuulutas Seadusandlik Kogu Isamaa hädahoos olevaks. Hakati värbama uusi vabatahtlikke pataljone. Juba mõne päeva pärast oli Pariisis koos 15 000 sõdurit.

Omades masside toetust, viisid Girondiinid läbi dekreedid, mille järgi Prantsusmaa rahvuskaart kutsuti 14. juuliks, föderatsiooni pühaks Pariisi. Koos nendega ilmusid ka Marseille²⁰⁷ turboväelased, kes laulsid Rouget de Lisle'i "Marseljeesi", laulu, mille tähtsust on revolutsiooni arengus raske alahinnata.

Maad haaras üha suurenev patriootiline vaimustus. Kõik kihid ja rühmitused nägid vabadusele ainult üht vaenlast - Louis XVI.

Chaumette oma memuaarides kirjutab sellest ajastust:

"Maa hakkas mõistma Louis XVI tõelist hinda ja harjus võimalusega eksisteerida ilma kuningata. Kõige ägedamad patrioodid kogunesid kordiljeeride klubisse, kus terveid öid töötati välja üldise tegevuse plaani. Ühes tema komitees oli ... valmistatud punane lipp järgmise allkirjaga: "Rahvas kuulutab välja sõjaseaduse ükonna mässu vastu. Selle lipu ümber tuleb koguneda kõigil tõeliselt vabadel inimestel"..."²⁰⁷

Tõsisest revolutsioonilist jõudu nägi Marat Pariisi rahvusjuhaks kogunenud föderaatides. 18. juuli "L'Ami du peuple" avaldas tema artikli "Rahva Sõbra nõuanded departemangude föderaatidele", milles ta järjekordselt avaldas üleskutse relativastatud ülestõusuks. Hävitavalt kohtles ta reetureid-kindralaid, eriti aga Lafayette'i.²⁰⁸

Samas jagas ta nõu edaspidiseks tegevuseks föderaatidele. Ta soovitas, et need saadaksid rindele liiniväeosi. Endil, föderaatidel, soovitas ta linna jääda, valvata kuningat, tema perekonda, hoida seda völavangis, et ta kannaks vastutust kõige eest".²⁰⁹

Koos Marat' "Rahva Sõbraga" ühinevad ühiseks antiroyalistlikuks rindeks paljud teised vabariiklikud ajalehed, märgib

²⁰⁷Tsitieritud Soltanovska ja järgi. Chaumette memuaarid polenud kättesaadavad.

²⁰⁸ Marat. Узрр. нрору. Т. III сир. 89

²⁰⁹ Samas, lk. 89.

ajaloolane A. Mathiez. Louis XVI süüdistatakse avalikult selles, et ta takistab maa kaitset ja valmistab riigi kaotust ette.²¹⁰

"Monarhia kukutamine! 1792. a. juulis see muutub üldrahvalikuks nõudmiseks ... Provintssides veel enam kui Pariisis tekib laialdane nõudmine kodumaa kaitseks ... Igal pool viiakse läbi vabatahtlike üleskirjutust, kes on iga moment nõus minema rindele, et peatada vaenlane ..." ²¹¹ kirjutab Manfred.

25. juulil publitseeriti Pariisis Braunschweigi hertsogi manifest, Marat oma 7. augusti numbris avaldab kahtlust, et see on dikteeritud Tuileries'ist. ²¹² Väide, mis pärast täiesti õigeks osutus.

Braunschweigi hertsogi manifest ei hirmutanud aga Prantsuse rahvast. Vastupidi. See aitas liita Prantsusmaa ühtseks ja terviklikuks.

3. augustil loeti Seadusandlikus Kogus ette 48 Pariisi sektsiooni kiri, milles nõuti reeturist kuninga tagandamist. Kuninga kukutamise ürituse ettevalmistused hakkasid kulgema peaaegu avalikult.

Neil raskeil ja otsustavatel päevadel astusid Marat, Robespierre ja Danton täie otsustavusega rahva etteotsa.

9. augustil asutasid 48 Pariisi sektsiooni ühise revolutsioonilise organisatsiooni - Pariisi Kommuuni.

Õel vastu 10. augusti hakkaski lööma hädakell. Rahvas alustas kogunemist sektsioonides. Hommikul aga ründas relvastatud rahvas Tuileries' lossi, kus elas kuningas. Kuningale jäid truuks ainult sveitslastest ihukaitseväge salk ja aadlikud. Puhkes lühike äge võitlus, mille tulemusena ülestõusnute hulgast sai haavata või surma 500 inimese ümber. ²¹³ Tuileries

²¹⁰ Солтановская, с.р. 144.

²¹¹ Манфред. Марат. с.р. 253.

²¹² Самас, к. 259.

²¹³ Манфред. Великая Французская Буржуазная Революция, с.р. 155.

langes. Kuningas koos perekonnaga põgenes Seadusandliku Kogu kaitse alla.

Sellest momendist peale algab uus võitluste ahel - võitlus Seadusandliku Kogu ja Pariisi Kommuuni vahel. Olgugi et Seadusandlik Kogu oli sunnitud masside survele kuninga troonilt tõukama, püüdis ta hoolitsevalt määrata kuningale elamiseks Luxembourgi lossi. Kuid sel momendil ei määranud elu ja seadusi häbitatud Seadusandlik Kogu. Peremeheks olid tol momendil Pariisi Kommuun, Marat, Robespierre, Danton. Pariisi Kommuuni nõudel vahistati kuningas ja koos Marie-Antoinette'iga suleti nad Temple'i vanglasse.

Seadusandlik Kogu määras uue ajutise valitsuse (Ajutise Täidesaatva Nõukogu) kuni Konvendi kokkukutsumiseni, mille eesotsa said žirondiinid, aga ka Danton.

Prantsuse kodanlik revolutsioon oli teinud sammu edasi. Marx, lahates Prantsuse revolutsiooni arengu küsimusi, märgib, et iga järgmine valitsus oli eesrindlikum eelmisest. ²¹⁴

Pariisi Kommuuni liikmeteks olid enamikus jakobiinid. Marat, kes alles nüüd võis avalikult pööranda alt välja ilmuda, sai Kommuuni Valvenõukogu liikmeks.

Palavalt tervitas Marat 10. augusti. Aga ta säilitas oma ettevaatlikkuse.

"Auväärne 1792. a. 10. augusti päev võib saada otsustavaks vabaduse triumfiks, kui te ainult oskate üra kasutada oma paremusi," ²¹⁵ kirjutas Marat väikesel lehekesel pealkirjaga "R' hva über - Prantsuse Patriotidele." ²¹⁶

Ikka ja jälle hoiatas ta rahvast reaktsiooni eest: "Ma kordan teile, kartke reaktsiooni, teie vaenlased teid ei kahetse, kui kaardid vahetuvad. Mitte mingit puhkust." ²¹⁷ "Arvake Seadusandlik Kogu oma kõige hirmsamaks vaenlaseks, nii kaua kui ta on olemas, soovib ta teie hukkumist." ²¹⁸

Marat tuletas rahvale meelde, et rahvas relvastuks.

214 Marx, K. ja Engels, F. Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnendal aastal. Valitud teosed kahes köites, k. I. Tallinn, lk. 206.

215 Mapai. Уздp. и поузб. Т. III. Стр. 103.

216 Samas, lk. 102-105.

217 Samas, lk. 103.

218 Samas, lk. 104.

Ainult siis hakkavat vaenlane teda kartma.²¹⁹

"... Kõigepealt hoidke kinni kuningat, tema naist ja poega kui pantvange, ja seni kui pole langetatud lõplik otsus, las nad iga päev, neli korda päevas, ilmuvad rahva ette."²²⁰

Marat tegi ka ettepaneku lasta kuningal nõuda, et austerlased ja preislased riigi piiridest kaoksid. Muidu aga ühvardada võtta kuninga pea.²²¹

Samas tegi ta ettepaneku rahvuskonvendi kokkukutsumiseks, konstitutsiooni muutmiseks ja selle kohta, et kõik konvendi liikmed valitaks algkoosolekutel.²²²

Prantsusmaal oli sel perioodil kaks võimu: Seadusandlik Kogu ja Pariisi Kommuun. Pariisi Kommuun kehtastas masside revolutsioonilist initsiatiivi, tema tähtsus on tohutu. Tema sulges Pariisi väravad, et rojalistid ei saaks põgeneda, tema kuulutas välja vabatahtlike värbamise ja äratas sellise heroismi, et varsti oli koos 300 000-line sõjavägi. Pariisi ümber organiseeris Kommuun kaitsehituse püstitamise.

Zirondiinid, kes nüüd täiel määral peremehetsesid Seadusandlikus Kogus, olid oma evolutsioonis teel konservatiividest kontrrevolutsionäärideks.

Enne zirondiinide ja montanjaaride kokkupõrget Seadusandlikus Kogus võtab ühiskondlik võitlus Prantsusmaal aga Kommuuni ja Seadusandliku Kogu vahelise võitluse vormi.

"Rahva Sõbra" mõju sel ajal oli hiiglaslik. Marat' häält kuulas nüüd kogu maa, tema nime teati hästi üle Prantsusmaa. Rahvamasside silmis oli Marat koos Robespierre'i ja Dantoniga üks kõige armastatumaid revolutsiooni juhte."²²³

Uheaegselt kriitikaga Seadusandliku Kogu vanade deputaatide vastu, kes äkki üleöö suurteks patriootideks olid muutunud, püüdis Marat tõsta Kommuuni tähtsust, et see muutuks tõeliseks rahva juhiks.

"Jääge oma postidele meie rahu nimel, teie auks, riigi

219 Марат. Усп. н.п.ouzб. Т. III стр. 104

220 Samas, lk. 104.

221 Samas, lk. 104

222 Samas, lk. 105

223 Манфред. Марат. стр. 266.

päästmiseks. Kõrga jätkke maha riigivõimu tüüri, mis on usaldatud teie kätte! ²²⁴ hüüdis ta Kommuunile.

Ta andis Kommuunile jüggmist nõu. ²²⁵

Esmalt tuleb kiiresti relvastada kõik pealinna ausad kodanikud,

õpetada neid relva käsitsema, et nad saaksid "ariisi" vajaduse korral kaitsta.

Teiseks moodustada sõjaväelaager "ariisi" ümber, kiirendada kohtumõistmist reeturite üle ja viia ellu dekreet emigrantide varanduse müügi kohta.

Samas soovitas ta võtta oma kontrolli alla "ariisi" varustamine toiduainetega.

Suhtudes kiitvalt "ariisi" Kommuuni tegevusse, ütles ta, et ühiskond on päästetud, kui asi sellise energilisusega edasi läheb. ²²⁶

Kui aga Brisot ja teised Seadusandliku Kogu liikmed püüdsid Kommuunilt tema õigusi ära võtta, kuna neid keegi polevat temale andnud, pööras Marat uuesti tule Seadusandlikule Kogule, nimetades nende tegevust "pörgulikuks intriigitsemiseks". ²²⁷

Hetkekski ei lasknud Marat silmist välismaise kontr-revolutsiooni ohtu. Ta pöördus relvameistrite, seppade, ohvitseride, kõigi, kõigi poole.

"Vabaduse nimel, isamaa, inimkonna ja teie naiste, teie laste, tulevaste põlvkondade, inimsoo päästmise ja teie endi nimel mu armsad kaaskodanikud, kuulake oma tõelise sõbra häält ja ühinege ühise ürituse päästmiseks," ²²⁸ kirjutab Marat, 26. augustil "L'Ami du peuple" numbris.

Ja rahvas tõusis. Verduni langemine vaenlase kätte 1. septembril oli selle signaaliks. 2. septembril kõlas esimene suurükipauk, mis teatas hädaohust. See pauk hakkas korduma iga veerand tunni tagant. Hakkas kõmisena ka hädakell. Pöristati

224 Marat. U.S.S.P. nrouz6. T. II cTp. 113

225 Samas, lk. 117.

226 Samas, lk. 118.

227 Samas, lk. 120.

228 Samas, lk. 120.

trumme, Pariis võpatas. Mehed jätsid maha kodud ja läksid Marsi väljakule, et sealt suunduda rindele. Samal ajal tekkisid jutud, et vanglates istuvad rojalistid ja nende poolehoidjad võivad saada revolutsioonile kahjulikuks. Need tuleb hukata. Mathiez märgib, et Marsi väljakule olid üles pandud Marat' poolt väljapandud afišid, kus kutsuti kohtumõistmisele isamaa vaenlaste üle enne kui minnakse rindele. ²²⁹

Tapmised algasid Abbaye' vangla juures 3. septembril ja kestsid mitu päeva. Marat'd on palju pärast seda süüdistatud, et ta organiseeris need septembritapmised, mille käigus surmati tuhande inimese ümber. Vaevalt see küll paika peab. Septembritapmise süüdlasi oli kindlasti rohkem. Esialgselt aga Danton, kes kohtuministrina ei võtnud midagi ette süüalustele seaduslikkuse kindlustamiseks. ²³⁰

Samas oli rahvas end nii palju koondanud, et Valmy lahingus saavutati 20. septembril tõsine võit vaenlase üle.

Suur Saksa kirjanik Goethe, kes viibis Preisi vägede juures, öelnud pärast lahingu lõppu:

"Siit ja tänasest päevast peale algab uus ajajärk maailma ajaloo ja teie võite ütelda, et olete olnud tema sünnimisel." ²³¹

Ja oma osa oli selles võidus ka Marat' l. Võiksime öelda: Marat' taktika muutus just sel perioodil jõuks, revolutsiooniliseks energiaks. Ja tänu sellele, et see vastas nüüd rahva ees konkreetselt seisvatele ülesannetele. Teisalt aga, mitte väike polnud Marat' töö masside teadlikkuse tõstmisel tasemele, mis on vajalik revolutsiooni läbiviimiseks.

²²⁹ Mathiez. Французская революция, стр. 34.

²³⁰ Samas, lk. 34.

²³¹ Tsiteditud kosest: Asson, 2. Suur Prantsuse revolutsioon Tartus, 1923, lk. 65.

V peatükk

Marat ja Gironde

1

Valimistest Konventi võtsid esmakordselt osa laialdased rahvamassid, sest 10. augusti revolutsioon kaotas kodanike jagunemise aktiivseteks ja passiivseteks. Valimiste tulemustele avaldas otsustavat mõju rahvusvaheline olukord, Euroopa monarhide pealetung rindel ja rojalistide ähvardused, et revolutsioon on varsti hävitatud. Louis XVI pooldajatest jõjäänud ei pääsenud ükski Konventi. Provintid, eriti rikkad lõunapoolsed departemangud, saatsid konventi zirondiine, kes, nagu eespool juba märkisime, oli täiesti lahku löönud jakobiinidest, aga Pariisi sanktülid valisid konventi jakobiinide Samuti valisid jakobiine ka tööstuslikud keskused, nagu Lyon, Reims ja St.-Etienne. Konventi olid valitud sellised silmapaistvad jakobiinid, nagu Robespierre, Danton, Marat, Camille, Desmoulius, Collot - d Herbois, Billard-Varenne, kunstnik David. Uutest ja seni vähe silma paistnud jakobiinidest Konvendis tuleb mainida Konvendis kahekümne viie aastast Saint-Justi, inimest "leegitseva mõistuse ja külma südamega". Jakobiinide keskel oli ka jalutu Couthon, Robespierre'i tuline poolehoidja, tagasipöördumatult vabariiklikele ideedele andnud Leba ja paljud teised, kokku sada inimest.

Nagu sellest näha, oli jakobiinide osa Konvendis tublisti kasvanud. Zirondiine oli Konvendis 165. Võitva enamus Konvendi koosseisus, 500 liiget, omas soo erakond, keda selliselt nimetati põhjusel, et see kõikus Mae ja Gironde'i vahel, vastavalt sellele, kumb peal oli. Selle erakonna moodustasid omanikud, ärimehed, ettevõtjad, intelligentsi esindajad, kes polnud suutnud valida veel oma kindlat suunda revolutsioonis.

Milline oli nende kõikide erakondade positsioon revolutsiooni arengu suhtes? Muidugi ei saa tämmata mingit kindlat joont. Väiksemad muutused tingis sündmuste konkreetne käik, sõjaseisukord, rojalistide mässud, sundides üht või

teist rühmitust kas tõmbuma paremale või vasakule.

Zirondiinid, see kaubanduslik-tööstusliku kodanluse eelvägi, kes nüüd oli haaranud võtmepositsioonid konvendis ja kes juba Legislativi perioodil pidas revolutsiooni lõppenuks ja ainult konkreetsetele sündmustele järele andes tegi koos rahvamassidega sammu edasi, tunnistasid ilma igasuguse kõhkcluseta revolutsiooni täiesti lõpetatuks. Kõiki neid, kes püüdsid edasi minna, nimetasid nad anarhistideks. Nad olid kategooriliselt igasugusegi varanduse ümberjagamise vastu.

See esindajate hulgas oli arvukalt rahvusliku varanduse omanikke, inimesi, kes revolutsiooni käigus olid omandanud kirikute varandusi jne. Sel põhjusel olid nad ennerevolutsioonili kerra kehtestamise vastu, kuid kartsid samuti rahvarevolutsiooni ja plebeiliste masside revolutsioonilis-demokraatlikke nõudmisi. Jakobiinid seevastu leidsid, et laialdaste masside nõudmised on jäänud rahuldamata ja nende eesmärk sai seepärast sammuks edasi suurema võrdsuse poole. Selle positsiooni reljeefsele väljakujunemisele avaldas teravat mõju just see, et jakobiinid vajasid rahvamassid toetust võitluses Zirondiinide ja välismaiste monarhide interventsiooni vastu.

Neilt põhilistelt seisukohtadelt peame vaatlema ka Marat' tegevust. Vaatleme seda kooskõlas jakobiinide rühmituse üldise tegevusega.

*

Zirondiinliku Konvendi periood oli Marat' tegevuse hiilgeperiood. Sel ajal kujunes ta plebeiliste masside igati tunnustatud juhiks ja ideoloogiks. Kasutades oma varasemate perioodidega kujunenud kuulsust, muutus ta 1793. aasta kevadel selleks, kes oma sõnaga käsutas masse ja viis läbi kahe sajandi radikaalsema pöörde. See on aga ka periood, kus ta stiihiline maailmatunnetus ja tasakaalutus avaldasid tema tegevusele vägagi negatiivset mõju ja takistavad tal nägemast seda, mida nägid paljugi väiksema kaaluga inimesed revolutsioonis. Viimane osa kahjuks nõukogude historiograafia Marat'd käsitlevas kirjanduses seni peaaegu üldse puudub.

Enne Konvendi t88 algust tegid jakobiinid žirondiinidele ettepaneku vaherahuks, et võidelda ühise vaenlase vastu. ²³² Kuid juba enne esimese Konvendi istungi algust avaldas Marat kahtlust selles, eraldades end sellega teatud määral jakobiinide üldisest leerist. 20. septembril, päev enne Konvendi avamist, kirjutas Marat, et nähes Konvendi liikmete üldist kallakut, ta kaotab lootuse ühiskonna päästmiseks. Tema arvates ei vii see kõik mitte millelegi muule, kui uuele ülestõusule. Selles artiklis ütles Marat, et kui esimese kaheksa Konvendi istungiga ei ole pandud aluseid Konstitutsioonile, siis ärge oodaku nad enam midagi oma esindajatelt. "Te olete jäädavalt hukkunud. Teid ootab täielik anarhia ..." ²³³

Eespool mainitud aitavad täiendada Tarle märkused, kes ütleb, et Marat ei uskunud Konvendis ei žirondiine, ei nendest paremal pool olevaid rühmitusi ega isegi montanjaare. Ta uskus ainult rahvast, masse. Ta arvas, et ainult need ei või revolutsiooni petta. ²³⁴

Marat' antud positsiooni, olgugi ideeliselt õiget, ei saa pidada taktikaliselt sel ajal õigeks. Siin on tunda selle poliitika õhkkonda, mis tulevases ajalooos on saanud nimetuse "lipu vastu tuult hoidmise poliitika" ja mis pole end kuidagi õigustanud.

Esimene istung Konvendis 21. septembril möödus siiski võrdlemisi rahulikult, kui mitte arvestada Marat' vastuseisu otsusele hakata pidama istungeid Tuileries' lossi mugavas saalis. Marat nõudis, et istungeid tuleb pidada sellises kohas, kus vähemalt 4000 inimest publikut saaks osa võtta. ²³⁵

Oma esimesel isgungil kuulutas Konvent monarhia kukutatuks. Vabariigi väljakuulutamise päeva määras Konvent uue ajaarvamise alguseks. Kõik valitsemisaktid alates septembrist

232 Mandreg. Marat. стр. 277.

233 Marat. Узбр. произв. Т. III, стр. 141.

234 Титарев. Ман-тоис Марат. стр. 280.

235 Samas, lk. 280.

1792 hakkasid kandma märget: IV vabaduseaasta, Prantsuse va-
variigi esimene aasta.

Pärast Konvendi esimest istungit tundub, et Marat on teatud määral rahunenud. Tema 22. septembri ajalehes "Prantsuse Vabariigi Publitsist" (alates monarhia kukutamisest muutis Marat oma ajalehe nime), olenemata, et tunnistas Brisot' ja Guadet' inimesteks, kelle "intriigid on hästi tuntud", palub ta siiski sellest mitte teha järeldusi, et Konvent on halvasti valitud." Ta loeb Konventi suurepäraseks ja lubab üle vaa-
data oma võitlusmeetodid ning leppida.²³⁶

Kuid küsimus ei seisnud selles. Vastandlikud poliitilised veendumused, vastandlikud taktikad viisid pea avalike kokkupõrgeteni. Zirondiinid, kasutades oma üleolekut Konvendis, otsustasid anda montanjaaridele, eelkõige aga nende kolmele peamehele, Robespierre'le, Marat'le ja Dantonile lõõgi. Olukord Konvendis pakkus selleks ka võimalust. Enamik saadikutest ei vihanud Danton'i ega Robespierre'i. Kuid see-eest suhtuti Marat'sse sellise vastumeelsusega, et ei soovitud isegi vaadata sinnapoole, kus ta istus.²³⁷ Marat on hiljem selle viha-vaenu meeleolu ise kokku võtnud järgmiselt: vaenlased iseloomustavat teda sel ajal kui "... vastikut inimest, kellega ei või kõrvuti olla end häbistamata." Iseloomustasid teda inimesena, keda ainult vea tõttu toidab maa ja valgustab päike, inimesena, kes on pidev etteheide loodusele ja juba kelle nimi on häbistuseks.²³⁸

24. septembril hakkasid liikuma kuuldused, et Marat arreteeritakse ja et on juba valmistatud käskkiri teda Konventi mitte lasta.²³⁹

Olenemata sellest, et 22. septembri ajalehes Marat oli lubanud suunda muuta, algasid 25. septembril rünnakud tema ja koos temaga ka süüdistused Danton'i, Robespierre'i ja

236 Марат. Избр. произв. Т. III, стр. 14.

237 Французская буржуазная революция 1789-1794, стр. 278

238 Марат. Избр. произв. Т. III, стр. 183.

239 Французская буржуазная революция 1789-1794. стр. 280.

240
Panisse'i vastu. See näitab selgelt, et mõlemad pooled ei püüdnudki oma suhteid normaliseerida.

Üksteise järel tõusid 25. septembri istungil saadikud Girondiinid ja süüdistasid Marat'd, Dantoni ja Robespierre'i anarhia tekitamises, septembritapmist organisatsioonides ja diktatuurile püüdluses. Samas tõsteti üles küsimus ka Marat' deputaativolituste Bravõtmiseks.

Danton, kes esimesena sõna võttis, reetis Marat'. Et ennast päästa, nimetas ta Marat'd inimeseks, kellega ei maksa tegelda ja kes on ühiskonnale kahjulik.

Robespierre kääritus palju mehisemalt. Kuivalt ja asjalikult, nagu see oli tema tasakaalukale ja asjalikule loomusele omane, lükkas ta ümber mõtted, et nii tema kui ka keegi tema grupi on püüdnud haarata diktatuuri.

Kui Marat astus tribüünile, kõlasid saalis metsikud hüüded: "Giljotiinile!" Kaua aega ei saanud Marat sõnagi rääkida. Ta ootas rahulikult, millal ükskord kisa ja karjumine lõppesid.
241

See kõne, täiesti iseloomulik, on üks võimsamaid, mida ta on pidanud. Jäuline. Täis tohutut sisemist pinget ja kirga, mis üldse iseloomustab tolle revolutsiooni paljude inimeste väljaastumisi, kuid avaldus Marat' juures ekstraktina tollest üldisest.

"Mul on siin kogus palju isiklikke vaenlasi," algas Marat. Seepeale tõusis kolm neljandikku saalist püsti ja karjus: "Me - kõik! Jah - kõik ..."
242

Kui Marat pärast kisa jälle uuesti sõna sai, ütles ta, et tema kolleegid Danton ja Robespierre ei vastuta diktatuuri ja triumviadi nõudmise eest. Tema, Marat, on nendega palju selles asjas piike murdnud.

"Kui see arvamus väärrib eitust, siis olen mina üksinda süüdlane, kui see osutub kuritegelikuks, siis kutsun ma

240 Marat. Уздор. нроруб. Т. III сир. 153.

241 Марат. как - чодс Марат. сир. 281.

242 Marat. Уздор. нроруб. Т. III, сир. 157.

natsiooni tasumist üksnes minube." ²⁴³

Oma diktatuurinõuet põhjendas Marat sellega, et rahva ülestõusud, mis toimusid 14. juulil, 6. oktoobril, 10. augustil ja 2. septembril, olid "tormised ja korrapäratud" ning tema arvates on vaja need ühendada "juhi tarkusega", kes on patrioot ja avastab kõik vandenõud ja kindlustab rahu ja vabaduse.

"Jälgige minu kirjutusi - ainult sellel eesmärgil ma nõudsin, et rahvas määraks diktaatori, sõjalise tribuuni," rääkis Marat edasi. ²⁴⁴

Oma kõne lõpul võttis Marat püstoli, pani selle oma laubale ja teatas, et ilma kõhklemata teeb endale lõpu, kui Konvent annab ta jälitajatele välja. ²⁴⁵

Sellise teoga oli vast ligemale 800 Konvendi saadikust üksinda Marat võimeline hakkama saama. Ja ta esinemine ning käitumine avaldasid siiski sellist mõju, et Konvendist teda sel korral välja ei saadud ajada.

Võitlus jätkus. Zironidid süüdistasid ka edaspidi jakobiine anarhias ja soovisid neid hävitada.

"Kolm revolutsiooni olid vajalikud Prantsusmaa päästmiseks," kirjutas oktoobris Brisot. "Esimene kukutas despotismi, teine kaotas kuningavõimu, kolmas peab tapma anarhia! Ning just sellele kolmandale revolutsioonile olen ma, alates 11. augustist, pühendanud kogu oma jõu." ²⁴⁶

"Hävitada süütaja!" nii formuleeriti Marat' kohta tema hävitamise põhimõtte. ²⁴⁷

Kuid Marat' poolel oli sel ajal juba osa linna kehvistut, ja eelproletariaati, ühesõnaga kogu linna plebeilist massi. Marat oli sellest teadlik ja see teatud mõttes julgustas teda. Marat, teades, et parim kaitse on kallaletung, asus 1792. a. sügisel otsima vaenlase kaitses nõrka kohta. Tarle närgib, et ta käitus sel ajal Konvendis nagu oma ajalehe toimetuses,

243 Марат. Избр. произв. т. III, стр. 157

244 Sameas, lk. 159.

245 Марат. Жан-Поль Марат. стр. 281.

246 Французская буржуазная революция 1789-1794. стр. 282

247 Марат. Жан-Поль Марат. стр. 282.

avades süstemaatilisi kampaaniaid ühe või teise oma vaenlase vastu.²⁴⁸

Ajal, mil veel mitte keegi ei süüdistanud Dumouriez'd, avas Marat kampaania viimase vastu. Kuid, nagu näitab Dalin, ei jätkunud Marat'l seda järjekindlust Dumouriez'i vastu kahjuks lõpuni.²⁴⁹ Marat's äratas esmalt kahtlust see, et Dumouriez koos diviisikindral du Chazet'⁹ karistasid kaht Pariisi Volontääride pataljoni, kes organiseerisid omakohtu nelja Prantsuse emigrandi üle, kes ilmselt salakuulamise eesmärgil ületasid rinde. Pataljonid desarmeeriti ja formeeriti ümber. Ofitsiaalselt tehti seda nime all, et üle tulid neli preislast.²⁵⁰

Dumouriez, kes peale esimesi võite Pariisi saabus ja keda Konvent eesotsas Dantoniga kui võitjat tervitas, leidis Marat' artiklites hoopiski külmemat vastuvõttu. Marat süüdistas teda selles, et ta kriitilisel momendil andis preislastele võimaluse taganeda, et nad hiljem võiksid jällegi pealetungile asuda. Marat kui Konvendi liige külastas Dumouriez'd kodus. Ta andis selle külaskäigu üksikasjad edasi hiljem oma ajalehes. Ja kogu seda kirjutist läbis usaldamatuse toon,²⁵¹ mis hiljem end sajabrotsendiliselt õigustas.

Samas alustas Marat kampaaniat oma toleaeagse peavaenlase siseminister Roland'i - žirondiinide tunnustatud juhi vastu. Marat kasutas asjaolu, et Roland oli määranud ja-relevalveks võltsitud pangatähtede alal Descombes'i, isiku, kes oli vabanenud alles äsja vanglast valeraha valmistamise eest.

Marat, kes sai sellest teada, teatas asjast munitsipali-teedi politseisse ja Descombes arreteeriti. Vähe sellest.²⁵² Marat viis asja Konventi. Olgugi et žirondiinid karjusid ega lasknud Marat'l kolmveerand tundi rääkida, kuid ikkagi pidas Marat kõne ja andis materjalid üle juhatusele. Ja olgugi vastu tahtmist, otsustas Konvent ometi seda küsida Roland'ilt.²⁵²

248 Тарле. Ман-Толу Марат. стр. 282

249 Далин. Бадеф. стр. 513.

250 Марат. Избр. произв. Т. III, стр. 284.

251 Самас, кн. 170-172.

252 Тарле, Ман-Толу Марат. стр. 282.

Sellest ajast vaadati Marat'le kui inimesele, kellest on vaja väga kiiresti vabaneda. 29. oktoobril nõuti Marat' eemaldamist Konvendist. Teda süüdistati valeandmete esitamises, tragunite ülesässitamises²⁵³ ja omavoli õigustamises.²⁵⁴

Marat oli sunnitud mõneks ajaks kõrvale tõmbuma. Ja alles detsembris paranes tema olukord mõnevõrra.

*

Mõne sõnaga eraldi tahaks peatuda Marat' vaadete riigivõimu küsimuses antud perioodil. Need seisukohad on mõnetigi huvitavad ja aitavad valgust heita Marat' tegevusele.

Aulard'i järgi, ja see on üldiselt tunnustatud, kui Robespierre peale 10. augusti jäi veendunud vabariiklaseks, siis Marat' seisukohad antud küsimuses ei muutunud. Ta ei välista vabariiki, vaid soovis üksnes diktaatorit.²⁵⁵

Kuid muidugi ei soovinud Marat ka monarhiat. Ta eitas täielikult pärilikku monarhiat. Tema ideaaliks sai ajutine, vahelduv, plebeilise massi diktatuur. Selline oli Marat' poliitika. Et seda plebeilist diktatuuri kehtestada, selleks soovis ta valada hulgaliselt verd. Kuid ei Robespierre ega Danton pooldanud sellisel kujul antud poliitikat.²⁵⁶

Marat' võitlus oma ideede nimel ja žirondiinide vastu ei olnud, nagu märgib Aulard, sõjaliste võitude perioodil, s.o. 1793. a. märtsini eriti populaarne.²⁵⁷

Ja me peame tõesti nentima, et eespool vaadatud perioodi kohta puuduvad Prantsusmaa ajalooos märkused, et Marat oleks omanud oma mõtete elluviimisel rahvanasside laia toetust, nagu see oli 1793. a. märtsi lõpul, aprillis ja mais.

3

Kui detsembrist alates Marat' jälitamine mõnevõrra

253 Марат. Уздр. произв. Т. III. стр. 175.

254 Samas, lk. 181.

255 Олар. Подлинная история. стр. 288.

256 Samas, lk. 510.

257 Samas, lk. 511.

väheneb, alustas ta uuesti võitlust. Seekord oli tal kaks suunda. "smalt - anda uued lõõgid žirondiinidele ja teiseks võitlus kuningale surmanuhtluse määramise eest. Juba 4.-5. detsembri lehes nõudis ta, et kuninga üle mõistetak kohut nagu kõikide kodanike üle." 17. detsembri "Prantsuse Vabariigi Publitsistis" ei leppinud ta kuninga suhtes üksnes kohtupidamise nõudmisega, vaid nõudis otseselt juba surmanuhtlust. ²⁵⁸ ²⁵⁹

1793. a. jaanuaris kordas Marat surmanuhtluse nõudmist kuningale. Samas esitas ta ka süüdistused Roland'i vastu, kes siseministrina ei esitanud avalikkusele materjale salakapist Tuileries's, milles oli palju kompromiteerivat kuninga kohta. Marat püüdis samas näidata ka, et see on vale, nagu tungiksid siis Euroopa monarhid Prantsusmaa kallale, kui Louis XVI giljotineeritakse. Tema arvates selle tulemuseks on üksnes see, et kaovad vanenõud.

Teravalt astus Marat välja ka Brisot' vastu, kes püüdis kuningat päästa. Ütles sel puhul, et rahvas 10. augustil, vahistades kuninga, ei ole kaotanud kõiki salajasi reetureid, rikkaid, spekulante, kes praegu istuvad Konvendis ja kaitsevad reeturit, kes laskis tulistada rahvast. ²⁶⁰

Marat' poolt teostatud üritus - kohtupidamine kuningale, leidis Konvendis, olenemata žirondiinide vastuseisust, arvukalt pooldajaid. Oli ilane Louis XVI süü, kuid karistusmäär jäi vaieldavaks, kuni lõpuks viidi selles küsimuses läbi neliline hääletus, mida soovitas Marat. 16. jaanuaril 1793. a. algaski hääletus karistusmäär küsimuses. 37 tundi järjest kestnud hääletus andis tulemused:

surmanuhtluse poolt ilma igasuguse viivitusega

387 häält;

vanglakaristus või tingimusliku surmanuhtluse poolt

334 häält.

Seega mõisteti 53 hääle enamusega Louis XVI igasuguse

258 Marat. Уздр. нроруб. Т. II. с. 195.

259 Samas. lk. 201.

260 Marat. Макс - Тонс Марат. 283.

261 Marat. Уздр. нроруб. Т. II. с. 209.

viivituseta surma. Kohtuotsus viidi täide 21. jaanuaril 1793.

4

Juba 1792. a. sügisel algas Prantsusmaal terav puudus esimese järgu tarbainetest ja just kõigepealt teraviljast. See olukord halvenes pidevalt ja saavutas kriisi 1793. a. talvel, veebruaris.

Mathiez, kes nimetatud küsimust väga põhjalikult on uurinud, leiab, et hindade tõusu ja viletsuse põhjused olid järgmised: pidevalt laienev sõda, mis nõudis iga päevaga üha suuremaid summasid ja assignaatide kursi pideva langus, et need veebruaris 1793 maksid keskmiselt ainult 50 % nominalväärtusest.²⁶²

Talumatult raske majanduslik olukord sundis töötavat-kannatavat massi välja töötama oma iseseisvad nõudmised, mis erinesid ka kõige demokraatlikumate jakobiinide poliitilistest ja majanduslikest arusaamadest. Selle sauna otseseks esindajaks sai Jacques Roux. Inimesi, kes temale järgnesid, hakati nimetama "pöörasteks".

Zacher märgib, et juba 28. nov. 1792. a. saadeti Pariisi Kommuuni ja sektsioonide nimel Konventi kiri, kus öeldi, et rikkad tahavad olla peremehed maa ja kõigi tööstustoodete üle. Niisugune asi petitsioonääride arvates ei kõlba ja on vajalik kehtestada esimese järgu tarbeesemetele kindlad hinnad.

Sellele nõudmisele oli vastuseks see, et Konvent andis korralduse tarvitada süvajõudu iga sellise katse vastu,²⁶³ nagu näitab Zacher.

Marat' suhtumine kindlate hindade küsimusse ning üldse töötajate materiaalsete nõudmiste rahuldamisse on siiani täiesti uurimata lõik. Ja peab ütleva, selles avaldub

262 Матез, А. Борба с доробузской. стр. 89.

263 Захер, Я. М. Движение "бешеных" стр. 73.

hulgaliselt täiesti risti üksteisega vastukäivaid väiteid. Võib öelda, selles küsimuses ei seisnud Marat kindlatel positsioonidel. Marat' poliitiline joon, kui sellisest saab üldse juttu olla, on stiihiline, lakeeriv ja kohati lausa pime.

Algaksime selle faktiga, et Marat algul esines maksimumi pooldajana.

1792. a. sügisel, kui kehtestati kindlad hinnad Loire'i ja Cher'i departemangude turgudel Konvendi komissaride sanktsioneerimisel, kutsus Konvent oma komissarid^{ina} ja määristis nende tegevuse hukka. 29. novembril võttis üks neist komissaridest, Saint-Just Konvendis enda õigustamiseks sõna, öeldes, et "ei saa lugeda metsikuks rahvast, kelle kuritegu seisab üksnes seläes, et talle ei jätku leiba."²⁶⁴ Saint-Just, astumata välja kaubandusvabaduse vastu, nõudis valitsuse vahelesegamist antud küsimusse.

Marat oma 1. detsembril 1792. a. välja antud artiklis Saint-Justi kõne üle solidariseerus temaga. Selles on ta nõus, et kohtunikud või kindlad ametiisikud võivad jõuga avada aiad ja viia vilja turuplatsile, kus sellele määratakse kindlad hinnad (taxes d' office), kui kaupmehed või farmerid keelduvad seda turustamast või määravad oma hinna.

Samas nõuab^{Marat} ta karmi ülesostjate kohtlemist.

"Üldiselt ma kordan: sellel viletsuse ajal pole meil vaja süsteemi süvendamist, vaid sead u s t (minu sürendus - V.P.), mis on võimaline kiiresti hankima leiba nendele, kes seda vajavad,"²⁶⁵ kirjutas Marat.

Nagu me edaspidi näeme, ei jää Marat nendele positsioonidele kahjuks üldse truuks. Jaanuaris-veebruaries halvenes olukord maal veelgi. Kohati maksis nael leiba 7 - 8 sou'd. Samal ajal aga töölise päevateenistus oli ainult 9 - 10 sou'd.²⁶⁶

264 Marat. Уздр. произв. Т. III, стр. 386.

265 Samas, lk. 187.

266 Матвеев. Борьба с голодовкой. стр. 90.

Eriti laostavat mõju avaldas 1791.a. 17.mai dekreet, mis lubas assignaate ümber vahetada kulla ja hõbeda vastu, mis tekitas rahaga spekulierimise.

13.jaanuaril 1793 48 Pariisi sektsiooni ja ²⁶⁷ Kommuuni esindajad nõudsid Konvendis selle dekree di tühistamist.

12.veebruari l esitasid aga esindajad 48 sektsioonist Konvendile petitsiooni maksimumi küsimuses, mis, nagu väidab Mathiez ja milles pole kahtlust, oli regigeeritud "pööraste" juhtide poolt.

"Kodanikud seaduseandjad, on vähe sellest, et kuulutada Pfantsusmaa vabariigiks," algasid petitsionärid, "on vaja veel, et rahvas oleks õnnelik, on vaja, et tal oleks leiba, sest seal, kus pole leiba, seal pole enam seadusi, pole vabadust, pole vabariiki ..."

Edasi süüdistasid petitsionärid Konventi selles, et nad aitavad ainult spekulante, kes rikastuvad teraviljaga hangeldamisest. Petitsionärid teevad ettepanekud kehtestada maksimum, mis lubab võtta mitte üle 25 frangi 225-naelase viljakoti eest. Samas hühti ka ette lo-a. vabadusekaotus neile, kes rikuvad seda seadust esimesel korral, surmanuhtlus aga neile, kes seda rikuvad teistkordselt.

Tariif soovitati jätta kogu Prantsusmaale ühtne ja d e k r e e t e e r i d a (minu sõrendus - V.P.) Konvendi poolt. ²⁶⁸

Kuid ei. Marat ei kiitnud seda petitsiooni, mille olemasolu ja esitamist ta paar päeva enne ^{selle} avaldamist Konvendis juba teadis, heaks. Ta ei hakanud sellele ka mitte lihtsalt vastu, vaid tunnistas selle tema esitamise päeval Konvendis 12.veebruari l küige valimatamate sõnadega suurimaks lolluseks, kui see pole mitte kuritegu, mille on välja mõelnud isamaa vaenlased.

267 Матюз. Борба с гороховизкой. стр. 92.

268 Samas, lk. 109.

Selles Marat' süüdistuses Pariisi näljast kannatavate inimeste petitsiooni vastu ilmneb eriti selgelt Marat' meelevaldne faktide tõlgitsemine, mida Fridland püüdis õigustada. Marat tungis kallale eelkõige neile, kes sellele petitsioonile olid alla kirjutanud. La Houssaye'd nimetas ta "alatuks altkõnemaksuvõtjaks", et teda kompromiteerida. "Eise allakirjutana Pelisier' kohta ütles ta aga, et see on kuninga komissar. Isegi enam. Ta peab neid mõlemaid "Roland'i kliiki armetuteks emissarideks," kes kasutavad rahva usaldust ja tahavad kutsuda esile segadust ja riidu. Marat'l pole ka midagi selle vastu, kui niidid nende juurest lähevad brissoolaste juurde. ²⁶⁹

Kui antud iseloomustusi võrrelda iseloomustusega, mis ta paar kuud tagasi andis Saint-Justile samade nõudmistest eest, siis saame asja vastuolulisusest veelgi selgema pildi. Saint-Justi iseloomustas tema 1. detsembril 1792 järgmiselt: "Ainuke orator, kes pakub mulle mõningat rahuldust kõnetoolil esinejate hulgas, on Saint-Just. Tema kõne toitlustamise alal näitab head stiili, dialektikat, kaugelenägelikkust". ²⁷⁰

Asjatult otsime tema viimasest kõnest sisulist põhjust, miks Marat on asunud sellisele jälgiale positsioonile maksimumi küsimuses.

Marat' positsiooni ei aita täielikult avada ka väga väärtuslikud Mathiez'i märkmed selle kohta, kuidas Marat otsestelt konvendis võttis vastu selle petitsiooni.

Marat pidas konvendis petitsiooni vastu kõne, kus ta muuhulgas rääkis:

"Vahendid, mis meile siin esitati, on nii ebataavalised, nii veidrased, et rikuvad igasuguse korra, nad nii silmanähtavalt püüavad hävitada vaba ümberkõlmise leivaga ja kutsuvad välja rahutuse vabariigis, et ma imestan, et need tulevad inimestelt, kes pretendeerivad olla targad ja vabad kodanikud." ²⁷¹

269 Marat. Узбр. произв. Т. III, стр. 247 - 251.

270 Samas, lk. 186.

271 Матез. Борба с горобизной. стр. 110.

Ka selles kõnes pidas ta kogu antud petitsiooni intriigiks, mille on ette võtnud ühiskondliku korra rikkujad, keda on vaja jälitada. Viimast nõudmist Marat' l ajalehes ei esinenud.

Mathiez märgib, et Marat' taolised sõnad panid paljusid imestama ja talle aplodeeriti tema vaenlaste žirondii-²⁷²nide poolt.

Mis see siis tähendab? Kas oli Marat läinud hoopiski üle vaenlaste leeri? Ei. Nii see siiski pole. Siin on tegemist eelkõige sellega, käesoleva töö koostaja arvates, et 1792. a. detsembri alguseks, ajaks, millal maksimumi nõue kogu teravusega esile tõusis, polnud jakobiinide taktikaline joon selles asjas veel päris selgelt välja kujunenud. Ta formeerus alles. Ja sellepärast detsembris lähtus Marat veel puht isiklikest kaalutlustest, mis lubasid tal jõu, seaduste, sõnaga - kõikide vahendite tarvitamist, et kindlustada rahva heaolu.

1793. a. veebruariks, kui maksimumi nõue muutus elukalliduse pideva suurenemise tulemusena vägagi aktuaalseks, võtsid montanjaarid seisukoha, mille järgi maksimum on Londonist peale surutud, on Pitti agentide töö jne. Seisukoht, mis oma olemuselt on põhjendatav sellega, et jakobiinid, lugedes end küll plebeiliste masside esindajaks, nägid neis aga tulevasi väikekodanlasi. Maksimumiseaduse rakendamise arvasid nad, et see eesmärk suletakse ja sellega kaob ka nende revolutsioonilisus, nende majanduslik initsiatiiv. See jakobiinide üldise maksimumivastase joone kujunemine avaldas oma mõju ka Marat' le.

Kuid sealjuures peaksin ma veelgi olulisemaks selliseid mõjutusi Marat' le, nagu tol ajal laialdaselt levi- tatud jutte, et maksimum on välja mõeldud just spekulantide ja kaupmeeste endi poolt, kes soovisid maksimumi abil vabaneda Konvendi poolt neile pandud maksust, põhjust, mis pärast ka

Barrere pidas 12. veebruari nõudmisi "rikaste petitsiooniks vaeste riides" ²⁷³

Kolmandaks tuleb aga arvestada Marat' stiihilist joont, mis saab seda selgemaks, kui me loeme ta edasisi märkusi maksimumi ja üldse toitlustusimuste lahendamisel.

Enne seda aga tuleb märkida, et parempoolsed ringkonnad kasutasid igati ära seda Marat' väära positsiooni. Nii kirjutas Camille Desmoulius 1794. a. oma ajalehes "Le Vieux Cordelier", et 1793. a. talvel loobusid nad igasugusest võitlusest Marat' vastu, arvestades, millist hindamatut kasu ta võib tuua.

"Õnneks me omame Marat' d , " kirjutas Desmoulius veebruaripetitsiooni tagasitõrjumisest, " keda tänu tema elule põranda all ja väsimatu tegevuse pärast loetakse innukaimaks patrioodiks... Rahvale näib alati, et väljaspool seda, mis paneb ette Marat, võib olla ainult arutus ja pimedus, et tema ettepanekutest väljaspool tuleb kirjutada, nagu kirjutasiid vanaaja geograafid oma kaartide äärtele : edasi ei ole enam asulaid, ei elanikke, edasi on ainult tühjus ja metsalised, jää ja vulkaanid. Mõlemal juhul Marat ... sai aru, kuhu kaldub petitsioon ja kiirustas välja astuma nende vastu ja temale piisas mõnest sõnast, peaaegu ainsast peanoogutusest, et tribuunid lakkasid aplodeerimast. See on mõttetu teene, mille ainult tema, võimalik, on võimeline osutama vabariigile." ²⁷⁴

On ilmne, et Marat ka ise tajus oma positsiooni ebakindlust. Ühelt poolt seda, et rahvamassid seisid nende petitsioonide taga. Ja kui ta neile ei järgne, on ta side massidega kadunud, mida Marat alati oli tunnistanud väga vajalikuks. Teiseks tajus ta aga, et maksimum on vale, see hukutab revolutsiooni, on Pitti ja spekulantide mahhinatsioon. Mida teha? Kuidas saada endale rahva poolehoidu, aga ilma maksimumita?

Ainult niisugustelt lähtekohtadelt on selle töö

²⁷³Матер. Борьба с гороховизной. стр. III.

²⁷⁴Дамш. Бабет. стр. 512.

koostaja arvates võimalik seletada Marat' edaspidiseid väljaastumisi, eelkõige aga tema 25. veebruari programmi, mida võiksime nimetada "Stiihilise maksimumi nõudmiseks".

25. veebruaril oma artiklit "Kokkuostjate vastu" alustas Marat sellega, et süüdistas kapitaliste, kaupmehi, monopoliste, seadusevähajaid, kohtunikke, kes kõik on vana korra kaasajooksjad ja rikastavad end ühiskonna arvel. Ta ei näe muud võimalust "peale selle neetud soo täieliku hävitamise". Pahandab samas ka selle üle, et hinnad on kohutavalt kõrgele tõstetud nende poolt. Öigustab omavolilisi väljaastumisi, mille üle ei tulevat üldse imestada, sest rahvas on viidud meeleheitleni ja püüab luua õiglust. Toob näiteid selle kohta, et mõnel pool ongi juba kord pandud maksuma sellega, et mõned poed rüüstati ja nende uste külge poodi kokkuostjad.

"Kas tõesti rahvasaadikud alati ainult lobisevad viletsusest ja mitte kunagi ei loo mingeid vahendeid selle tervendamiseks?" küsib Marat.

Selline oli Marat' stiihiline maksimum. Maksimum, mis pidi saavutatama mitte ühede või teiste seaduste väljaandmisega, vaid rahva survega kaupmeestele, spekulantidele ja ülesostjatele. Selle saavutamiseks ei keelatud ei jõu ega vägivald rakendamist. Ka tapmine polnud lubamatu vahend. Selles stiihiliselt saavutatava maksimumi propageerimisega lootis Marat tuua massid jakobiinide poolele, et koos minna žirondiinide vastu. Nimetatud Marat' väljaastumine on esimene ja kindel järeleandmine "pöörastele", mis Marat' eluajal lõppes 4. mail seaduse teel kehtestatud maksimumiga.

Et oma positsiooni 12. veebruaril 48 sektsiooni suhtes kuidagi õigustada, kirjutab Marat demagoogiliselt:

"Jätame kõrvale seaduse karistusmäärad; liiga selgelt nähtav on see, et need alati olid ja jäävad tagajärgedeta, ainult revolutsioonilised abinõud osutavad vastavat tegevust"

275 Marat. Узбр. нрорузб. Т. II. с. 254.

276 Samas, lk. 255.

Mathiez nägi Marat' selles artiklis kavalat poliitilist manöövrit,²⁷⁷ millega põhiliselt tuleb ka nõustuda.

25.veebbruaril, samal päeval, kui ilmus "Marat" artikkel, algasid seoses sellega, et Konvent polnud mitte midagi ette võtnud rahva olukorra parandamiseks, rahutused. Peamiselt naised tungisid toiduainete kauplustesse ja sundisid kaupmehi neile müüma alandatud hindadega seepi, küünlaid ja muud. kaupa.²⁷⁸ Rahutused jätkusid ka 26. ja 27.veebbruaril. Kui kaupmehed vastu hakkasid, võeti kaupa ka ilma rahata.

See andis žirondiinidele laialdased võimalused süüdistusteks Marat' vastu, et see oma artiklitega sünnitab Pariisis korralgedust. Muidugi, kõigile, ka žirondiinidele endile oli selge tolle väite alusetus, sest Marat' artikkel ilmus just sel päeval, kui rüüstamised juba algasid. Enam alust oleks heil olnud süüdistada Jacques Roux'd, kes 21.veebbruaril publitseeris artikli, kus juhtis tähelepanu sellele, et nälg on tingitud hlesostjatest ja spekulantidest ning rahvas peab bendega ise toime tulema.²⁷⁹

Kui Tarle tõstab esile 25.veebuari järel Marat' ja montanjaaride vahelist mittesõbralikkust²⁸⁰, siis Mathiez näitab, et montanjaarid just sel perioodil püüdsid Marat'd kaitsta žirondiinide vastu, kes soovisid Marat'd kohtu alla anda.²⁸¹ Viimast väidet tuleb pidada enam tõepäraseks, sest Marat' väljaastumine oli neile tol perioodil väga vajalik. Just Marat aitas neil tõmmata masse kaasa žirondiinide vastu. Kui ebaõnnestunud ka oli Marat' 25.veebuari artikkel, oli ta ikkagi midagi "pööraste" suurt külgetõmbejõudu omava maksimumprogrammi vastu.

277 Mathiez. Борьба с горобушкой. стр. 118.

278 Французская буржуазная Революция 1789-1794. стр. 301.

279 Маркс. Ман-Фодб Марат. 383.

280 Samas, lu. 284.

281 Mathiez. Борьба с горобушкой. стр. 118-119.

Uheks järgmiseks sammuks, mis Marat'l aitas võita rahva poolehoidu, olid tema ettepanekud kiriku varanduste jaotamise kohta rahvale. Ta soovitas kiriku varandused jaotada kolme rühma, kusjuures ühest makstakse religioosete kultuste täitjatele palka, teise eest tasutakse valitsuse võlgu ja kolmas antakse varatutele.²⁸¹

Edasi tegi Marat veel ettepaneku jaotada Ühiskondlik maa väikesteks tükkidena talupoegadele. Kusjuures anda maad saanud talupoegadele veel töövahendid, seemet ja toit kuueks kuuks.²⁸²

Need radikaalsed ja vägagi õiged nõudmised tõstsid Marat' autoriteeti rahva hulgas .

5

Kõige suurema mõjuvõimu oma elus saavutas Marat aga kahtlemata 1793. a. märtsis lõpul, aprillis ja mais. See oli sõjaliste kaotuste, reetmise, rojalistlike mässude ja kõigele tollele vastukaaluks plebeiliste masside tegevuse enneolematu elavnemise aeg. Too periood tundus rahvale nagu hilinenud tõestus, et Marat'l oli õigus, kui ta kutsus masse langetama päid, hävitama reetureid ja isamaa vaenläsi. Ja massid, veendunud, et Marat' kogu mineviku jooksul oli rääkinud tõtt, püüdsid oma endise kohatise usaldamatuse, oma endise tegevusetuse nüüd sellega heaks teha, et olid nõus isegi rohkem tegema, kui ta soovis. Nad jumaldasid teda, kandsid teda kätel ja luuletasid temale laule.

Zirondiinid oma lähinägeliku ja tardunud poliitika püüdsid Marat' kuulsust ja au vähendada, aga tegid just sellega, et nad temale halba soovisid, suurima teene. Kohtuistung, mille nad korraldasid, sai Marat' triumfiks.

²⁸¹ Marat. Мздр. произв. Т. III стр. 261.

²⁸² Samas, lk. 262.

*

Žirondiinid, kes kartsid rahvast, osutusid oma kõigist tappidest logiseva valitsusega võimetuks juhtima juhtima sõda. Taas tärkasid emigrantidel-rojalistidel ja sisemaal olevatel vaenlastel lootus saavutada vana korra restaureerimine.

Algame sellega, et Dumouriez seisis kogu eelmise talve oma armeega tegevuseta. Ta jättis täitmata Konvendi korralduse vallutada Madalmaad ja andis Austria vägede ülemjuhataja ^{le Koburgi} hertsogile võimaluse suurendada ja ümber organiseerida Austria armee. Peale selle sai nimetatud põhjusel võimalikuks ühendatud Madalmaade enda ettevalmistamine sõjaks. Kevade, kui Dumouriez algas pealetungi, läks alul kõik edukalt ja ta vallutas osa Madalmaade territooriumist. Samal ajal aga Koburgi hertsog tungis Belgias seisvate Prantsuse sõjavägede kallale ja andis neile mitmed rasked löögid, ähvardades Dumouriez'd üldse lõigata ära Belgiast ja Dumouriez oli sunnitud tõmbuma Madalmaadelt tagasi. Belgia rindel olukord muutus seega niivõrd tõsiseks, et peatselt ähvardas sõjategevus jällegi kalduda Prantsusmaa territooriumile. ²⁸³

Sõjavägede meeolelu langes. Kui uurida Konvendi komisaride teateid sel perioodil provintsidest ja rindelt, siis võib leida sealt arvukalt näiteid valvsuse vähenemise kohta armees, vabariigi vastaste mässajate arvu suurenemist üksikutes linnades. Nii teatab komissar Treilhard Belgiast, et avangardis olevad ohvitserid on vähe valvsad. ²⁸⁴

Kui Konvent kuulutas välja 300 000 mehe värbamise

²⁸³ Французская буржуазная революция 1789-1794. стр. 304.
²⁸⁴ Французская революция в провинции и на фронте (донесение комиссаров Конвента), Москва 1924. стр. 34.

sõjaväkke, oli see kontrrevolutsiooni signaaliks Vendées. Rojalistlikud banded vallutasid 15. märtsil mitu linna, kus rahvuskardi sõdureid oli vähe. ²⁸⁵ Kandi toime metsikusi, lasti maha vange. Pea ühines Vandeega Bretagne.

Konvendi komissari Carras teate järgi suurenes vabariigivastaste mässajate hulk ka pidevalt Poitiers'is, kus neid on juba 20 000 ja Niorais's on see arv tõusnud ²⁸⁶ nende järgi 10 000-ni. ^{tema} Koos teadetega kontrrevolutsioonilise tegevuse kohta saabusid teated Konvendi komissaridel, et turgudel oli olukord hindadega kohutav. Valitseb nälg. Komissarid nõudsid et lastaks müügile kindla hinnaga leiba. ²⁸⁷

Samal ajal valmistus reetmistele ja mässudele tippu panema esimese revolutsioonilise armee komandör Dumouriez ise.

Konvendis käisid palavikulised vaidlused. ²⁸⁸ Marat positsioon ja revolutsiooniline vaist, mis Manfred järgi Dumouriez suhtes oli oktoobris 1792 peaaegu nädalatäpsuseks, ei olnud siiski nii tänuväärne õige sündmuste vahetus läheduses märtsis. Veel halvem, ^{ne} Marat, olenemata sellest, et ta siis, kui Dumouriez juba reetnud oli, 31. märtsil süüdistas jakobiinide klubis Dantoni, et see tegi võimalikuks Dumouriez reetmise ja haaras pistoda ning karjus: "Vat millega ma hävitan reeturid," oli ise just see, nagu selgitab Dalin, kes tegi selle reetmise võimalikuks. ²⁸⁹

Kui Fournier - L' Americain, kelle tegevust me küll terviklikult ei hinda positiivselt, juba märtsi alul astus välja Dumouriez'i vastu, kes tol ajal oli Konvendi kaitse all, siis esimene inimene, kellega tal tekkis ses küsimuses kokkupõrge oli Marat! ²⁹⁰

12. märtsil pidas Marat Konvendis kõne, kus ta võttis Dumouriez'i täiesti oma kaitse alla "Millised ka pole olnud Dumouriez'i sidemed?" rääkis Marat "milline ka pole olnud ta

²⁸⁵ Французская буржуазная революция 1789-1794. стр. 322.

²⁸⁶ Французская революция в провинции, стр. 34.

²⁸⁷ Samas, lk. 36.

²⁸⁸ Манфред. Морат. 395.

²⁸⁹ Далли. Бадель. стр. 512.

²⁹⁰ Samas, lk. 512.

suhtumine õukonda, ma loen, et peale 10. augusti, aga eriti pärast seda, kui seaduse mõök lõi maha türanni pea, sidus ta end ühiskonna päästmisega... Ma tõusen sellele tribüünile, et astuda välja selle mõtetu ja sügavalt salakavala ettepaneku vastu anda välja süüdistav dekreet selle kindrali vastu. Kui see ettepanek võetakse vastu, siis see tähendab, et vaenlasele avatakse vabariigi väravad."

Samas kõnes nõudis Marat Fournier- L' Americain'i arreteerimist. See ettepanek, toetatud žirondini Lasource'i poolt, leidis Konvendis heakskiitu ja võeti vastu. ²⁹¹

Selleni viis Marat üldiselt progressiivse tegevuse ta traditsiooniline usaldamatuse ja "lipu vastu tuult" hoidmise poliitika. Viis ta poliitika, mis ei arvestanud fakti, vaid üldist poliitilist suunda. Kuid, et ükski poliitiline suund ei seisa koos millestki muust peale faktide tohutu hulga, mida kõike tuleb arvestada, seda Marat ei suutnudki õppida oma eluajal selgeks.

Samal ajal tegi Dumouriez pingsaid ettevalmistusi reetmiseks. Oma memuaarides seletas ta hiljem neid plaane järgnevalt. Tema soov oli ühendada Belgia ^{ja} ühendatud Madalmaad üheks riigiks, et see siis kuulutada sõltumatuks. Seejärel oleks ta läinud sõjaretkega Pariisi, ajanud seal laiali Konvendi ja hävitanud jakobiinid. Sellest plaanist olid tema memuaaride põhjal teadlikud Miranda, Danton ja Vesterman. ²⁹²

Et see plaan ei õnnestunud, astus Dumouriez 23. märtsil läbirääkimistesse hertsog Koburgiga, oma adjutandi vahendusel. Ta teatas, et soovib ajada laiali Konvendi ja taastada monarhia. Dumouriez lubas evakueerida Belgiasse ja anda vaenlastele kolm kindlust, asi, mis ka viivitusteta täideti.

Ja kõik see toimus Konvendi teadmata. Alles 29. märtsil saatis Konvent neli uut komissari eesotsas sõjaministri

291 Дочин. Бадер. 512.

292 Матез. А. Французская революция, Т. II Жиронда и Гора, Москва-Ленинград, 1929, стр. 173.

Vernonville'iga Dumouriez'i juurde, keda viimane vaenlaste kätte üle andis. Nad jäidki austerlaste kätte 2 aastaks vangli. Seejärel tahtiski Dumouriez tõtata Pariisi, kuid seda takistasid juba revolutsioonilised sõdurid. Davout, tulevane Napoleoni kuulus marssal, tolelaegne 3. volentääride pataljoni ülem käskis oma sõduritel tulistada Dumouriez'd. Viimasel ei jäänud midagi üle peale põgenemise austerlaste juurde. ¹⁹³

Pariisis mõjus Dumouriez reetmine pommiplahvatusena uinuvate inimeste peade kohal. Uskumatu sai tegelikkuseks. Žirondiinid, kes pidasid Dumouriez'i trumbiks enda käes, leidsid äkki, et nad on relvadeta oma vastaste ees.

Jakobiinide autoriteet hakkas silmanähtavalt tõusma. Ainult nendes nähti nüüd inimesi, kes on võimelised päästma vabariiki lähenevast krahhist. Teisalt said jakobiinid just siis aru, et kui nad soovivad vabariiki päästa, peavad võtma riigi ohjad enda kätte ja ühinema rahvaga. Järeleandmine töötavate ja nälgivate masside nõudmistele ja liit "pöörastega" muutus vabariigi elu ja surma küsimuseks. "Ja enam kui kunagi varem oli vajalik selleks võitluseks sankülottide energia" ²⁹⁴ kirjutab Soboul.

Just aprillis tegi Robespierre oma kuulsad järeleandmised "pöörastele", esitades omandi suhtes, võiks öelda, vägagi demokraatlikud seisukohad, nagu:

- omand on õigus kasutada seda osa varandusest, mis garanteeritakse seadusega;
- omandiõigus peab olema piiratud kohustusega austada teisi õigusi;
- omandiõigus ei tohi seda hädaohtu vabadust;
- iga omand, iga kauplemine, mis neid seadusi rikub, on lubamatu.

Peale selle tegi Robespierre ettepaneku kanda "Inimes-

293 Матвез. Французская революция. стр. 177.

294 Собул, А. Из истории Великой французской революции 1789-1794 годов и революции 1848. года во Франции. Москва, 1960. стр. 49.

te ja kodanike õiguste" deklaratsiooni punkti, mille järgi inimesed, kelle sissetulekud ei ületa elamiseks vajalikku, tulevad vabastada väljaminekutest. Kellel aga on rohkem varandust, kui elamiseks vajalik, tulevad progresseeruvalt maksustada.²⁹⁵

Just need seisukohad olid põhjuseks, miks žirondiin Peñon hüüdis ahastavad sõnad oma kaaslastele: "Teie omand asub hädas, aga teie sulgete silmad selle eest!"²⁹⁶

Algas kõige pingelisem periood võitluses žirondiinide ja jakobiinide vahel, mis lõppes 2. juunil. Selles võitluses, võiks öelda, mängis Marat peaosas. 30. märtsil ilmus Marat pamflett "Profession de foi", kus ta Vendée ja teiste mässude põhjal õigustas oma terrorinõuet. Marat ütles, et ta õpetuse tarkust taibatakse hilja, alles siis, kui on hävitatud 500 000 patriooti.²⁹⁷

Nüüd olid need sõnad oma kohal igati. Sest rahvas, ei keegi ausatest patriootidest leidnud muud võimalust terrori takistamiseks kui vastuterror. Ja vast sellega ongi põhjendatud miks Marat esinemine jakobiinide klubis järgmisel päeval nii palavalt vastu võeti, kui ta, pistoda käes, lubas hävitada kõik reetjad.

Marat'le karjuti igast nurgast:

"Juhi meid, Marat! Sina, Sina, sina, meie eestvedaja, sa meie ülem."²⁹⁸

Saanud julgustust sellest, avaldas Marat 3. aprillil seoses Dumouriez' reetmisega oma ajalehes artikli, kus ta avalikult süüdistas žirondiine, kes 12. märtsil Dumouriez' poolt Konventi saadetud kirja saadikutele ette ei lugenud ja seega tegid reetmise võim, likuks. Marat süüdistas Guadet, Vergniaud,

295 Захер. Демократический принцип, стр. 93.

296 Sameas, ex. 93.

297 Marat. Pamphlet, стр. 13.

298 Marat. Man - nous Marat, стр. 165.

Gensoune'd kui "alatuid intrigante", kes viivad "isamaa hukatu se äärele, sest just nemad olid need, kes hoidsid "meie armee eesotsas kõige suuremad revolutsiooni vaenlased". Marat juhtis selles artiklis tähelepanu ja seda igati õigustatult, sellele, et need inimesed, žirondiinid, jätsid kindlustused ilma mürskudeta, relvadeta, andsid komandörikohad kuningsavõimu pooldajatele. Need kindlustasid süüdlaste karistamatuse. ¹⁹⁹

Marat tõus aprilli algul oli kõige suurem. 5. aprillil valiti ta jakobiinide klubi presidendiks. Samal päeval tegi ta oma ajalehes ettepaneku luua Ühiskondlik Julgeoleku ja Kaitsekomitee, millesse kuuluks 12 liiget, veendunud patriooti ja kes võivad teha otsuseid kinniste uste taga. Neil peab Marat järgi olema täielik vabadus kasutada kõiki vahendeid võitluses vaenlaste vastu. ³⁰⁰

6. aprillil võeti vastu dekreet Ühiskondliku Päästekomitee loomise kohta, millesse kuulus 9 inimest eesotsas Dantoniga.

Rahvamassid Pariisis olid sel ajal elektrifitseeritud. Sektsioonide koosolekutel süüdistati žirondiine, salajasi vandeseltslasi. Marat nägi et tund nõuda reetjate-žirondiinide päid en tulnud. Ta agitatsioon žirondiinide vastu võttis grandioossed mõõtmed. Juba 8. aprillil ilmus Konventi St. Antoine, eeslinna delegatsioon petitsiooniga anda žirondiinide juhid Verginaud, Guadet, Bardaroux, Brissot ja teised kohtu alla.

Nagu Parle märgib, võtsid žirondiinid vastu Marat poolt heidetud vaenukinda. ³⁰¹

12. aprillil otsustasid nad anda Marat'le pealöögi: "Me puhastame Konvendi elukast," teatasid nad. Süüdistus Marat vastu koosnes kolmest põhimisest punktist.

E s m a l t s e l l e s, et Marat kui jakobiinide klubi esimehe allkirjaga oli välja antud üleskutse hävitada

¹⁹⁹ Марат. Узбр. нроруб. Т. III стр. 285 jj.

³⁰⁰ Samas, lk. 288.

³⁰¹ Samas, lk. 286.

reeturid, kellele all mõeldi zirondiine, Konvendi saadikuid .

T e i s e k s s e l l e s, et ta oli kutsunud esile toitlustusrahutused.

K o l m a n d a k s aga selles, et ta esitas üleskutse raiuda maha kakssada tuhat pead. ³⁰²

Nende süüdistuste kohta ütleb Aulard kiiduväärse täpsusega, et zirondiinid tahtsid lõpetada arved sellega "keda nad ei armastanud, kuid kelle populaarsus Pariisis oli hiiglaslik, selle määraski suur, et hääletada sel ajal Marat vastu - tähendas hääletada Pariisi vastu..." ³⁰³

Seda mõistis ka suur osa Konvendis saadikuid, eelkõige montanjaarid.

13. aprillil, kui süüdistusakt Konvendis ette oli loetud ja hakati lugema jakobiinide üleskutset, millele Marat oli alla kirjutanud, juhtus midagi ootamatut.

Dubois Cranset, montanjaar, katkestas lugemise õeldes, et kui tsirkulaar (Marat poolt alla ~~kirjutatud~~ ^{irju} üleskutse - V.P.) on läbi, dekreeteerige ka süü tema vastu, kuna ta selle dokumendi täiesti heaks kiidab. "Ka meie kiidame!" kõlas igalt poolt. Seejärel läks kunstnik David ja nõudis, et talle antakse Marat üleskutse. Saanud selle, tõusis ta tribüünile ja kirjutas oma nime Marat nime alla. David'le järgnesid 95 mägilast -delegaati.

Zirondiinid tundsid, et nende jalgealune on läinud tuliseks ja nõudsid kohest hääletamist. Keegi montanjaaridest tegi ettepaneku korraldada nimeline hääletus. See võetigi vastu. Ja see oli teine kord, millal Konvendis korraldati

302 Топур. Жан-Поль Марат. стр. 286.

303 Олар. Понтифическая история, стр. 511.

nimeline hääletamine. Esimene kord oli siin, kui Louis XVI üle kohut mõisteti. Teine - nüüd.

Hääletamine kestis 16 tundi. Hommikul loeti hääled. 360-st deputaadist (vähem kui pool Konventi) oli võtnud osa hääletamisest. 92 hääletas süüdistuse vastu, 48 jäi erapooletuks ja 225 olid süüdistava dekreeedi poolt.

Olenemata sellest, et süüdistava dekreeedi poolt hääletas vähem kui kolmandik Konventi koosseisust, otsustati Marat anda erakorralise tribunali alla. ³⁰⁴

Marat ise asus sel ajal põranda all, kuid tema aja-
leht ilmus. Oma 17. aprilli Prantsuse Vabariigi ^{Publitsist} "is
süüdistas ta žirondiine, kes andsid ta kohtusse. Ta lahkas
kõiki oma süüdistuse kolme punkti ja leiab ^{dis} et seda võisid
teha üksnes need, kes ise on tõelised rahva vaenlased. ³⁰⁵

Samal ajal rahvalikumine Marat kasuks üha kasvas.

15. aprillil 35 Pariisi sektsiooni andsid Konventi
põhisektsiooni, milles süüdistati Brissod', Guadet'd, Verginaud'd
ja teisi.

16. aprillil 4000 patriooti provintssides võtsid vastu
otsuse, milles nad Marat süüdistusakti vaatlesid kui ühis-
kondlikku õnnetust. Solidaarsusliikumisega ühines üha
uus inimesi sektsioonidest, rahvaühingutest, klubidest.

Kõike seda arvestades Marat otsustas kohtusse
ilmuda.

304 Манфред. Марат. стр. 309-311

305 Марат. Тамбулет. стр. 128-131.

Kohus Marat üle toimus 24.aprillil.

Juba vara hommikul ilmusid sankülotid hulkade viisi tänavale selle maja ümbruses, kus kohus toimus. Marat ise kirjeldab oma kohtuprotsessi kui oma triumfi. Välja arvatud mõned väikesed liialdused, nagu inimeste arv (200 000), kes piiras kohtuhoonet, võib tema enda kirjeldus tõepärane olla. Selle kirjeldus kõigi ajaloolaste poolt on enam-vähem sarnane.

Kell kümme esitas Marat end oma kohtunikule.

Jäädes peatuma viimasele trepiastmele süüaluste pinki, pidas ta järgmise kõne:

"Kodanikud, mitte kurjategija ei seisa teie ees, see on R a h v a S õ b e r, vabaduse märter ja apostel. Juba kaua jälitavad teda halastamatud isamaa vaenlased ja täna jälitab teda "riigimeeste" põlastusväärne klikk. Ta tänav oma jälitajaid selle eest, et need on andnud talle võimaluse kogu hiilguses näidata oma süütust ja katta neid häbiga." ³⁰⁶

Kohtuistungil ajal palus Marat rahvast, et see säilitaks vaikust.

"Kodanikud, minu üritus see on teie üritus, see on vabaduse üritus" rääkis Marat. "Ma soovitan teil olla täiesti rahulikud, mitte anda mind jälitavatel isamaa vaenlastel ettekäändet laimata teid ja süüdistada teid kohtuotsuse mõjutamises." ³⁰⁷

Kogu kohtuistungil käigus ei kaitsnud Marat end üldse, ta ainult süüdistas zironiine ja nimetas süüdistusakti "tõrasklikuks, ebaseaduslikuks, valeks ja pimedaks." ³⁰⁸

Marat mõisteti õigeaks.

Lahkumisel kohtust, kirjeldab Marat, teda taheti haarata

306 Marat. Уздр. нрорзб. Т. III, стр. 295.

307 Samas, lk. 296.

308 Samas, lk. 296.

kätele, kuid ta takistas seda. Tema pea kohale asetati pärgi. Minitsapaliteedi ametnikud, rahvuskardiväelased, sandarmid tervitasid teda. Kõlasid hüüded: "Olgu tervitatud vabariik, vabadus ja Marat!"³⁰⁹

Konventi kandis rahvasumm ta kätel.

Konvendis pidas Marat lühikese kõne, kus ütles, et saab jätkama rahva õiguste kaitset energiaga, mis talle on andnud taevast.³¹⁰

Grandioosne demonstratsioon kordus teisel päeval Marat auks jakobiinide klubi juures, kui Marat sinna ilmus. Teda sõna tõsisel mõttes puistati lilledega üle.

"Jätame kõik need lapsikused!" hüüdis Marat juubeldava-vale rahvale. "Oodake minu karjääri lõpuni, et mind pärjata lillepärgadega! Aga nüüd mõtleme ainult sellest, kuidas surnuks muljuda meie vaenlased."

Marat pidas kõne, andes nõu, kuidas puhastada administratsiooni salajaestest ja avalikest kontrevolutsionääridest. Ta soovitas alustada ministriumidest.³¹¹

Zirondist Gorsas sõnade järgi, nagu märgib Aulard, tõusis Marat sel ajal Mäe kõige kõrgemale tipule, kus kohtas omade igakülgset arusaamist.³¹²

Alates sellest ajast seisis Marat ettevalmistava ülestõusu eesotsas.

Aprilli lõpul loobusid nii Marat kui ka Robespierre maksimumivastastest võitlusest täielikult. Seetõttu saigi 4. mail võimalikuks esimese maksimumi kehtestamine. Täie õigusega nägi maksimumi põhjusena Mathiez just sündmusi Vende'es, ebaõnnestumiste Belgias ja kindratite reetlikkuses.

"Vabariigi olukord oli selline, et majandusprobleem oli ainult poliitiline probleem, kirjutab Mathiez. Nad kasutasid maksimumi kui relva, et puruks litsuda kontrrevolutsioon,"³¹³

³⁰⁹ Marat. Избр. произв. Т. II, стр. 302.

³¹⁰ Samas, lk. 303.

³¹¹ Парле. Жан-Поль Марат. стр. 287.

³¹² Олар. Политическая история. 513.

³¹³ Матвез. Борьба с горюбизной, стр. 144.

Mais vahetõrge žirondiinide ja jakobiinide vahel teravnes, jõudes päevade ja tundidega lähemale kriisile. Seda põhjustas olukorra pidev halvenemine rindel ja kontrrevolutsiooniliste mässude elavnemine. Ning see, et žirondiinid seisis kramplikult kinni oma vaadete küljes ega muutnud neid.

Kui Cambon esitas ettepaneku võtta rikastelt erakordset maksu 1 miljard liire'it, siis žirondiinid kõigiti protesteerisid selle vastu. Mai teisil poolel vaenuväed väed astusid juba Prantsusmaa territooriumile ja rahvas seisis otsese hädaohu ees, mis sundis neid lähemal päeval kordama 14. juulit.

Piiskopiloss, kus asusid ^{vad} "pöörased", koos Pariisi Kommuuni keskusega, alustasid tööd revolutsiooniliste jõudude ühendamiseks. Ka Pariisi sektsioonid saatsid oma esindajad piiskopiloss, kus moodustati revolutsiooni juhtimise organ - Revolutsiooniline komitee. "Pöörased" pooldasid žirondiinide juhtide kohest arreteerimist ja kohtu alla andmist, kuid Pariisi Kommuun ja jakobiinide klubi veel kõhkles. Nad lootsid revolutsiooniliste jõudude liitumise teel saavutada žirondiinidele selline surve, et viimased loobuvad oma hukatuslikust teest.

Samal ajal žirondiinid, lootes neid toetavatele departemangudele, asusid üha ägedamale vasturünnakule. Nad moodustasid puht žirondiinidest koosneva Kaheteistkümneme Komitee, mis oli mõeldud ühiskondliku rahu kindlustamiseks, s.e. võitluseks jakobiinide ja rahva vastu.

See Kaheteistkümneme Komitee tegevus sai üheks 31. mai - 2. juuni sündmuste lähemaks põhjuseks. 23. mail kaheteistkümneme Komitee tegi ettepaneku rakendada Konvendi töö kaitsmiseks erakordsed abinõud. Ja nimelt, värbas Konvendi kaitseks neid sektsioone, mis olid kodanlikule poliitikale kuulekad. Samal päeval komitee arreteeris Herbert'i, kes oli kirjutanud artik-

II, et žirondiinide viimane tund on lõõnud.

Pariisi Kommuun, kelle ^{Liige} ~~tuge~~ oli Hebert, nõudis viimase kohest vabastamist. Sektsioonid saatsid oma saadikud konventi sama nõudmisega. 24. mail juhtisid ka montanjaarid tähelepanu Kahetsistkümne Komitee omavolile. Seejärel teatas Konventi esimees žirondiin Isnard, et kui rahvaesindusele pannakse toime kallaletung, siis Pariis saab hävitatud. Tekkis segadus. Montanjaarid hüppasid püsti. Marat hüüdis: "Esimees, te olete argpüks, te häbistate esindust!" ³¹⁴

27. mail Marat nõudis Kahetsistkümne Komitee kaotamist. Isnard aga, mitte soovides küsimust hakata arutama, ei andnud 27. mai istungil sõna Robespierre'ile.

Selline olukord katkestas lõplikult montanjaaride kannatuse. Nad läksid avalikult välja ülestõusule, kasutades seda laialdast protestimeeleolu, mis valitses sankulottide hulgas. Ülestõusuks valmistuti pea avalikult ette. Meil puuduvad täiesti täpsed andmed, milline oli Marat koht ühes või teises konkreetses lõigus selle ülestõusu päevil. Väärtuslikuks materjaliks ses suhtes on Marat enda artiklid, mis ta pärast revolutsioonipäevi on kirjutanud. Kui me kindlalt paatasime juba eelnevalt tema vägagi tõsist osa rahvamasside ettevalmistamisel, siis ta enda märkmete ja kõigi ajaloolaste arvates mängis ta ka ülestõusu enda päevil vägagi tõsist osa. Kusjuures pöörame tähelepanu ühele tõsiasjale ja nimelt sellele, et nüüd kui ol valminud tõeline revolutsiooniline situatsioon, kui revolutsioon oli seotud kindla juhtiva organiga, millel kõhklemata oli side ka Marat'ga, kui iga sektsioon Pariisis seisis revolutsiooni otseses teenistuses, ei esitanud Marat enam desorganiseerivaid üleskutseid, Käesoleva töö koostaja loeb seda tema revolutsioonilise taktika võiduks. Tema, Marat, kasvatahes masse, oli selleks ajaks ka ise kasvanud.

Siismail, ülestõusu esimesel päeval, kogunes Konvent Pariisi Jumalaema kiriku tornikellade löökide saatel. Kellad olid hakanud lööma juba öösel kell 3. On märkmeid, et Marat ise on tõmmanud häirekella, kuid tema hilisemates märkmetes pole seda näha. ³¹⁵

Esimene päev möödus suhteliselt vaikselt, nagu märgib Marat ja nagu olukord tõeliselt ka oli. Konvendis esines Marat nõudmisega kaotada Kaheteistkümnne Komitee. Selle nõudmisega ühinesid pea ka teised ja nii see ka otsustati.

Et esimesel päeval rohkem ei saavutatud, tegi, nagu edasi märgib Marat, "riigimehed" julgeks. Nende poolt tehti isegi ettepanek otsida üles need, kes löid häirekella. Tehti ka ettepanek taastada Kaheteistkümnne Komitee. ³¹⁶

Teisel päeval Marat tema enda andmeil tunti linnas ära. Rahvahulk hakkas teda saatma ja talle kurdeti Mäe vähese aktiivsuse pärast. Marat'le hüüti mitmelt poolt: "Marat päästa meid!"

Pärast seda läks Marat Ühiskondlikku Päästekomiteesse, rääkis, mida ta teel kuulis ja nõudis seal, et tulevad arreteerida süüdistatud delegaadid ja Keheteistkümnne Komitee liikmed.

Sealt saadeti Marat ühe meeriga munitsipaliteeti, kus ta teatas Päästekomitee otsuse rahval mitte anda käest relvi ja karistada reetureid.

Kui Marat käest küsiti, kas ei tuleks piirduda saadikute suhtes seaduses ettenähtud vahenditega, siis eitas Marat seda, kuna need isikud kuritarvitavad usaldust ja kauplevad oma õigustega. Rahvas peab neilt võtma nende täisvõimsuse, kasutades selleks kogu oma jõudu.

Munitsipaliteedist tehti talle ettepanek minna Revolutsiooni Keskkomiteesse, kuid Marat ütles, et tema koht on

³¹⁵ Манфред. Марат. стр. 321

³¹⁶ Марат. Узбр. нроруб. т. III стр. 306.

Konvendis ja suunduski Ühiskondlikku Päästekomiteesse. ³¹⁷

2. juunil oli jällegi kogu Pariis jalul. Hädakell lõi, kui kogunes Konvent. Pea piiras Hanriot sõjaväega sisse Konvendi hoone. 163 kahurit igast suunast olid oma torud Konvendile pööranud.

Sel päeval andis sündmustele Konvendis ilme see, et alles äsja said teatavaks uued vandenõulaste-rojalistide mässud. Lyonis oli tapetud 800 patriooti-jakobiini. Samal ajal toimus aga taganemine rindel.

Kommuuni delegatsioon Konvendis, nagu märkis Marat, tunnistab ka sel päeval mässajad delegaadid usaldust mitteväärivateks.

Seejärel võttis sõna Marat ja nõudis end häbivääristanud saadikute vahistamist. Seda toetasid kõik montanjaarid.

Siis tõstis rida „riigimehi“, nagu märgib Marat, kisa, et Konvent on ümber piiratud ja neid ei lasta välja.

Marat läks seejärel kontrollima ja tuligi välja, et viis naist segasid kälmekümne deputaadi väljumist. Selle stseeni koomilisus lõpetas pea karjumise.

Varsti aga tõsteti uuesti kisa, et mitte ainult naised, vaid ka sõdurid piiravad uksi. Paljud delegaadid tungisid uute juurde ja kinnitasid seda. Kogu Konvent sattus segadusse. Isegi patrioodid karjusid kuriteost. Tõsteti kisa, et ei saa asja arutamist jätkata keset pistodasid. ³¹⁸ Barere tegi kogu Konvendile ettepaneku väljuda, lootuses, et rahvas taganeb austusest deputaatide ees. Küsimus reeturite žirondiinide üle oleks aga jäänud lahendamata, sest „soo“ ikka veel kõikus.

Enamik järgnes Barere'i soovitusel temale. Jõudnud kuni väravani, kus seisis Hanriot oma staabiga, peatati. Herault de Sechelles nõudis, et Konvent läbi lastaks. Hanriot keeldus. Herault de Sechelles püüdis alustada läbirääkimisi.

317 Марат. Уздп. нр оузб. т. III с. 308-309

318 Samas, 317 jj.

"Mis soovib rahvas?" küsis ta. "Konvent on mures üksnes tema õnne pärast".- "Rahvas ei tõusnud üles selleks, et kuulata ilusaid fraase, aga selleks, et anda käsk. Ta soovib, et talle antakse välja 32 kurjategijat," vastas Hanriot.

Kui Hanriot'ile näis, et saadikud tegid sammu ette, andis ta käskluse: "Kanoniiroid, suurtükkide juurde!"³¹⁹

Saadikutel ei jäänud midagi üle peale tagasipöördumise Konventi, kus hakati arutama nimekirja, milles olid saadikud kelle väljaheitmist nõudis rahvas.

See oli periood, kus selgemalt kui kunagi enne avaldasid plebeilised massid oma survet. Lenini märkused, et Prantsuse kodanik revolutsioon viidi läbi "kas või teatavaski esmas rahva aktiivse revolutsioonilise massi poolt, kes lük-³²⁰ kasid, olgugi ajutiselt kõrvale soliidse ja mõõduka kodanluse," see kehtib kõige täpsemalt just selle perioodi kohta.

Marat seisukohad selles suhtes, millised saadikud välja heita, olid järgmised:

- välja mitte heita neid, kes häaletasid türannide vanglakaristuse langetamise poolt, sest see oleks löök poliitilise vabaduse pihta;

- välja heita aga need, kes süstemaatiliselt intrigeerisid, rahva sõpru jälitasid ja on kaassüüdlased Dumouriez' süüasjus.³²¹

Dekreet, mis Konvendi poolt pea vastu võetigi, teatas, et rida delegaate on määratud kodusesse aresti. Konvendist väljaheidetute hulgas olid Brissot, Petion, Vergniaud ja teised, kokku 31 saadikut-žirondiini. Prantsusmaa astus jakobiinide diktatuuri perioodi.

Marat koha selle saavutamisel määras Aulard, ja võib öelda, vägagi õigesti.

"Ilma Marat' ta hariisi rahvas, kõige tõenäolisem, oleks rahuldunud 31. mai rahuliku manifestatsiooniga, ilma Marat' ta

319 Французская буржуазная революция 1789-1794 стр. 316.

320 Lenin, V. I. Mida tahavad ja mida kardavad meie liberaalsed kodanlased. Teosed IX köide. Tallinn 1952

lk. 211.

321 Марат. Уздор. произв. Т. III, стр. 310.

Pariisi rahvas, kõige tõenäolisem, ei oleks sundinud 2. juulil Konventi andma välja dekreeti žirondiinide vahistamise kohta." ³²²

Jakobiinide diktatuur oli järgmine aste revolutsiooni arengus.

"Kõdanluse ajaloolased näevad jakobiinluses langust ("alla libiseses")" kirjutas Lenin. "Proletariaadi ajaloolased näevad jakobiinluses rõhutatud klassi ühte haripunkti võitluses vabaduse eest". ³²³

³²² Олар. Политическая история. стр. 513.

³²³ Ленин, В.И. Kas saab töölisklassi hirmutada, jakobiinlusega".
Valitud teosed. 25. к. Tallinn. 1954. Lu. 102.

VI PEATÜKK

MARAT OMA ELU VIIMASEL PERIOODIL

Oma elu viimasel perioodil takistas Marat võitlust tugevasti haigus. Terveid päevi ja nädalaid tuli tal lamada vaevalt poolteisest elada jäänud kuust kodus.

Kuid Marat ei lõpetanud oma võitlust sel perioodil. Otse kangelasliku jonnakusega püüdis ta osa võtta maa ja rahva tähtsamate probleemide lahendamisest. See periood on meie ajaloolaste poolt peaaegu täiesti analüüsimata. Peale üksikute märkmete tema tapmise ja võitluse suundade kohta peaaegu midagi polegi.

Marat löögid sel ajal olid kahe vastase hävitamiseks antud. Esmalt žirondiinide-rojalistide ja nendega pehmelt ümber käiva Dantoni vastu, teiseks aga löök "pööraste" juhtide pihta.

1

Selle perioodi sündmustele andis ilme see titaanlik võitlus, mida pidas rahvas rojalistide-žirondiinide vastu. Uhes departemangus teise järel toimusid mässud. Konvendi komissar Dubois Cranset teatas et brissoolased "teevad despotismi ja õukonna taastamiseks seda, mida polnud võimelised tegema ei Lafayette, ei Braunschweigi hertsog, ega Dumouriez." ³²⁴

Isegi Pariisi polnud žirondiinide lüüasaamine kaugeltki lõplik. Chaumette teatas 11. juulil, et Pariisi ähvardab see, mis toimus mõni nädal tagasi Lyonis.

Žirondiinid jätsid peale kõige jakobiinidele raske majandusliku pärandi. Maal kasvasid vajadused, nälg, elukallidus. Öitses spekulatsioon. 4. mai maksimumi, nagu märgib Dimant, ha-

kati kohe peale selle välja andmist rikkuma.³²⁵ 1793.a. juuli lõpuks langes assignaatide kurss kõige madalamale, mis ta on olnud kogu revolutsiooni perioodil - 22% oma tõelisest väärtusest.

See oli suurepärane toitepinnas nii parem- kui ka vasakpoolsete tegevusele. Danton, kes tol ajal asus Ühiskondliku Päästekomitee eesotsas ja kasutas võimutäiust, tegutses, andes järel rikaste vajadustele. Paljud Konvendi saadikud-žirondiinid, kes olid määratud kodusesse aresti, põgenesid.

Marat oli üks esimesi, kes tajus Dantoni ja kogu esimese Päästekomitee koosseisu laveerivat, konservatiivsusse kalduvat poliitikat. Kui me tuleme meelde, et Danton ja teine Päästekomitee liige Delacourt olid ühed neist, kes Dumauriez'i vandenõuga olid seotud, siis saab meile Marat poliitika õigsus veelgi selgemaks. Marat, nagu märgivad Aleksejev-Popov ja Baskin, kasutas selles võitluses sankulottide laialdast toetust.³²⁶ Esmalt põhjustab Marat kahtlust see, et Päästekomitee ilma oluliste põhjusteta vallandas sõjaministri Banchette'i. Eriti tõsise kahtluse alla asetab Marat oma ajalehes Barere, keda ta peab kardetavaks inimeseks.³²⁷

Marat saatis Konventi sel perioodil rea kirju, milles ta juhtis tähelepanu Brissot ja Roland'i kontrevolutsioonilisele tegevusele.³²⁸

Kõrvuti nimetatuga juhib Marat tähelepanu nendele raskustele, millistes olid töötavad massid, töölised, käsitöölised, väikekaupmehed, maaharijad, sõnaga, kogu õnnetute mass.³²⁹

Marat mõistis hukka ülesostjate ja kaupmeeste kiskjalikkuse ning ahnuse. Ütles, et nende tegevus võib tuua hädalohtlikke tagajärgi, kuna varsti pole olemasolevate hindade juures inimesed endale võimelised muretsema toiduaineid. Konvent

³²⁵ Димант, С. С. Максимум и борьба за хлеб в коммуне
Ла Туретте в 1793-1794. Французский вестник
1959. Москва 1961. стр. 165.

³²⁶ Алексеев-Попов, В. С. и Баскин, Ю. Я. Проблемы якобинского
диктатура в свете трудов В. И. Ленина. Из истории
якобинского диктатура. Одесса, 1962. стр. 123.

³²⁷ Марат. Избр. произв. Т. III стр. 324.

³²⁸ Самас, К. 327.

³²⁹ Самас, К. 327-328.

Peab tema arvates võtma midagi ette nende hindade alandamiseks. ³³⁰

Tundub, et siin on tegemist samade mõtetega, mis Marat väljendas 1. detsembril 1792. a. Saint-Justi kõne kohta. Olugi kitsamalt ja üldisemalt väljendatult.

Ja ometi me teame, et Marat ka seekord astus välja "pööraste" sisult samade nõudmiste vastu, nagu ta seda tegi. 1793. aasta veebruaris. Tutvume Marat seekordse löögiga veidi täpsemalt, arvestades, et see aitab selgemalt kui enne tabada tema positsioone, tema olemust.

2

Marat löögi aitas ette valmistada Jacques Roux * Varlet, Leclerc'i ja teiste "pööraste" tegevus. Nagu me juba eelnevalt nägime, sotsiaalseks pinnaks „pööraste“ poliitikale sai elukäallidus, spekulatsioon, ja assignaatide kursi langus ning kontrevolutsiooni tegevus.

Selleks perioodiks "pöörased" olid kujunenud juba kindlaks, organiseeritud rühmituseks, kellel oli Jacques Roux näol oma kindel juht.

Selle rühmituse nõuded ületasid mitmeti jakobiinide ka kõige äärmuslikumad nõudmised.

Jacques Roux, toetatud oma poolehoidjatest, alustas nende nõudmiste nimel võitlust.

Jacques Roux põhiline poliitiline programm, mille vastu astus Marat, esitati 25. juunil Roux' poolt Konvendis. Roux esines tookord kordiljeeride klubi ning Gravilliers' ning Bonne-Neuville'i sektsiooni nimel.

Nende kolm peamist punkti olid jakobiinidele kogu aeg teada. Ja need olid:

- maksimum kõigile esimese vajaduse toiduainetele

ja kaupadele;

- surmanuhtluse kehtestamine spekulatsioonide eest;
- massilise revolutsioonilise terrori rakendamine kõigi revolutsiooni vaenlaste vastu. ³³¹

Nende nõudmiste õigustamiseks pidas Roux kõne, kus ta süüdistas kaupmehi ja rikkaid, et need valdavad manufaktuure, sadamaid, kogu maa rikkusi. Kaubandusaristokraatiat ta pidas hullemaks seisuslikust aristokraatiast. Nende ahnusel pole piire. Nad tõstavad hommikust õhtuni hindu. ³³²

Selline olukord nagu väitis Roux, sundis teda pöörduma Prantsuse rahva saadikute poole, kes sadu kordi on lubanud selles saalis hävitada rahva kaanid. Roux ütles, et varsti kinnitatakse selles saalis konstitutsioon. "Kas keelasite teie seal spekulatsiooni" küsis ta ja vastas - Ei! Kas määrati surmanuhtlus parisnikele? Ei! Keelasite kauplemise rahaga. Ei! Vat mille pärast me avaldame, et teie mitte midagi ei teinud rahva õnneks." ³³³

Ja, täis õigust, jätkas: "Vabadus ei ole mitte midagi muud, kui paljas viirastus, kui üks klass võib karistusetä surnuks näljutada teise. Võrdsus - paljas viirastus, kui rikas, tänu monopolidele, kasutab õigust elule ja surmale..." ³³⁴

Roux' meelest on ka vabariik viirastus, kui seal tegutsevad kontrrevolutsionärid ja toiduainetel on sellised hinnad, mida kolm neljandikku maksta ei suuda. Roux nõudis, et saadikud tõuseksid revolutsioonilise linna neljandale korrusele ja näeksid sealset viletsust, häda ja piisaraid.

"Kas tõesti kelmi omand on puhtam kui inimese elu..." küsis ta. ³³⁵

Kõige lõpuks nõudis Roux, et seaduse korras d e k r e -

331 Захер. Я. Л. Последний период деятельности Жака Ру . Французский этнографик. 1958. Москва 1958. с. 165

332 Захер. Я. Л. Бадер и Дешенне . Французский этнографик. 1960. Москва 1961. с. 48-72.

333 Захер. Последний период деятельности Жака Ру . с. 166.

334 Samas, lk. 166.

335 Samas, lk. 166.

t e e r i t a k s e, et spekulatsioon ja rahaga kauplemine on hukatuslik riigile. ³³⁶

Kui antud seisukohti võrreldes Marat vastavate seisukohtadega, siis ka käesolevas töös me leiame küllalt fakte selle kinnituseks, et Marat on küllalt ja küllalt nõudnud terrorit, millega ühtib ka Roux. Marat on olnud ka spekulantide hukkamise poolt. Ka oma elu kõige viimasel perioodil astus ta välja kõrgete hindade vastu, nagu alles äsja lugesime. Rõhututele kaasatundmises pole Marat' l samuti võrdset. Ainuke, milles on erinevus Roux ja Marat vahel on - Roux nõue kõik see d e k r e t e e r i d a seaduse vormis.

Kui lisame sellele, et Roux polnud kauplemisvabaduse vastu üldse, siis on asi seda keerulisem.

"Kauplemisvabadus", kirjutas Roux, "on õigus kasutada ja esitada kasutamist, aga mitte õigus takistada kasutamist ja türanniseerida..." ³³⁷

Kuid nagu me ometi näeme, astus Marat vägagi teravalt Roux vastu välja. Et mõista Marat teravat artiklit 4. juulil 1793, peame esmalt teadma, mis Roux' st vahepeal sai.

Pärast 25. juulit tungis Roux' le kogu ägedusega jakobiinide klubis 28. juulil kallale Robespierre. Ta nimetas Jacques Roux' d kontrrevolutsiooni agendiks. Robespierre' järel esines Roux vastusüüdistusega ^{välj} Danton. ³³⁸ Pariisi Kommuun vabastas 29. juunil Roux' oma ajalehe "Affiches de la Commune" toimetaja kohalt. 30. juunil aga 12-liikmeline jakobiinide delegatsioon eesotsas Robespierre' ga läks kordiljeeride klubisse, et seal õiendada arved Roux' ga.

Roux purustati. Ta tahtis end kordiljeeride klubis kaitsta, kuid talle ei antud sõna ja koos Leclerc' ga heideti nad klubist välja. ³³⁹

³³⁶ Захер. Послужный список гвардейского полка Рю, стр. 166

³³⁷ Samas, lk. 166.

³³⁸ Захер. Документы "Семеновых" стр. 108.

³³⁹ Майсез. Борьба с гопробузкой стр. 182-183.

Viimase hoobi andis Jacques Roux'le Marat, inimene, kelle-
ga Roux end põhimõtteliselt üheks pidas. Hoop iseenesest oli
ootamatu. Seda ei loodetud Marat'lt. Mis selle võis tingida?
Marat artikli sisu analüüs ei anna sellele mingit vastust.

Selle artikliga, mis ilmus 4. juuli "Prantsuse Vabariigi
Publitsistis" ja mis oli sihitud ühteaegu ka Varlet" ja Lec-
lerc'i vastu, valas Marat Jacques Rouxi' poriga üle. Millest
siis on artiklis juttu? Sealte me leiame lihtsale tagedat kal-
laletungi, mis enamuses pealegi oli väljamõeldis, liialdusi,
mis teenisid mitte põrmugi eesmärki purustada Roux' õpetus,
vaid ka ta isik.

Marat artiklist saame teada, et hullemad aristokraati-
dest, monarhistidest ja kontrrevolutsionäaridest, on pööra-
sed valepatricoodid. Ja edasi ikka samas, Marat'le tavalises
ülivõrdes kõike, mis on ebainimlik. Varlet' on "ajudeta int-
rigant", Leclerc "õsav petis", kes hoiab kurssi Koblenzile
Jacques Roux aga - selle kohta räägib pikemalt. Ta on juba
ammu tahtnud sellest kirjutada, kuid on vaikinud. Jacques
Roux on valenime kandja, ei usu religiooni, teda tutvustas
keegi inimene, keda Marat täpselt teab, kui lurjust, keda on
kahtlustatud tapmises ja siis maalt välja saadetud. ³⁴⁰ Tun-
des, et sellest on piisavalt ühe inimese laimamiseks, Marat
lõpetas.

Jaques Roux kirjutas Marat'le vastuse "Jaques Roux -
Marat'le," mille ta enne, kui see trükkis ilmus, 9. juulil,
Marat'le koju viis. See vastus kui ka Marat ja Roux' kohtumi-
se kirjeldus, mis on säilinud tänu Roux' ülekuulamisele pea-
le Marat surma Julgeoleku Komitee agendi Blanche'i poolt, ei
reeda mingi klassilakkheli olemasolu. Toome ära jutuaajamise
Roux'i ja agendi vahel.

Küsimus: Tunnete Te Marat'd?

340 Марат. УзДр. н поузб. Т. III с. 332. ii.

Vastus: Ja, ma tunnen teda, ta leidis minu juures varjupaiga, kui teda jälitas Lafayette.

Küsimus: Kui kaua enne seda, kui ta oli tapetud, te nägite teda?

Vastus: Viis või kuus päeva enne seda olin tema juures, et viia temale väljavõtet ristimistunnistusest ja kirja, mille ma kirjutasin talle, et paluda temalt luba õienduseks ühes ajalehenumbris.

Küsimus: Oli keegi tema juures, kui te tema juurde läksite?

Vastus: Oli inimest kuus, niipalju nagu mäletan.

Küsimus: Kas teil ei olnud vaidlust Matar'ga?

Vastus: Mitte mingisugust.

Küsimus: Millised olid teie külaskäigu põhjused?

Vastus: Üle anda kiri talle, sest ma ei arvanud teda kodus leidvat.

Küsimus: Oli teil Marat'ga vaidlusi sel päeval?

Vastus: Ei, mitte mingisugust. Ta ütles mulle, niipalju nagu mäletan, et olen silmakirjatseja.

Küsimus: Kui te lahkusite Marat juurest, kas te ei õelnud talle midagi ebameeldivat?

Vastus: Ei...

Küsimus: Ütles teile Marat midagi ebameeldivat?

Vastus: Jah, ta soovitas vihelda mind oma ametis edasi.

Küsimus: Kui te lahkusite Marat juurest, kas ei olnud teie käitumises või teie näos midagi sellist, millest võiks järelda, et te kannate talle viha?

Vastus: Ei.

Enne allakirjutamist lisas Roux veel, et Marat tal-
le õelnud, et esinemisega Konvendis lõi ta vabariigile
surmahaava." ³⁴¹

Neist märkustest, mis meil on olemas Jaques Roux'

341 Захер. Я. М. Мак. Ру и Якобинская конспиративная
1793. Из истории Якобинской диктатуры.
Одесса, 1962. С. 340.

kirjast, teame, et ta süüdistas Marat'd valeandmete esitamises, mis on ka täiesti õige. Ütles, et kui ta on taolisi kuritegusid korda saatnud, siis andku need, kes seda teavad, ta kohtu alla. ³⁴²

Tähelepanu väärrib Jacques Roux' kirjast veel mõte, et vaenlased üha rohkem saavad tunda rõõmu kättemaksust, mis tal-
le osaks on saanud. ³⁴³

Tundub, et kõik on rääkinud, kuid öeldud pole midagi. Mis oli siis tolle Marat väljaastumise põhjuseks? Ja kas oli Manfredil õigus, kui ta selle põhjal eitab Marat kui "neljanda seisuse" esindajat? On ilmne, et sellist järeldust ei saa teha.

Algame sellega, et me ei leia Marat ja Roux' sotsiaalse-tes ja poliitilistes vaadetes mingit vahet. Ei Roux ega Marat soovinud kauplemisvabadust kaotada, nagu nägime. Mõlemad olid töötavate masside poolehoidjad. Kumb rohkem, kumb vähem, selline vaidlus on tulutu ja vaidlevad pooled võivad sadu argumente oma õigustamiseks tuua. Vahe oli ainult taktikalistes küsimustes, kuidas see õnn rahvale saavutada.

Jacques Roux, töölisrajooni preester, oli otseselt plebeiliste masside mõju all ja soovis teed, mis oli seotud nende otsese, igapäevase vaesusega. Ta oli sügavam Marat'st. Ta soovis maksimumi saada sellest fikseerida. See oli tema tee.

Marat seevastu oli rohkem nende ringkondade mõju all, kes Zacheri järgi taipasid, et punkt spekulatsioonide keelamise vastu konstitutsioonis on vastuolus kodanliku konstitutsiooni endaga ja kaotab kodanliku vabaduse kindlustamiseks igasuguse aluse. Selle vabaduse pidid nüüd žirondiinide järel kindlustama jakobiinid ³⁴⁴. Kuid Marat jaoks polnud see formul üksikute rikastamiseks, vaid massidele heaolu loomise teeks,

342 Ma Zaxep. Mat Py. cip. 335.

343 Samas, lk. 336.

344 Zaxep. Послегнни перуог грядельноци Мака
Py. cip. 167.

mida ta uskus saavutavat just kaubandusvabaduse olemasoluga. Vastandlikku olukorda pidas ta vaenlaste agitatsiooniks harimatutele massidele, kes ei tea, mida nad soovivad. Pitt ja rojalistid, kes olid temale mingiks õudseks fetišiks saanud, segasid tal end ka sellesse asjasse. Selle tee vastuolulisuses püüdis ta tulla välja oma stiihilise maksimumiga, mis Roux kõrval oli küll niigel ja mannetu.

Seega on meil tegemist kahe tõe liiselt plebeilise massi eest võitlejaga. Ühe tee, Roux' oma, oli õigem, Marat oma Hägusem, stiihilisem, segatud tema olemusele võõraste mõjudega.

Marat ei julgenud oma ideesid Roux kohta selgelt välja öelda, sest ta teadis küllalt selgelt, et massid pooldavad tol ajal näljast ja hädast tingituna viimase ideesid, mida ta aga valeks pidas. Seepärast Marat laveeris. Laveeris nagu talvelgi. Ta lihtsalt mustas Roux, lootes sellega tema mõju massidele kaotada, nagu ta talvel oli mustanud 48 sektsiooni petitsioonile allakirjutanuid.

Seega ei ütle Marat võitlus Roux vastu kuidagi seda, et ta polnud "neljanda seisuse" esindaja. See oli periood, kus neljanda seisuse iseseisvad ideoloogid polnud veel välja kujunenud. Marat luges end selleks ja paljud, hulga rohkem kui Roux, lugesid ka plebeilised massid teda selleks. Ka Roux luges end plebeiliste masside esindajaks oma arvukate poolehoidjatega, kuid temagi õpetus polnud puhas. Ka temal oli see segatud väikekodanlike mõjutustega.

Võitlus "pööraste" vastu üldse sai aga muidugi võimalikuks selle tõttu, et jakobiinide positsioonid tugevnesid. Marat oli see momendiks, kus ta uskus, et nüüd algab ta tõelist võitlust tööliste eest, kui ta seni oli neid, et oma poole tõmmata, petnud.

Lööb Jacques Roux vastu aitas tal muidugi hoida ära

ka isolatsioonivõimaluse jakobiinide leerist, kes nii võidukalt alles äsja surusid maha žirondiinid ja keda pooldas hoopiski suurem rahvamass kui "pööraseid". Võitlus maksimumi vastu jakobiinidel arenes aga samas kogu aeg järelandmistega maksimumile, sest vaja oli masse võitluseks žirondiinide ja rojaliste vastu.

Kokkuvõtteks selle Marat artikli kohta, nagu näha, võime öelda, et see lähtus põhiliselt samadest seisukohtadest kui ta võitlus veebruariski. 13. juuli hommikul kell 10 koputati Marat korteri uksele. Uksehoidja avas ja nägi tundmatut kõrget kasvu tüdrukut. Tundmatu palus end teatada majaperemehele. Uksehoidja teatas, et peremess on haige ega võta kedagi vastu.

Mõne aja pärast tundmatu tuli uuesti, kuid lahkus.

Päeva lõpul sai Marat kirja, milles olid mõned read, milles keegi Charlotte Corday teatas, et ta tuli Cannes'ist, kus korraldatakse vandenõu isamaa vastu.

Marat ei saanud midagi sellele kirjale vastata, sest tundmatu ei andnud oma aadressi.

Kella viie ajal aga kuulis Marat kedagi ukse taga valjusti rääkivat, keda uksehoidja tagasi ajas. Selgesti oli kuulda, et võõras küsis, kas Marat sai ta kirja.

Marat käskis tundmatu tütarlapse sisse lasta. Nad ajasid omavahel umbes kümme minutit juttu. Tüdruk nimetas vandeseltslaste nimesid. Marat kirjutas vannis istudes neid paberile. Samas haaras Charlotte Corday pistosa ja torкас selle pidemeni Marat'le rindu.

Surm järgnes viie minuti pärast.

Marat surma võeti kui lööki revolutsioonile. Kuid teisalt oli tema surm põhjuseks, mis rohkem kui ükski teine aitas liita revolutsioonilisi jõude. Kui kohus Marat üle oli ta isiklikuks triumfiks Rahva Sõbrana, siis tema matus oli laiade masside patriootiliste tunnete triumfiks. See kuidas Marat

maeti, milliselt teda tuhandete inimeste poolt pärast surma austati, näitab kui vale on kodanliku ajaloolase N. Kanni poolt tehtud püüe üldistada, et enamik inimesi tunnistas Marat üldiselt "põrguliseks", kes ei vääri mingit austust. ³⁴⁵ Mitte "põrgulise" kuulsus polnud peamine olgugi, et Marat vaenlased seda igati püüdsid levitada, teda mustata, sest just tema oli inimene nr. 1, kes pani toime pöörde 2. juunil, mida nad kogu hingest vihkasid.

3

Marat matusetalitus oli kodanlik. Ta surnukeha pandi välja Kordeljeede kloostri kirikusse ja kaunistati kolmevärvilise trapeeringuga. Kuni vööni oli ta keha paljastatud, et haav näha oleks. Pühe oli Marat'le pandud pärg. Aremal surnukehast asetses vann, milles ta tapeti, vasakul aga verine särk.

Õhtu eel algas protsessioon. Surnukeha kandsid 12 inimest, keda ümbritsesid valgetes kleitides tütarlapsed. Surnu järel sammusid Konvendi, munitsipalteedi, Kommuuni Peanõukogu, "evolutsioonilise tribunali ja Kordeljeede klubi liikmed. Selle järel tulid jakobiinide klubi delegaadid, revolutsiooniliste komiteede liikmed ja tohutu rahvahulk Pariisi sektsioonide nime all. Öö saabumisel süüdati küünlad.

Keskööl saabus protsessioon tagasi Kordeljeede kloostri aeda, kus toimus matmine. Värav aeda oli üle tõmmatud kolmevärvilise riidega ja kaunistatud tulikirjaga "Vabaduse tempel".

Puude alla oli valmistatud haud, kuhu Marat maeti. Ta hauale asetati püramiid pealkirjaga "Siin puhkab Marat, Rahva Sõber, tapetud rahva vaenlaste poolt 13. juulil 1793. a."

Peale Konvendi presidendi ja kõigi teiste valitsuse esindajate käisid haua eest läbi ka kõigi sektsioonide

³⁴⁵ Üldine ajaleht. Dir. N. Kanni toimetusel XVIII osa. uus ja uusim aeg. Tallinn, 1931. lk. 521.

esindajad.

Kogu õõ aga mehed piikidega ja naised lastega möödusid hauast ja vandusid tasuda kätte oma juhi surma eest. ³⁴⁶

Marat kuulsus, mis enne ta surma piirdus põhiliselt Pariisiga, ³⁴⁷ pätabast levis kogu Prantsusmaale; märgib Aulard.

Marat jumalustati ja peatselt viidi surnukeha Kordeljeede kloostri aiast Panthenoni. Kuid Marat kultus, see polnud religioosne, vaid kultus, mis aitas veelgi tema vastu tekitada viha. Marat nimi sai vabaduse ja võitluse sümboliks. Selle mõiste, Marat kultus, on väga selgesti avanud Aulard. "Marat kultus", kirjutab Aulard, "olles mitte midagi muud, kui isamaa kultus, kutsus esile elavnemise ja ühendas energia võitluseks välisvaenlastega, võimaldades võita rahvuslikus kaitses." ³⁴⁸

Seda suhtumist Marat'sse, mitte aga suhtumist temasse kui "põrgulisse", väljendub ka arvukas hulk laule, mida sankulotid on loonud.

Ja mida siiani nõukogude ajaloolises kirjanduses ei ole kasutatud Marat iseloomustamiseks. Need laulud, olgugi krobelised ja saamatud, reedavad suuri ja sügavaid tundeid. Vaatame, milliseid motive me võime neist lauludest leida.

Marat surma on väljendatud kui otsesest innustust surra uhkelt ja sirgelt isamaa eest. Marat elu ja võitlus türannide vastu peeti selle aluseks.

"Sureb üks prantslane isamaa eest:

Ärge kurtke! Milleks kaebused?

Kõigi elude pandiks on surm -

Sirgelt ja uhkelt peate teda kandma

hauda!

Oma terve elu on Marat

Võitluseks vabaduse eest andnud-

Austage, kodanikud, oma ausamat sõpra:

Surm türannidele oli tema alaline

püüdlus! ³⁴⁹

346 *Фрэнсизская борьба за свободу 1789-1794, стр. 689.*

347 *Олар. Пюмтүрүккәд үсүпүд. сүр. 513.*

348 *Samas, le. 513.*

349 *Die Sansculotten von Paris. le. 135.*

Neid salme sankulottide lauludes täiendab vanne: "Marat hing, võta vastu meie vanne:

"Igavene vihkamine orjusele!"

Hirm kõigile türannidele! " 350

Marat elu vaatlevad sankulotid kui elu, mis on antud nende hüveks. 351

Järgnevas salmis jällegi rõhutatakse seda isamaa-armastust, mis Marat on esile kutsunud.

"Uks värin haarab mind! Minu rinnus lööb

lõkkele leegitsev lõbu!

Sina oled see, sina tungid läbi minu vere uue elustava leegitseva hõõgusega!

Sina, püha isamaa-armastus! " 352

Sõjameest aga, kes Marat eest langeb, kujutletakse laulus inimesena, kes võib öelda, et ta on surnud kangelan. 353

On selge, et ka sel ajal oli küllalt inimesi, kes püüdsid igati mustata Marat tegevust. Marat lese kaebekirjast Konvendi-
le võime lugeda, et on inimesi, kes "Üksteise võidu näevad vaeva, et koletisele, kes mõrtsukaliku tera tema (Marat'i - V.P.) südamesse pistis, huvitava kangelase nägu anda " 354

Need tendentsid kasvasid sedavõrra, kuidas konservatiivsed kodanlikud ringkonnad võimu haarasid ja revolutsioonilised kodanlikud ringkonnad nendega koos maha suruti.

Haripunkti saavutasid need meeled siis, kui 1795.a. "kuldne noorsugu" purustas Marat büste, kui ta keha visati välja Pantheonist. Kuid sellised asjad ei käinud ka ilma protestita. Nagu näitab Tarle, sellele vihavaenu meeled Marat vastu seadsid inimesed vastu selle, et nad ühe Marat büsti kandsid pidulikult Saint St.-Antoine'i eeslinna. 355

350 Die Sansculotten von Paris . Lu. 195

351 Samas, Lu. 196.

352 Samas, Lu. 196

353 Samas, Lu. 196

354 Samas, Lu. 115

355 Тарле. Мемуары и переписка. Сочинения т. VI, Москва 1959, с. 411.

Põhiliseks oli ja jäigi see, mis ta andis positiivset. Prantsuse kodanliku revolutsiooni arenguks. Revolutsiooni, mille õppetunnid on olnud kasulikud kogu tulevasele ajaloole. Sellest õppis Lenin, kogudes sealt materjale, mis aitasid tal võita oktoobris 1917, sealt on õppinud antifasistliku võitluse päevadel Prantsuse patrioodeid, kasitades revolutsioonilis patriootilisi traditsioone ³⁵⁶ milledele aluste panemisel Marat osa oli hindamatu.

356 Зилберфард, И. Революционно-патриотические традиции 1789-1794 гг. в антифашистском народном движении сопротивления во Франции. Французский этнографический журнал. 1961. Москва, 1962. с. 393.

KOKKUVÕTE

Marat tegevuse üldhinnangu määrab see, et tema oli üks neist, kes aitas laiendada revolutsiooni sotsiaalset baasi. Tänu tema väsimatule tegevusele, tema kirglikkusele, lihtsusele, tema pragunemata patriotismile, omadustele, mida revolutsioonigaegsel Prantsusmaal hinnati eriti kõrgelt, õnnestus tal võita enda poolele tohutud rahvamassid, kellele osavõtuta revolutsioon peleks toimunud.

Marat kriitika despotismi vastu on ainulaadselt terav. Ka oma suhtumiselt uusriikastesse polnud ta vähem sarkastiline.

Marat osa muutus revolutsiooni iga astmega suuremaks. Kui 1789.a. juulipöörde perioodil tema faktiline osa kõige rohkem võrdus r e a v õ i t l e j a osaga, siis 1792.a. 10. augusti pöörde ajal võime teda pidada ü h e k s juhtidest, aga 1793.a. 31. mai - 2. juuni ajal oli Marat o t s u s t a v isik.

Tema teoreetiliste seisukohtade kõige väärtuslikumaks osaks on see, et ta tunnustas rahvamasside osatähtsust, et ta seda pidevalt rõhutas. Selle kordamisega juba ise veenis rahvast. Teiseks aga see, et ta võitles nende rahvamasside nimel ja nende eest. Seepärast ei leppinud ta ka revolutsiooni poolikute võitudega, vaid läks edasi. Teiseks aga see, et ta tunnustas, et vabadust rahvas ei saavuta muidu, kui ainult v õ i d e l d e s, relvadega käes, sest t o l p e r i o o d i l ei saanud olla mitte min-geid muid võimalusi.

Marat mitte ainult ei tajunud rahvamasside osa ega tõmmanud neid enda poolele, vaid ta rikastas plebeiliste masside tead- vust, aitas neid muutuda "klassist iseendas" "klassiks enda jaoks". Ta näitas rahvale, kus on ta vaenlased, miks nad on ta vaen- lased ja mida rahvas nendega peab tegema.

Marat jõudis võrdlemisi lähedale klassivõitluse teadusli- kule tunnetamisele.

Need voorused muutsid Marat kahtlemata XVIII sajandi üheks eesrindlikumaks inimeseks.

Kõrvuti positiivses tegevuses oli tal ka rida puudusi, mis ei tulnud ta tegevusele kasuks.

Ta vead tulenesid tema idealistlik-deistlikust maailmavaadetest. Neid aitas suurendada tema kirglik iseloom ja revolutsiooni vaenlaste metsikused ning rahva kannatused.

Marat hindas sageli sündmusi stiihilisest vaatevinklist. Seda eriti revolutsiooni algperioodil.

Suurt mõju avaldas Marat'le tema vale lähenemine rahvamassidele, nende psüühika, meeleolu, omaduste tundmine, mis sundis teda rahvast küll õpetama, kuid mitte temalt õppima.

Marat lähtus sageli oma kirjutistes revolutsioonilisest tõest ja unustas, et see ei saa lähtuda mitte millestki muust, kui ainult faktilisest tõest. Revolutsioonilise ja faktilise töö eraldamine valmistas talle palju pahandusi ja tõi ka suu asemel kahju.

Marat hindamisel on paljud kodanlikud ajaloolased lähtunud üksnes tema vigadest, need absolutiseerides. Selle tulemuseks on tulnud ebaõige, ühekülgne ajalugu, mis ei aita mõista seda suurt ajaloolist kuju. Järgisalt on aga ka tendentse (näiteks Manfred), kus Marat olulisi puudusi ei tooda esile ega analüüsita.

Marat uurimine tõstab esile sellised tähtsad probleemid, nagu revolutsioonilise situatsiooni, juhi ja rahvamasside vastastike suhete probleemi. Rahva poolt armastatud juhü voorustest ja puudustest õppimine on revolutsioonilise praktika probleem.

Millised on tähtsamad küsimused, mille lahendust käesolev diplomitöö püüdis anda. Probleemid, mida seni ei olnud lahendatud.

Esmalt see, et varem polnud näidatud Marat idealistliku maailmavaate mõju ta praktilisele tegevusele. Seda, et see maailmavaade aitas ta viia väärte arusaamadeni rahvast. See omakorda aga takistas teda õigesti määramast revolutsioonilise situatsiooni probleeme.

Teiseks püüdsin anda hinnangu tema artiklite ja pamflettide seni vaatlemata küljele, tema kalduvusele fakte mitte arvestada. Püüdsin näidata, kuidas just see külg tema esinemises aitas teda viia välja peaaegu vaenlaste leeri.

Kolmandaks andsin hinnangu tema tegevusele 1790.a. suvest kuni 1791.a. suveni, perioodile, kus stiihilisuse momentid tema tegevusele kõige enam mõju avaldasid. Kusjuures püüdsin väljaastumisi siduda tema maailmavaate, eelneva tegevuse ja konkreetse maa elukorraga.

Neljandaks tõi Marat kuju valgustamiseks sisse rea seni analüüsimata dokumente tema valitud teostest, mis aitasid avada Marat suhted "pööraste" ning nende juhi Jacques Roux'ga. Marat väljaastumisi sidusin jakobiinide üldise võitlusega. Kusjuures püüdsin kõigiti säilitada selles võitluses Marat spetsiifilisi, eripäraseid jooni.

Viiendaks püüdsin uute ajalooliste materjalide sissetoomise abil näidata, et professor Manfredi väide, et "maratismi" kui voolu polnud, on siiani vaieldav.

Kuueandaks näitasin ülalmainitud arvestades, et Manfredi väide, nagu tõestuks asjaoluga, et Marat võitles Roux' vastu see, et Marat polnud "neljanda seisuse" juht, on vale.

Seitsmendaks püüdsin avada uute materjalide (sankülottide poolt loodud luuletuste) sissetoomisega Jean-Paul Marat mõju laiahaardelisast ja sügavust.

Need olidki põhiliselt need uued põhimõtted, milledega tuli selle töö koostamisel kokku pörgata.

KASUTATUD KIRJANDUS

I Marksismi-leninismi klassikud.

Marx, K. ja Engels, F., Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnemes brümäär. Valitus teosed kahes köites, k.I, Tallinn lk. 189- 266.

Marx, K. ja Engels, F., Kommunistliku Partei Manifest. Valitud teosed kahes köites, k.I, Tallinn 1957, lk. 19 - 46.

Marx, K. ja Engels, F. Neue Rheinische Zeitung 1848 -1849. Valitud teosed kahes köites, k.II, Tallinn 1960. lk. 269 - 276.

Lenin, V.I. Kas saab töölisklassi hirmutada "jakobiinlusega"? Teosed 25 köide, Tallinn 1954.a. lk. 101-103.

Lenin, V.I. Sotsiaaldemokraatliku partei kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis. Teosed 9.köide, Tallinn 1952, lk. 210 - 215.

Lenin, V.I. Valimiskampaania põhimõttelised küsimused. Teosed, 17.köide, Tallinn 1953, lk. 243 -250.

Lenin, V.I. Mida tahavad ja mida kardavad meie liberaalsed kodanlased. Teosed, 9 köide, Tallinn 1952, lk.- 210 - 215.

Lenin, V.I. II Internatsionaali krahh. Teosed, 21.köide, Tallinn, 1953 lk. 179 -229.

II Allikad

Die Sansculotten von Paris. Dokumente zur Geschichte der Volksbewegung 1793- 1794. Herausgegeben von Walter Markov und Albert Soboul. Berlin, 1957.

/ Die Sansculotten von Paris / X/

Марат, Жан Поль. Избранные произведения, том первый, Москва, 1956.

/Марат. Избр. произвед. т. I/.

Марат, Жан Поль. Избранные произведения, том второй, Москва, 1956.

/Марат. Избр. произв. т. II/

Марат, Жан Поль. Избранные произведения, том третий, Москва, 1956.

/Марат. Избран. произвед. т. III/

Марат, Жан Поль. Pamфлеты. Москва, 1937.

/Марат. Письмо/.

Марат. Письма, Петербург - MSXM111 - Москва

/Марат. Pamфлеты/.

Руссо, Ж.-Ж. Об общественном договоре или принципы политического права. Москва, 1938.

Французская революция в провинции и на фронте.

/донесения комиссаров конвента/.

Москва - MSXX1Y - Ленинград.

/Французская революция в провинции/.

III. Monograafiad ja üldkäsitlused

Алексеев-Попов и Ю.Я. Баскин. Проблемы истории якобинской диктатуры в свете трудов В.И. Ленина, Из истории якобинской диктатуры 1793-1794. Одесса, 1962. стр. 21-155

X/ Sulgudes ka edaspidi antud teese kasutatud lühend.

- Assen, E. Suur Prantsuse revolutsioon. Tartus 1923
- Вернадинаер, В.М. Социально-политическая философия Жан-Жака Руссо. Воронеж, 1940.
- Владимирова, Н.И. Якобинский клуб в дни Варенского кризиса 1791. Из истории якобинской диктатуры 1793-1794. Одесса, 1962. стр.223-263.
- Волгин, В.П. Революционная идеология во Франции ХУШ в. Французский Ежегодник. 1959. Москва, 1961. стр. 5-19.
/Волгин. Революционная идеология во Франции/.
- Волгин, В.П. Социальные и политические взгляды Марата. Из истории рабочего класса и революционного движения. Москва, 1958. стр.559-574.
- Всемирная история. том У, Москва, 1958.
- Гордон, Л.С. Некоторые итоги изучения запрещенной литературы эпохи просвещения/вторая половина ХУШ в./ Французский Ежегодник. 1958, Москва, 1961. стр. 89-121.
- Göhring, M. Robespierre. Jakobiner und Sansculotten, Berlin, 1959, s. 77-96
/Göhring. Robespierre/
- Далин, В.М. Бабеф и Марат в 1789-1790. Вопросы истории. 1956. № 9. стр. 46-59.
/Далин. Бабеф и Марат/
- Далин, В.М. Грак Бабеф накануне и во время Великой Французской революции /178-1794/. Москва, 1963.
/Далин. Грак Бабеф/.
- Деборин, Л.М. Социально-политические учения нового времени, Москва, 1958.
/Деборин. Социально-политические учения/.

- Димант, С.С. Максимум и борьба за хлеб в коммуне Ла Трините в 1793-1794. Французский Ежегодник, 1959. Москва 1961 стр.156-184.
- Захер, Я.М. Бабеф и "бешеные". Французский Ежегодник. 1960, Москва, 1961. стр. 48-72.
/Захер. Бабеф/.
- Захер, Я.М. Движение "бешеных". Москва, 1961.
/Захер. Движение "бешеных"/.
- Захер, Я.С. Жак Ру и якобинская конституция 1793. Из истории якобинской диктатуры 1793 - 1794. Одесса, 1962. стр.317 - 345.
/Захер. Жак.Ру/.
- Захер, Я.М. Последний период деятельности Жака Ру. Французский Ежегодник 1958. Москва 1959 стр. 165-182.
/Захер.Последний период деятельности Жака Ру/.
- Зильберфарб, И.И. Революционно-патриотические традиции 1789-1794 г.г. в антифашистском народном движении сопротивления ^{60%}Франции. Французский Ежегодник 1961. Москва 1962.стр.392-425.
- Кунов, Г. Борьба классов и партии в великой Французской революции 1789-1794 г.г. Москва-Петроград. 1923.
/Кунов. Борьба классов/
- Манфред, А.З. Великая Французская буржуазная революция. Москва 1956.
/Манфред, Великая Французская буржуазная революция/.
- Манфред, А.З. Марат. Москва. 1962.
/Манфред. Марат./
- Манфред, А.З., Жан-Поль Марат - друг народа.
Манфред, А.З. Очерки истории Франции ХУШ-ХХ 66. Москва. 1961. стр. 9-59.
/Манфред. Жан-Поль Марат - друг народа/

- Манфред, А.З. Жан-Поль Марат и его произведения.
Жан-Поль Марат. Избранные произведения.
Том первый. Москва. 1956. стр. 7-73.
/Манфред. Жан-Поль Марат/.
- Манфред, А.З. Предисловие редактора Ц. Фридлянд.
Жан-Поль Марат и гражданская война
XVIII в. Москва. 1959, стр. III-XV
/Манфред. Предисловие редактора/.
- Markov, W. Vorbemerkung. Jakobiner und Sansculot-
ten, Berlin, 1959, s. VII - XXXIX
/Markov. Vorbemerkung/
- Матъез, А. Борьба с дороговизной и социальное
движение в эпоху террора. Москва. Ле-
нинград 1928.
/Матъез. Борьба с дороговизной/.
- Матъез, А. Французская революция. том II Жиронда
и гора. Москва, Ленинград 1928.
/Матъез. Французская революция/.
- Олар, А. Политическая история французской
Революции. Москва 1938.
/Олар. Политическая история/.
- Серебрянская, Е.З. Об эволюции мировоззрения М. Робес-
пьера. Из истории якобинской диктату-
ры 1793-1794 Одесса, 1962. стр. 263-317
- Сиволап И.И. Вольтер о революционных движениях Фран-
цузский Ежегодник 1959. Москва 1960
стр. 370-388.
- Собуль. А. Из истории великой буржуазной револю-
ции 1789-1794 годов и революции 1848
года во Франции. Москва, 1960.
- Соколов, В.В. Вольтер, Москва 1956.
/Соколов. Вольтер/

- Солтановская, Т.П. Тактика Ж.-П.Марата в период деятельности Законодательного Собрания и борьба народных масс за сбережение монархии. Французский Ежегодник, 1959 . Москва 1961.
/Солтановская/.
- Тарле, В.Е. Жак-Поль Марат, друг народа.Сочинения, том У1, Москва 1959.стр.261-291.
/Тарле. Жан-Поль Марат/
- Тарле, В.Е. Жерминал и прериял⁶. Сочинения. том.У1,Москва,1959 стр.321-560.
- Тарле, В.Е. Рабочий класс во Франции в эпоху революции. Сочинения. том У1. Москва 1957.
/Тарле. Рабочий класс/
- Французская буржуазная революция 1789-1794
Под редакцией акад. В.П.Волгина и акад.В.Е.Тарле
Москва.Ленинград 1941.
/Французская буржуазная революция 1789-1794/
- Фридланд,Ц. Жан-Поль Марат и гражданская война во Франции ХУШ в.Москва 1959
/Фридланд/.
- Uldine ajalugu . Dir.N.Kaani teimetusel XVII esa.
Uus ja uusim aeg Tallinn 1931

SISUKORD

J.-P. Marat ajaloolise kirjanduse valgusel	lk. 3
I ptk. Marat tegevus revolutsiooni eel ja tema filosoofiliste ja poliitiliste veendumuste kujunemise algus	lk. 13
II ptk. Marat sotsiaal-poliitiliste vaadete väljakujunemine	lk. 32
III ptk. ^{Rahva Sõber} J.-P. Marat Asutava Kogu perioodil	lk. 44
IV ptk. J.-P. Marat tegevus Seadusandliku Kogu perioodil	lk. 72
V ptk. Marat ja Gironde	lk. 91
VI ptk. Marat oma elu viimasel perioodil	lk. 125
Lõppsõna Kokkuvõte	lk. 140
Kasutatud kirjandus	lk. 143